

COMMUNICATIONES
ARCHÆOLOGICÆ
HUNGARIÆ

2017

Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest 2018

Főszerkesztő

FODOR ISTVÁN

Szerkesztő

SZENTHE GERGELY

A szerkesztőbizottság tagjai

T. BIRÓ KATALIN, LÁNG ORSOLYA,
MORDOVIN MAXIM, SZATHMÁRI ILDIKÓ

Szerkesztőség

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár
H-1088, Budapest, Múzeum Krt. 14–16.

Szakmai lektorok

T. Bíró Katalin, Csippán Péter, Mordovin Maxim, Oross Krisztián, Ritoók Ágnes,
Soós Eszter, V. Szabó Gábor, Vaday Andrea, Vörös Gabriella, Vörös István

A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

HU ISSN 0231-133X

Felelős kiadó: Varga Benedek főigazgató

Készült a Pauker Holding Kft. nyomdájában, 2018.
500 példányban
Nyomdai előkészítés: Gyapjas Anikó

TARTALOM – INDEX

ORAVECZ Hargita	Földbeásott építmények a Felső-Tisza-vidék középső újkőkori telepein 5 Sunken buildings on the Middle Neolithic settlements of the upper Tisza region 37
BÁRÁNY Annamária	Nagykálló-Harangod (M3-59) középső neolitikus település állatsontanyaga 39 Animal bone find material from the Nagykálló-Harangod Middle Neolithic settlement 49
Ildikó SZATHMÁRI	On the metallurgy of the Füzesabony Culture. Bronze finds and casting moulds from the Füzesabony Bronze Age tell settlement 51 A füzesabonyi kultúra fémművességéről. Bronzleletek, öntőminták a füzesabonyi bronzkori tell telepről 78
<i>Appendix</i>	
Boglárka MARÓTI–Ildikó HARSÁNYI–Zsolt KASZTOVSZKY	Non-destructive analysis of bronze objects from Füzesabony-Öregdomb 81
TANKÓ Károly	Késő vaskori leletek Karcsáról 85 Late Iron Age finds from Karcsa 106
SÓSKUTI Kornél	Szarmata településrészlet Bugac-Bimbó határrészből. Időrendi adatok a Duna–Tisza-köz 2–3. századi településtörténetéhez 109 Detail of a Sarmatian settlement at Bugac-Bimbó. Chronological data concerning the 2 nd –3 rd century settlement history of the Danube–Tisza-interfluvium 168
<i>Appendix</i>	
KOVÁCS Zsófia Eszter	Bugac-Bimbó lelőhely állatsontanyagának archaeozoológiai értékelése 170
MESTERHÁZY Gábor	Legkisebb költségű úthálózatok modellezése síkvidéki környezetben a neolitikumtól a középkorig 173 Least-cost path networks from the Neolithic to the Middle Ages in lowlands 191

BUZÁS Gergely–BORUZZS Katalin–MERVA Szabina–TOLNAI Katalin	
	Régészeti kutatások a visegrádi Sibrik-dombon 193
	Archaeological investigations on Sibrik Hill at Visegrád 235
FODOR István	
	Honfoglalás kori temető Jászberény határában 237
	A burial ground of the Conquest Period (10 th century) on the outskirts of Jászberény 254
<i>Appendix</i>	
SZENICZEY Tamás–HAJDU Tamás	
	Jászberény-Alsómuszáj honfoglalás kori lelőhely
	„B” sírjának embertani vizsgálata 255
	Anthropological analysis of the skeletal remains of a Hungarian Conquest Period individual from Jászberény-Alsómuszáj 260

ERRATA

J. Gábor TARBAJ	
	The Late Bronze Age “Scrap Hoard” from Nagydobsza Part 1 Communicationes Archaeologicae Hungariae 2015–2016, 87–146. 261

Sóskuti Kornél

SZARMATA TELEPÜLÉSRESZLET BUGAC-BIMBÓ HATÁRRÉSZBŐL IDŐRENDI ADATOK A DUNA–TISZA-KÖZ 2–3. SZÁZADI TELEPÜLÉSTÖRTÉNETÉHEZ

Jelen tanulmány egy gázvezeték építéséhez kapcsolódó megelőző feltárás alkalmával előkerült, 2–3. századi szarmata településrészletet mutat be. A viszonylag gazdag római leletanyag újabb adatokkal egészíti ki ismereteinket az egyes tárgytipusokról és azok barbarikumi előfordulásáról (amphora, pecsételt kerámia, pannoniai szürke kerámia). A leletanyag időrendi besorolása a hagyományos régészeti módszerek mellett radiokarbon kormeghatározással történt. Az utóbbi módszer az alföldi szarmata települések esetében az első, kísérleti jellegű adatsort szolgáltatja a kutatás számára.

This paper introduces a Sarmatian settlement detail dating to the 2nd–3rd century which came to light during the excavations preceding the laying of a gas pipe. The relatively rich Roman archaeological material contributes new data to our knowledge about particular object types and their occurrence in the Barbaricum (amphora, stamped ware, Pannonian grey ware). Beside the traditional archaeological dating methods, radiocarbon dating of the find material was also executed. These latter results comprise the first, tentative data sequence of this type in relation with Sarmatian settlements of the Great Hungarian Plain.

Kulcsszavak: Alföld római kora, szarmata települések, római kerámialeletek, amphorák, pecsételt kerámia, terra sigillata, pannoniai szürke kerámia, szarmata kerámia, gyümölcsös tál, fémmegmunkálás, archaeozoologia, radiokarbon (C14) keltezés

Key words: the Great Hungarian Plain in the Roman Age, Sarmatian settlements, Roman pottery finds, amphorae, stamped ware, terra sigillata, Pannonian grey ware, Sarmatian pottery, fruit bowl, metal working, archaeozoology, radiocarbon (C14) dating

A lelőhely a Duna–Tisza közéneke homokhátakkal tagolt, főként erdővel és legelőkkel borított felszíni területén helyezkedik el. A régió méltatlanul elhanyagolt az Alföld császárkori kutatásában, annak ellenére, hogy az 1–2. század folyamán a klasszikus műveltségű ókori világ történetírásában szerepel, térképi ábrázolás – igaz csak középkori ábrázolásban – és településnevek is ismertek a térségből (VADAY 2003). Ptolemaios leírásában szereplő alföldi térségben helyezkedik el a mai Bugac és annak környezete is. Jelen tanulmány egy, a térségben zajlott beruházást megelőző feltáró munka alkalmával előkerült szarmata településrészletet mutat be. A hagyományos, leletanyagon alapuló

keltezés mellett természettudományos vizsgálatok segítségével igyekszik annak időrendi besorolását pontosítani.

A lelőhely és földrajzi környezete

A Városföld–Drávaszerdahely közötti földgázszállító-vezeték (horvát tranzit vezeték) 2009-ben történt építéséhez kapcsolódó munkálatok során Bács-Kiskun megyében számos régészeti lelőhelyen került sor megelőző feltárássra. A vezeték első szakasza Bugac településtől északkeletre, a Bimbó határrészben több lelőhelyet is érintett. A Juhász-tanya nevű lelőhely Bugac és Fülöpjakab közigazga-

1. kép 1: A lelőhely elhelyezkedése; 2: A lelőhely kiterjedése és a feltárással érintett nyomvonzszakasz
 Fig. 1 1: The location of the site; 2: The extent of the site and the excavated section of the future track of the gas pipeline

tási határának közelében, északnyugat–délkelet irányú homokdombokkal tagolt térszínen helyezkedik el (1. kép 1–2). A terület Magyarország kistájegységeinek kataszteri besorolása alapján a Kiskunsági-lőszős-háthoz tartozik (DÖVÉNYI 2010, 78).

A feltárást előkészítő terepbejárás munkálatok során a szomszédos két dombhát két, különböző lelőhelyként volt azonosítható, az északi, intenzívebb településnyomokkal jellemezhető rész a Bugac-Bimbó, Juhász-tanya I. (Horvát tranzit 2. lh., azonosító szám: 69207), míg a második a Bugac-Bimbó, Juhász-tanya II. (Horvát tranzit 3. lh., azo-

nosító szám: 69211) nevet kapta. A munkák során bebizonyosodott, hogy a lelőhelyek a terepbejárás dokumentált kiterjedésnél nagyobbak, ezért északi és déli irányban is szükségessé vált a feltárási területek megnövelése. A régészeti jelenségek és leletek térbeli eloszlása végül azt igazolta, hogy a két település egy lelőhelyhez tartozott.

A lelőhelyet keresztező nyomvonzszakasz teljes, 460 méteres hosszában, összesen 2290 m² felületen került sor humuszosításra. Az altalaj helyenként sárga lösziszaposnak, helyenként pedig szürke agyagosnak bizonyult. A feltárást során 121 régészeti jelenség került elő, melyeknek döntő része egy római kori szarmata településhez tartozott. A nyomvonal északi részén feltárt objektumok között néhány bronzkori gödör is előfordult. Mivel a két lelőhelyszakasz feltárása egyidőben folyt, a jelenségek számozása is ennek megfelelően, párhuzamosan történt.

A leletanyag és jelenségek leírása

Az alábbi részben azon objektumok leírása található meg, melyekből az illusztrációk között szereplő, jellegzetes darabok kerültek elő. A tárgyleírások az ábrákon látható leletekre szorítkoznak, a további régészeti leletanyag összefoglalóan, felsorolásszerűen kerül közreadásra az egyes objektumokhoz tartozó leletanyagismertetés végén.¹ A leletanyag nélküli vagy jellegtelen darabokat tartalmazó jelenségek leírása jelen tanulmányban nem szerepel. A szórvány leleteknél található kerámiák és kőeszközök főként humuszosítás során, míg a fémleletek műszeres leletfelderítés alkalmával kerültek elő a felsőbb talajrétegekből. Ebben a talajművelés által kevert rétegben helyezkedhettek el a sekélyebb objektumokhoz és a korabeli járósintekhez kapcsolható leletek.

Az előkerült jelenségek és leletanyag

9. objektum (9 SNR): gödör. A szelvény Ny-i oldalában jelentkezett az objektum feltárási helyén. Kerek szájnnyílású, sekély, egyenes aljú gödör. Alján egy nagytetű állatcsontjai kerültek elő (lábcsontról és lapockáról). A gödör másik fele a beruházással érintett területen kívül található. Sz.: 121 cm; m.: 24 cm.

Leletanyag: 1. Kívül sárgásbarna, belül téglavörösr színű, belső felülete enyhén sérült, korongolt, homokkal és mészszemcsékkel soványított római amphora oldaltörredéke. H.: 5,4x4,9 cm (20. kép 7). A gödör be-

töltése ezen kívül további két korongolt és egy kézzel formált edénytöredéket tartalmazott.

15. objektum (15. SNR): árok. Bizonytalan, fehér szemcsés, a szelvényen keresztülhúzódozó foltként jelentkezett. Egyenes aljú, ívelt oldalú árokszakasza. A bontás során látható volt, hogy a 16. objektumot ráásták a már betöltődött árok DNy-i szélére. Az árokszakasza pontos funkciója ismeretlen, mélységéből ítélve kerítőárok lehetett. Sz.: 71 cm; m.: 70 cm (2. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, kívül-belül vörös festésű, kopott felületű, Drag. 37-es formájú, külső felületén bepecsételt díszítéssel ellátott tál töredékei. A bepecsételt motívum összetett, több elemből áll, kivitele enyhén szabálytalan. A felső díszítősor egy tojásfüzér minta képezi. A tojások két „U” alakú vonalból állnak, valamint egy-egy, a száruk mellé helyezett, stilizált, kisebb vonalrészéből. A tojásminták külső vonalát egy tagolt felületű, lefelé néző árkáddísz veszi körül. A tojásfüzér-sor elemei között függőleges elhelyezkedésű osztótagok találhatóak, melyeknek felülete is az árkádokéhoz hasonlóan fonatmintával tagolt. Ez alatt a mintasáv alatt egy sokkal szabálytalanabb és elnagyoltabb kivitelű mintasor látható. Ez egy háromujjú levélből álló sor, melynek megmaradt két eleme rálóg az árkádokkal tagolt tojásorra. Egyik töredéke szórványként került elő. Átm.: kb. 23 cm (2. kép 6–7). 2. Kívül szürke, erősen kopott, enyhén sérült, belül világosabb szürke, rétegesen tört, korongolt, jól iszapolt és jól égetett, a vízszintes sík alá hajló peremű hombár töredéke. Pá.: 25 cm; h.: 6,8 cm (2. kép 5). Az árok betöltése további három korongolt és egy kézzel formált edénytöredéket tartalmazott.

16. objektum (16. SNR): gödör. Kerek foltként, közepén egy világosabb, lazább szerkezetű betöltési réteggel jelentkezett az objektum. Sekély, meredek oldalú, egyenes aljú gödör. A bontás során bebizonyosodott, hogy a 15. objektummal vágják egymást, a gödört ráásták az árok betöltésére. Sz.: 127 cm; m.: 34 cm (2. kép 1, 3).

Leletanyag: 1. Világosszürke, belül sötétszürke foltosra színeződött, réteges törésfelületű, korongolt, jól iszapolt, ívesen kihajló, duzzadt, felül enyhén sikozott, külseje felé lekerekített peremű hombár töredéke. Külső oldala sérült, a perem alatt korongolásból származó karcolásnyom, illetve lejjebb hornyolt sávdísz részlete látható. Pá.: 16 cm; h.: 11,5 cm (2. kép 4). A gödör betöltése további öt korongolt és öt kézzel formált kerámiatöredéket tartalmazott.

17. objektum (17. SNR): gödör. A humuszolás során sárga, laza állagú, hamus foltként jelentkezett. Méhkas

alakú, egyenes aljú verem. Átm.: 140x130 cm; m.: 72 cm (2. kép 8–9).

Leletanyag: 1. Téglavörös színű, kívül sárga engobos, korongolt római amphora oldaltöredéke. H.: 3,2 cm (20. kép 6). 3. Szürke, kézzel formált, iszapolatlan, gyengén előkészített alapanyagból készített, égetetlen, kúpos formájú agyagnehezék töredékei. Az egyik töredéken átfúrás figyelhető meg. Méretei és pontos formája a darab töredezettsége és sérülései miatt nem állapítható meg. M.: kb. 16–18 cm; sz.: kb. 10–12 cm; átm. furat: 1,2 cm (23. kép 3). 4. Szürkésbarna, négyzetes keresztmetszetű, lekerekített végű fenőkö töredéke. Használata során közepén elvékonyodott. H.: 3,5 cm; átm.: 2x1,4 cm (2. kép 10). A gödör betöltése további 18 korongolt és három kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

20. objektum (20. SNR): gödör. A humuszolás során szürkésbarna, hamus foltja nyolcas alakban jelentkezett a 19. SNR-el együtt. A két kerek gödör érintette egymást, betöltésük sem foltban, sem metszetben nem vált el egymástól. Kerek, meredek oldalú, sekély gödör. Átm.: 120x115 cm; m.: 22 cm (2. kép 11, 13).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, külső oldalán eredetileg sárga engobos felületű, korongolt, homokkal és mészszemcsékkel szennyezett anyagú, bordázott felületű római amphora oldaltöredéke. Külső felülete erősen sérült. H.: 4,1–6 cm (20. kép 5). A gödör betöltése ezen kívül egy kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

22. objektum (22. SNR): gödör. A humuszolás során a Ny-i szelvényfal tövében jelentkezett a 21. és 22. SNR nyolcas alakú, hamus betöltésű foltja. A két különálló gödör sem foltban, sem metszetben nem vált el egymástól. A 22. SNR egy kerek, közepes méretű, méhkas alakú verem volt. A Ny-i fele a beruházással nem érintett területen tovább folytatódik. Átm.: 98 cm; m.: 62 cm (2. kép 12, 14).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, kívül-belül simított felületű, korongolt, réteges törésű (szürke maggal égett), jól iszapolt anyagú, duzzadt peremű tál töredéke. Pá.: 19 cm (2. kép 15). A gödör betöltése további tíz korongolt és hat kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

24. objektum (24. SNR): gödör. A humuszolás során kerek foltként jelentkezett. A 25. SNR-rel összekapcsolódott, betöltésük elvált egymástól. A 24. SNR gödör sötétebb, míg a 25. SNR világosabb betöltésű volt. A 25. SNR felső betöltési rétege részben takarta a 24. gödör betöltését. Enyhén hasasodó, közepes méretű, méhkas alakú verem. Átm.: 128x100 cm; m.: 70 cm (3. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Erősen korrodálódott, eredetileg szögletes keresztmetszetű, a két végén ellentétes irányban álló kampóban vagy hurokban végződő vastárgy töredékei. Eredetileg zabra szájvasának egyik része lehetett. H.: 1,4–6,1 cm (3. kép 3). 2. Háziló lábközépcsontjából kialakított, faragott, csiszolt és kopott csonteszköz. H.: 27 cm (24. kép 1). 3. Szürke, vulkáni eredetű kőzetből faragott kézimalom felső részének töredéke. A malomkö felső felületén szögletes kialakítású perem fut körbe. Átm.: 42 cm (23. kép 4). A gödör betöltése emellett három korongolt edény oldaltöredékét tartalmazta.

25. *objektum* (25. SNR): gödör. A humuszolás során már kb. 25 cm mélységben jelentkezett. Betöltése sárgásbarna, paticsos, omladékos volt, a beásás formája ekkor még nem rajzolódott ki. A felső betöltési réteg részben ráatakart a 24. SNR-re. A bontás során kiderült, hogy az omladékos-hamus betöltés egy kerek, meredek, enyhén hasasodó, egyenes aljú gödör felső betöltési rétege volt. Az omladék csak a felső betöltési rétegben volt nyomon követhető, az alatta lévő rétegek a többi objektum betöltésével megegyeztek. Az objektum a beruházással nem érintett területen tovább folytatódik. Átm.: 190x180 cm; m.: 103 cm (3. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Téglavörös, korongolt, simított felületű, duzzadt, ívesen kihajló, lekerékített peremű hombár töredéke. Pá.: 13 cm (3. kép 5). 2. Világosszürke, korongolt, duzzadt, ívesen kihajló, lekerékített peremű, szűk szájú hombár töredéke. Pá.: 8,5 cm (3. kép 6). 3. Szürke, korongolt, simított felületű, enyhén kihajló, kissé duzzadt, felül ferdén sikozott peremű, szűk szájú, vállában szélesedő testű korsó fülcsonkos töredéke. H.: 6,5 cm (3. kép 7). 4. Világosbarna, kézzel formált, kerámiaüzalékkal soványított, ujjbenyomásokkal tagolt bordával díszített oldalú fazék töredéke. H.: 4,7 cm (3. kép 4). 5. Szürke és szürkésbarna színű, kézzel formált, kiégetetlen agyagnehezék lekerékített élű töredékei. H.: 3,9–6,8 cm; átm.: kb. 9–10 cm (23. kép 25). 6. Szürkésbarna, hosszúkás, négyzetes keresztmetszetű fenőkő töredéke. H.: 4,7x1,6 cm (3. kép 8). 7. Háziló mellső lábközépcsontjából készített, végein faragott csonteszköz. A megmunkált felületén a hossz tengelyére merőleges irányú kopásnyomok/bevagdalsnyomok láthatóak. H.: 21 cm (24. kép 2). A gödör betöltése további kilenc, kézzel formált és 18 korongolt edény töredékét tartalmazta.

28. *objektum* (28. SNR): gödör. A gépi munka során ovális, szürkésbarna, hamus foltként jelentkezett. Közepesen mély, meredek falú, enyhén hasasodó, egyenes aljú gödör. Átm.: 180x164 cm, m.: 62 cm (4. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Szürkésbarna, négyszögletesre csiszolt, enyhén sérült fenőkő töredéke. Átm.: 4,9x5 cm (4. kép 3). A gödör betöltése továbbá három korongolt edény töredékét is tartalmazta.

29. *objektum* (29. SNR): gödör. A gépi munka során már kb. 20–25 cm mélységben jelentkezett foltja, tetején sárgásbarna, hamus betöltéssel. Meredek falú, egyenes aljú, sekély, ovális gödör. A bontás során széle bizonytalanul jelentkezett. Átm.: 195x154 cm; m.: 35 cm (4. kép 4–5).

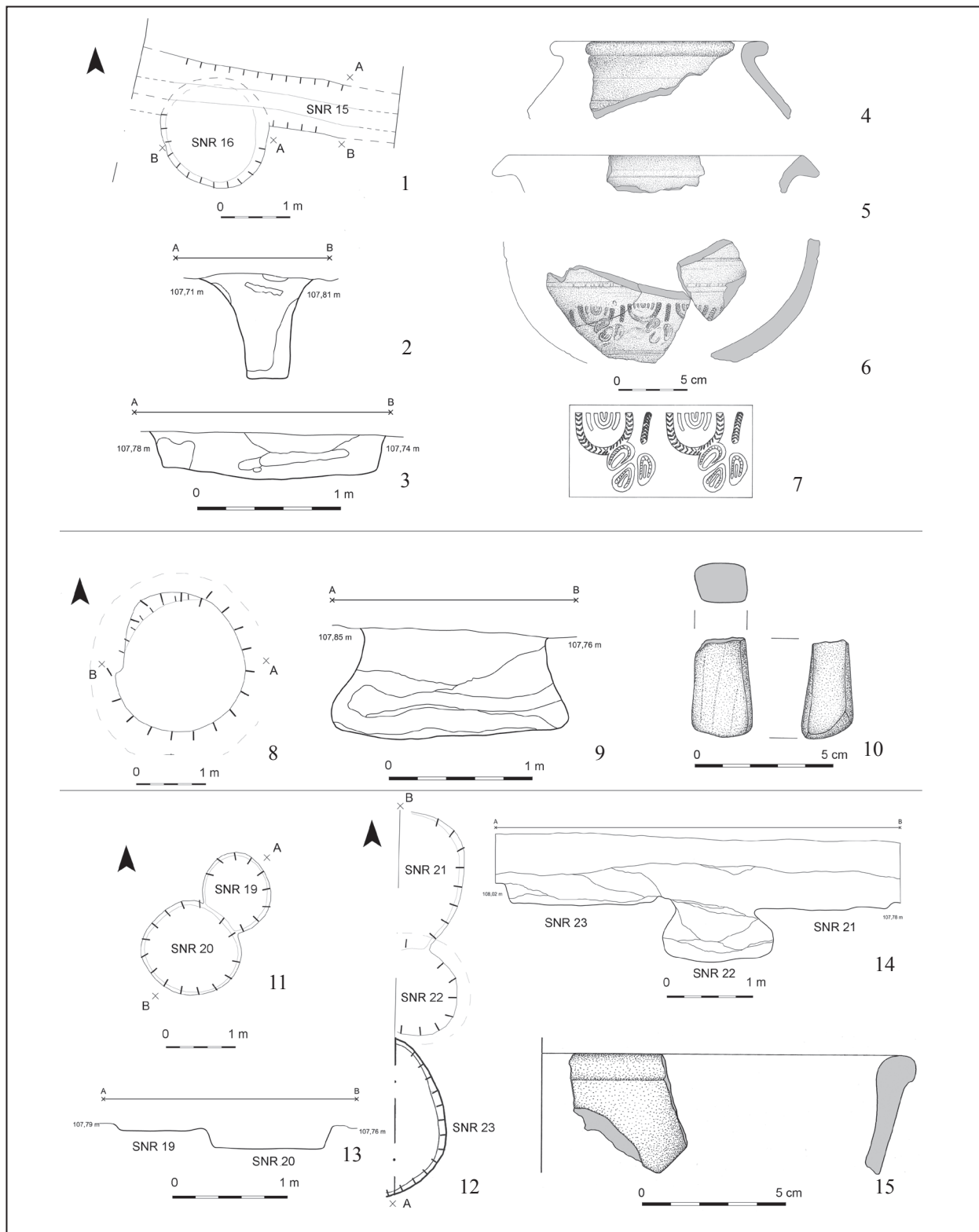
Leletanyag: 1. Háziló mellső lábközépcsontjából készített eszköz. A megmunkált felületén a hossz tengelyére merőleges irányú kopásnyomok/bevagdalsnyomok láthatóak. H.: 20,5 cm (24. kép 3). A gödör betöltésében egy kézzel formált kerámia is volt.

30. *objektum* (30. SNR): gödör. A gödör a szelvény Ny-i szélén jelentkezett. Enyhén méhkas alakú, egyenes aljú, közepesen mély objektum. D-i részén egy sekélyebb, padkás rész volt megfigyelhető, melynek betöltése nem vált el. A jelenség a beruházással nem érintett területen tovább folytatódik. Átm.: 240 cm; m.: 48 cm (4. kép 6–7).

Leletanyag: 1. Téglabarna, másodlagosan szürke foltosra égett, korongolt, kívül-belül sávosan simított felületű, homokkal soványított, jól iszapolt anyagú, ívesen kihajló, szögletesedő peremű, ún. gyümölcsöstál töredéke. Külsőjén, pereme alatt sekély, széles hornyolás fut körbe. Pá.: 23 cm (4. kép 8). A gödör betöltésében további öt korongolt és két kézzel formált edény töredéke fordult elő.

32. *objektum* (33. SNR): gödör. A gépi munka során kerek foltként jelentkezett a sárga altalajon. A nyelési szinten betöltése sárgásbarna, paticsos, omladékos volt. Meredek falú, enyhén hasasodó oldalú, egyenes aljú gödör. Átm.: 156x140 cm; m.: 54 cm (5. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Téglavörös, Drag. 37 típusú terra sigillata oldaltöredéke. Külsőjén erősen kopott, rozettaalakú reliefsz van. Pontosabb meghatározása nem lehetséges. H.: 4,1 cm (5. kép 4; 20. kép 2). 2. Téglaszínű, kívül-belül vörösre festett, korongolt, kopott felületű, duzzadt, kifelé megvastagodó peremű, félgömbös testű tál töredéke. A perem alatt sekély horony található. Római áru. Pá.: 13 cm (5. kép 6). 3. Szürkésbarna, másodlagosan sötétszürkére égett, kézzel formált, kerámiaüzalékkal soványított, kihajló, elvékonyodó, lekerékített peremű fazék töredéke. A perem teteje körömbenyomkodásokkal díszített, belsején koromsík figyelhető meg (fedő nyoma). Pá.: 12 cm (5. kép 5). 4. Erősen korrodálódott, lapos, közel derékszögben megtörő vonalú, egyik végén kiszélesedő testű vastárgy töredéke. H.: 3,7 cm (5. kép 3). A gödör betöltése további nyolc korongolt és tíz

2. kép 1–2, 4–7: 15. objektum (15. SNR); 1, 3: 16. objektum (16. SNR); 8–10: 17. objektum (17. SNR); 11, 13: 20. objektum (20. SNR); 12, 14–15: 22. objektum (22. SNR)

Fig. 2 1–2, 4–7: Feature no. 15 (15. SNR); 1, 3: Feature no. 16 (16. SNR); 8–10: Feature no. 17 (17. SNR); 11, 13: Feature no. 20 (20. SNR); 12, 14–15: Feature no. 22 (22. SNR)

kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

33. *objektum* (34. SNR): gödör. A humuszolás során kerek foltként jelentkezett a sárga altalajban. Betöltése rendkívül hamusnak, paticosnak, omladékosnak tűnt bontás során (a 33. SNR-hez hasonlóan). Ívelt oldalú, közepesen mély, egyenes aljú gödör. Átm.: 120x124 cm; m.: 50 cm (6. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Szürkésbarna, korongolt, réteges törésfelületű, simított, kopott felületű, vízszintesedő peremű hombár töredéke. A vízszintes síkot és az edény vállát horonnyal tagolták. Pá.: 20 cm (6. kép 6). 2. Szürke, foltosra égett, kézzel formált, kerámiazúzalékkal soványított, kihajló, lekerekített peremű fazék töredéke. A perem külső oldala ujjbenyomásokkal tagolt. Pá.: 14 cm (6. kép 4). 3. Vörösesbarna, kézzel formált, kerámiazúzalékkal soványított, ívesen kihajló peremű fazék töredéke. A perem külső oldala ujjbenyomásokkal tagolt. H.: 4,6 cm (6. kép 5). Az objektum betöltése további két korongolt és egy kézzel formált edénytöredéket tartalmazott.

35. *objektum* (36. SNR): gödör. Humuszolás után ovális foltként jelentkezett a sárga altalajon. Egyenes aljú, mély, méhkas alakú gödör, D-i végén padka található. Betöltése többrétegű volt. Átm.: 167x92 cm; m.: 90 cm (7. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Vörösesbarna, szürke foltos, kézzel formált, kerámiazúzalékkal soványított, élesen kihajló, elkeskenyedő peremű fazék töredéke. H.: 5,4 cm (7. kép 3). 2. Szürke, korongolt edény oldalából készített, lecsiszolt szélű, kerámia játékkorong. Átm.: 3x3,4 cm (7. kép 5). 3. Szürke, csillámos szerkezetű homokkőből készült, négyszögletes keresztmetszetű fenőkö töredéke. Használata során közepén elvékonyodott és eltört. H.: 2x2,5 cm (7. kép 4). Az objektum betöltése további két korongolt és két kézzel formált kerámatöredéket tartalmazott.

37. *objektum* (38. SNR): gödör. Humuszolás után szürke, hamus folttal jelentkezett a sárga altalajon. A mellette lévő 37. SNR-t ráásták, metszetükben azonban nem váltak el. Közepes méretű, méhkas alakú verem. Átm.: 166x140 cm; m.: 74 cm (7. kép 6–7).

Leletanyag: 1. Erősen korrodálódott, lapos, téglalap alakú, egyik végén hurkos kialakítású csiholóvas. H.: 4,3 cm; sz.: 1 cm (7. kép 8). A gödör betöltése további öt korongolt és 12 kézzel formált edény oldaltöredékét tartalmazta.

39. *objektum* (40. SNR): gödör. A gépi munka után kerek, szürkésbarna, finom, hamus betöltésű foltként jelentkezett. Meredek oldalú, sekély, ovális gödörész. A jelenség a beruházással nem érintett területen tovább folytatódik. Átm.: 133x110 cm; m.: 46 cm (8. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Téglasszínű, kívül-belül vörös festésű, korongolt, kopott felületű, kónikus testű, kettőshoronnyal

tagolt oldalú római gyártmányú tál töredéke. Pá.: 13 cm (8. kép 6). 2. Téglasszínű, kívül-belül vörös festésű, korongolt, jól iszapolt anyagú, duzzadt, kifelé megvastagodó peremű, lapított testű római gyártmányú tál töredéke. Pá.: 12 cm (8. kép 4). 3. Szürke, korongolt, simított, kopott felületű, ívesen kihajló peremű, kettőskónikus testű, kisméretű, gömbös testű edény töredéke. Pá.: 4 cm; m.: 6 cm (8. kép 5). A gödör betöltése további egy korongolt és egy kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

40. *objektum* (41. SNR): gödör. A gépi munka után kerek, szürkésbarna foltként jelentkezett a sárga altalajon. Mély, enyhén hasasodó verem. Átm.: 100x110 cm; m.: 86 cm (8. kép 1, 3)

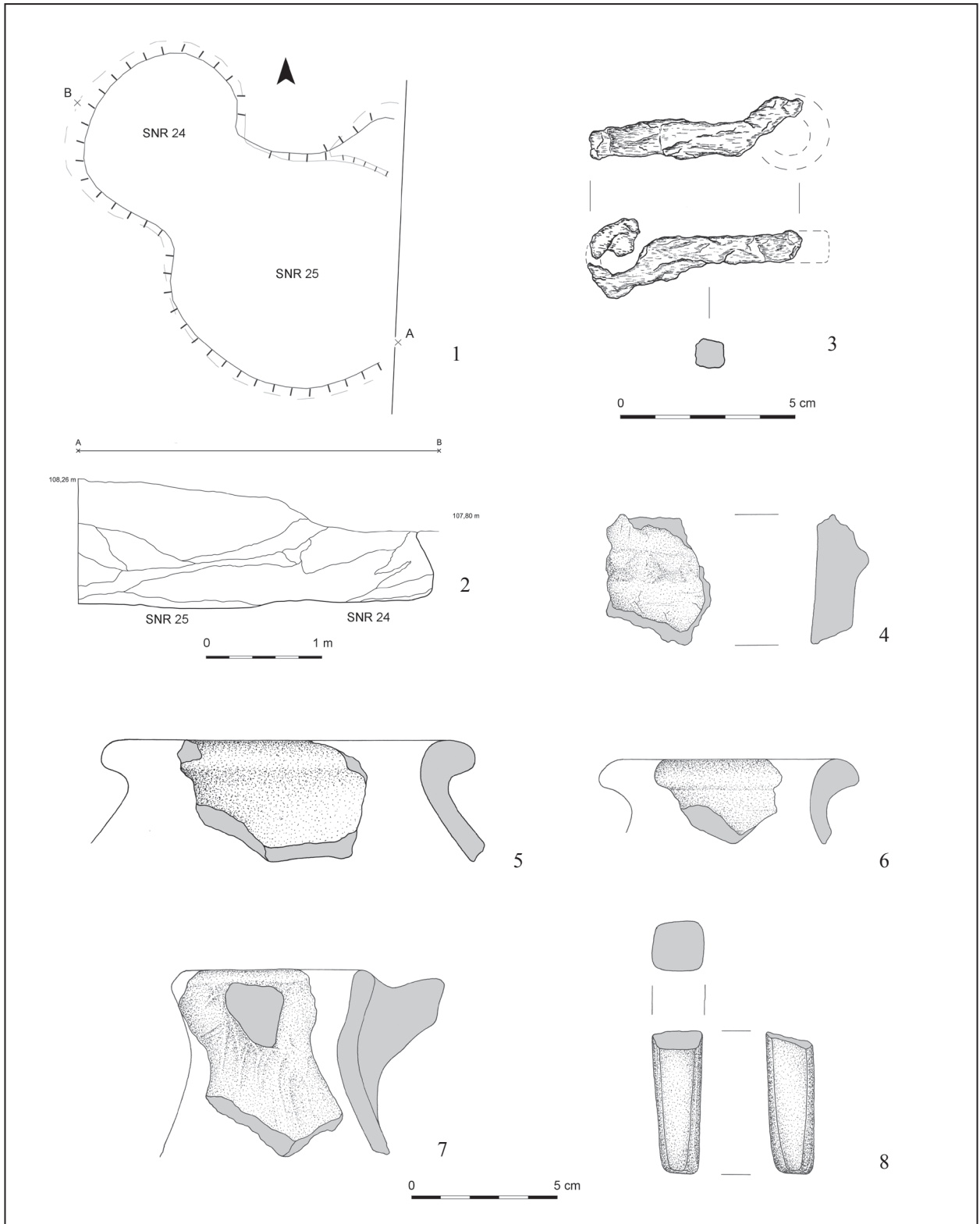
Leletanyag: 1. Juhcsontból készített, hosszában kettéhasított, a hasított oldalán simára csiszolt felületű csonteszköz töredéke. A megmunkált felületén a hossztengelelyére merőleges irányú kopásnyomok láthatóak. H.: 9,5 cm (24. kép 5). 2. Kiskérődző (juh/kecske) töredékes hosszúcsontjából készített ár. Eredetileg nem formázták meg, csak a természetes hegyes törésfelületet használták eszköznek, melynek során az megkopott. H.: 10 cm (24. kép 7). A gödör betöltése három korongolt és három kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

44. *objektum* (45. SNR): gödör. A gépi munka után szürkésbarna, hamus foltként jelentkezett a sárga altalajon. Kissé hasasodó, egyenes aljú, közepes méretű gödör. Átm.: 100x106 cm; m.: 52 cm (9. kép 1–2).

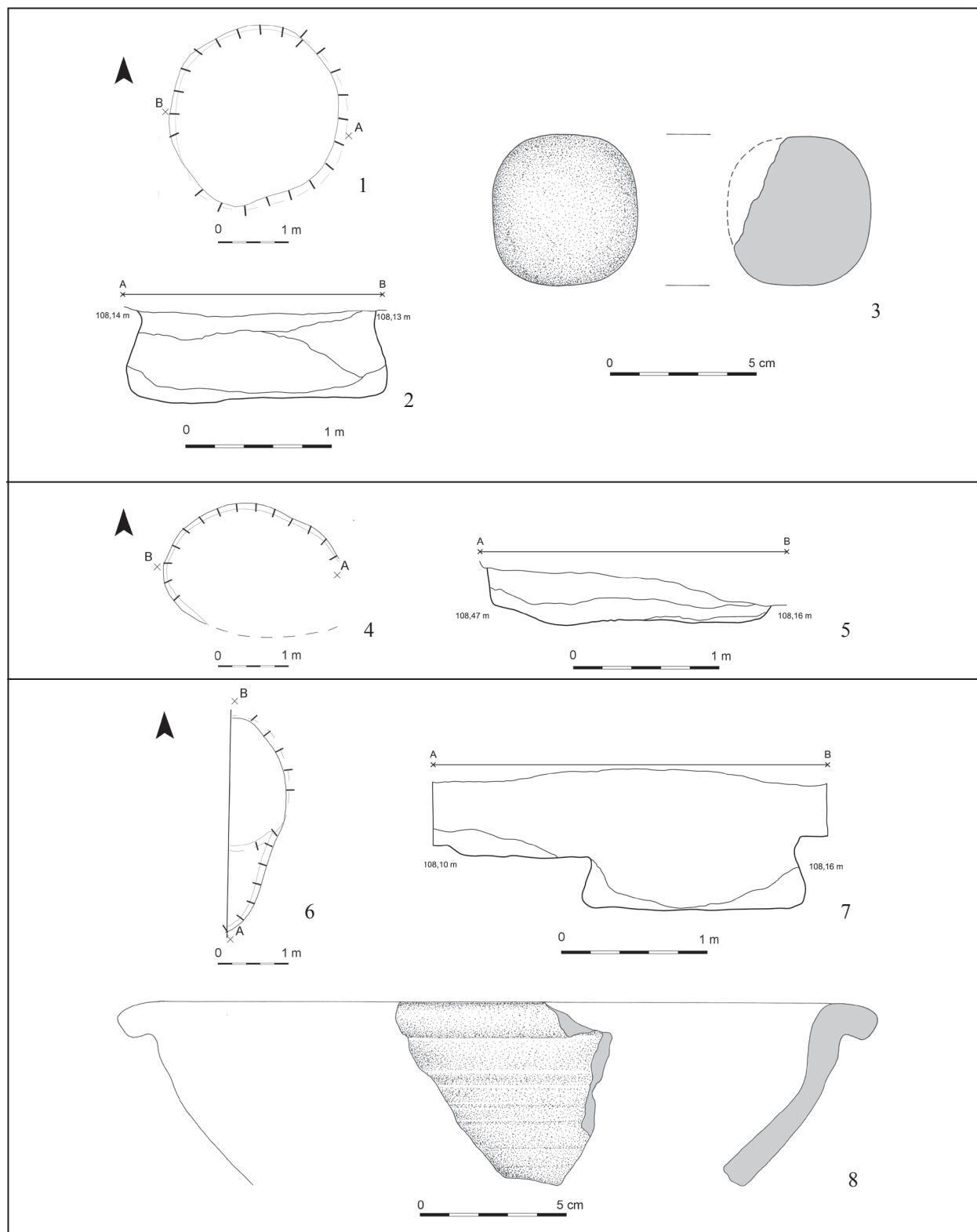
Leletanyag: 1. Szürkésbarna, korongolt, simított, kopott felületű, ívesen kihajló, lekerekített peremű, gömbös testű edény töredéke. Pá.: 6 cm (9. kép 3). 2. Szürke, korongolt, simított, kopott felületű, ívesen kihajló, kifelé enyhén megvastagodó peremű edény töredéke. H.: 4,6 cm (9. kép 4). 3. Szürke, korongolt korsó kettőshoronnyal tagolt, lapos szalagfülének töredéke. Sz.: 3,7 cm (9. kép 5). 4. Téglasszínű, külső oldalán sárga engobos bevonatú, korongolt, jól iszapolt anyagú, bordázott felületű római amphora oldaltöredéke. H.: 6 cm (9. kép 6; 21. kép 1). 5. Téglasszínű, külső felületén sárga engobos, korongolt, jól iszapolt anyagú római amphora oldaltöredéke az edény alsó harmadából. H.: 3,9 cm (21. kép 2). A gödör betöltésében további hét korongolt és öt kézzel formált kerámatöredék volt.

45. *objektum* (46. SNR): gödör. A gépi munkálatok során kisméretű, világosszürke, hamus betöltésű foltként jelentkezett. Meredek falú, egyenetlen aljú, sekély gödör. Átm.: 80x80 cm; m.: 17 cm (9. kép 7–8).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, simított felületű edény oldalából készített kerámiaorong. Átm.: 3,8x3,4 cm (9. kép 9). A gödör betöltésében egy további korongolt edénytöredék is volt.

3. kép 1–3: 24. objektum (24. SNR); 1–2, 4–8: 25. objektum (25. SNR)
 Fig. 3 1–3: Feature no. 24 (24. SNR); 1–2, 4–8: Feature no. 25 (25. SNR)

4. kép 1–3: 28. objektum (28. SNR); 4–5: 29. objektum (29. SNR); 6–8: 30. objektum (30. SNR)
 Fig. 4 1–3: Feature no. 28 (28. SNR); 4–5: Feature no. 29 (29. SNR); 6–8: Feature no. 30 (30. SNR)

46. *objektum* (47. SNR): gödör. Humuszoslás során szabálytalan foltként jelentkezett a sárga altalajon. Világosszürke, finom hamus, állatjáratokkal szabdaltságot betöltése volt. Bontáskor egy sekély, lapos gödör rész rajzolódott ki. Tőle Ny-ra volt a 48. SNR, melynek a felső betöltési rétege ugyanolyan szürke, hamus volt. Az alsó rétegei a betöltés jellege alapján másik fázisban töltődtek be. A jelenség pontos értelmezésére nem volt lehetőség, a beruházással érintett területen kívül tovább folytatódott. Átm.: 90 cm; m.: 24 cm (10. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, korongolt, kívül-belül simított felületű, enyhén duzzadt, lekerekített peremű, a perem alatt széles horonnyal tagolt oldalú tál töredéke. H.: 4,8 cm (10. kép 3). A gödör betöltésében egy további, kézzel formált edény töredéke is előkerült.

47. *objektum* (48. SNR): gödör. Humuszoslás után szabálytalan, szürke, hamus foltként jelentkezett. A 47. SNR-rel kapcsolatban állt, a foltból nem derült ki a szuperpozíció. Felső betöltési rétege megegyezett a 47. SNR-vel. Kerek, enyhén hasasodó, ívelt aljú gödör. Átm.: 160x142 cm; m.: 80 cm (10. kép 4–5).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, sárga engobos bevonatú, korongolt római amphora ovális keresztmetszetű fülének töredéke. H.: 7 cm; sz.: 3,8 cm (21. kép 3). A gödör betöltése három korongolt és egy kézzel formált edénytöredéket is tartalmazott.

48. *objektum* (49. SNR): gödör. A gépi munka során kisméretű, szürke, hamus betöltésű foltként jelentkezett. A bontás során kerek, méhkas alakú verem rajzolódott ki. Felső betöltési rétegei hamusak voltak, alsó rétegeiben sárga agyagos, homokos, vastag réteg húzódtott, melyet csak teljes kibontáskor tudunk biztosan megfigyelni. Átm.: 100x94 cm; m.: 94 cm.

Leletanyag: 1. Háziló mellső lábközépcsontjából készített eszköz. Hosszában kettéhasították és a vágásfelületét teljesen simára csiszolták. A megmunkált felületén a hossz tengelyére merőleges irányú kopásnyomok láthatóak. H.: 21 cm (24. kép 6). Az objektum betöltésében más leletanyag nem volt.

49. *objektum* (50. SNR): gödör. A gépi munka után a sárga altalajon hamus, világosszürke, finom szemcsés foltként jelentkezett. Bontás során egyenes aljú, méhkas alakú verem rajzolódott ki. Szélei bizonytalanok. Átm.: 236x236 cm; m.: 86 cm (10. kép 4–5).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, korongolt, kopott felületű, barna szemcsével szennyezett anyagú, duzzadt, kifelé megvastagodó peremű korsó töredéke. A fül a perem alatt csatlakozott a meredek állású nyakhoz. Pá.: 12 cm (10. kép 8). 2. Szürke, korongolt, matt felületű, jól iszapolt anyagú, duzzadt, enyhén behúzott peremű tál töre-

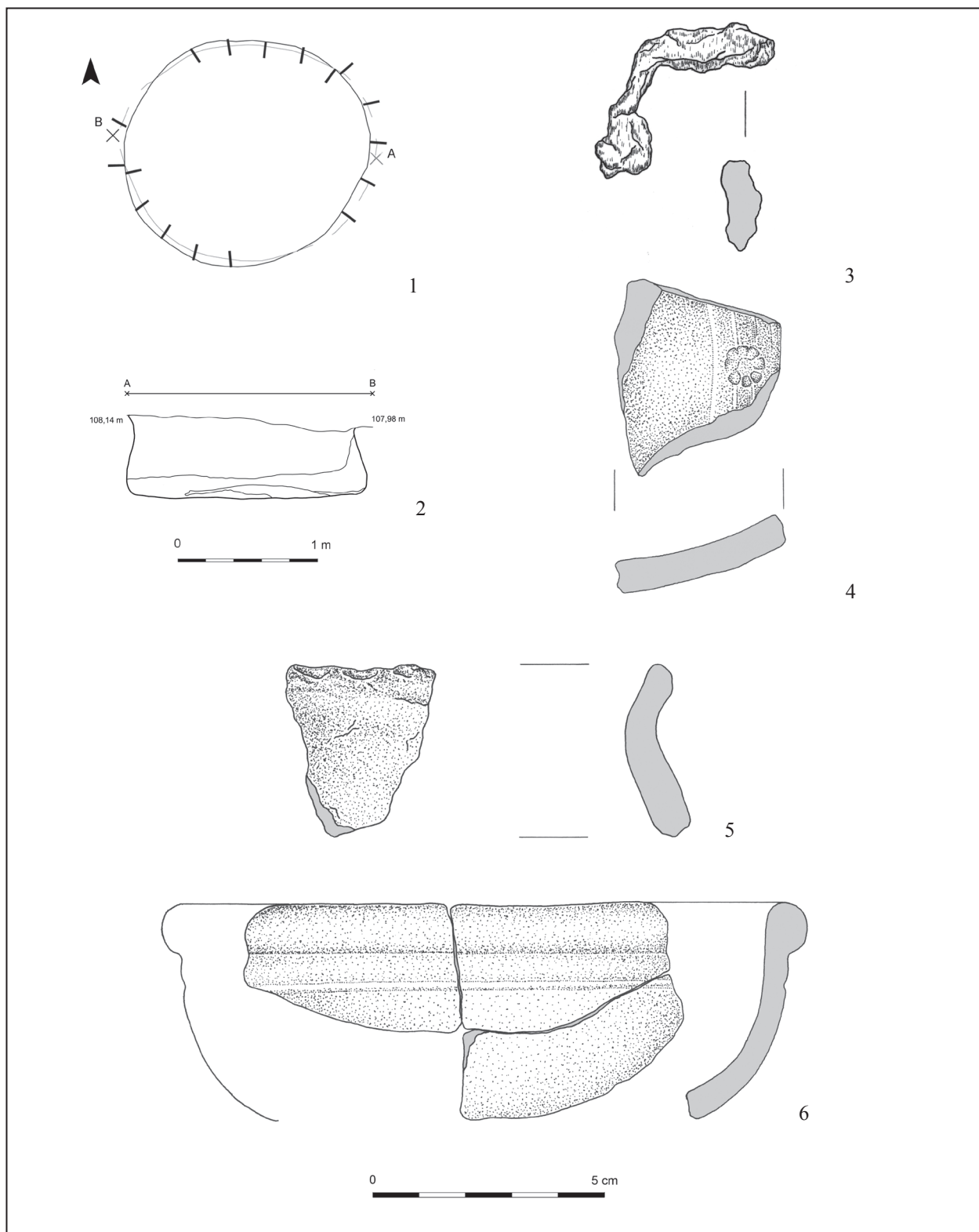
déke. Pá.: 22 cm (10. kép 9). A gödör betöltése további hét korongolt és öt kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

50. *objektum* (51. SNR): épület. A gépi munka során a szelvény K-i oldalában jelentkezett az objektum ovális, hamus betöltésű foltja. A bontás alkalmával meredek oldalú, egyenes falú, földbemélyített épület kissé lekerekített sarkú nyomai rajzolódtak ki. A széleit a feltárás nem tudta tisztázni. Alján végig lehetett követni a sárga agyagos, helyenként egyenetlen padlót. Az épület oldaláig nem húzódtott végig a tapasztás, még a fal előtt megszakadtak nyomai. D-i oldalában egy ovális, hamus betöltésű cölöplyuk került elő. A szelvényfalhoz közel eső padlófelületen négy kisebb lemélyedés volt (karólyuk?), az egyik oldalán mintha a tapasztás folytatódott volna, a másiktól viszont rágszálócsont került felszínre. A jelenség, a beruházással érintett területen kívül tovább folytatódott. Mérföld h.: 290 cm; mérföld sz.: 190 cm; m.: 46 cm (11. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, simított felületű, duzzadt, kifelé megvastagodó peremű, szűk szájú, öblösödő testű edény (hombár?) töredéke. Pá.: 12 cm (11. kép 4). 2. Sárgásbarna, kézzel formált, kerámiazúzával soványított, kihajló, elkeskenyedő peremű, a külső vonalán körömbevagdálásokkal díszített fazék töredéke. Pá.: 22 cm (11. kép 3). 3. Téglaszínű, külső felületén sárga engobos, korongolt, vékonyfalú, bordázott oldalú római amphora töredéke. H.: 6,2 cm (21. kép 4). 4. Világosszürke színű, kézzel formált, agyagból készült, égetetlen, porózus és törékeny anyagú, eredetileg kúpos formájú, felső harmadában átfúrt agyagnehezék töredéke. M.: kb. 12 cm; sz.: kb. 8 cm; átm. furat: 1,2 cm (23. kép 2). Az épület betöltése további öt korongolt és tíz, kézzel formált edénytöredéket tartalmazott.

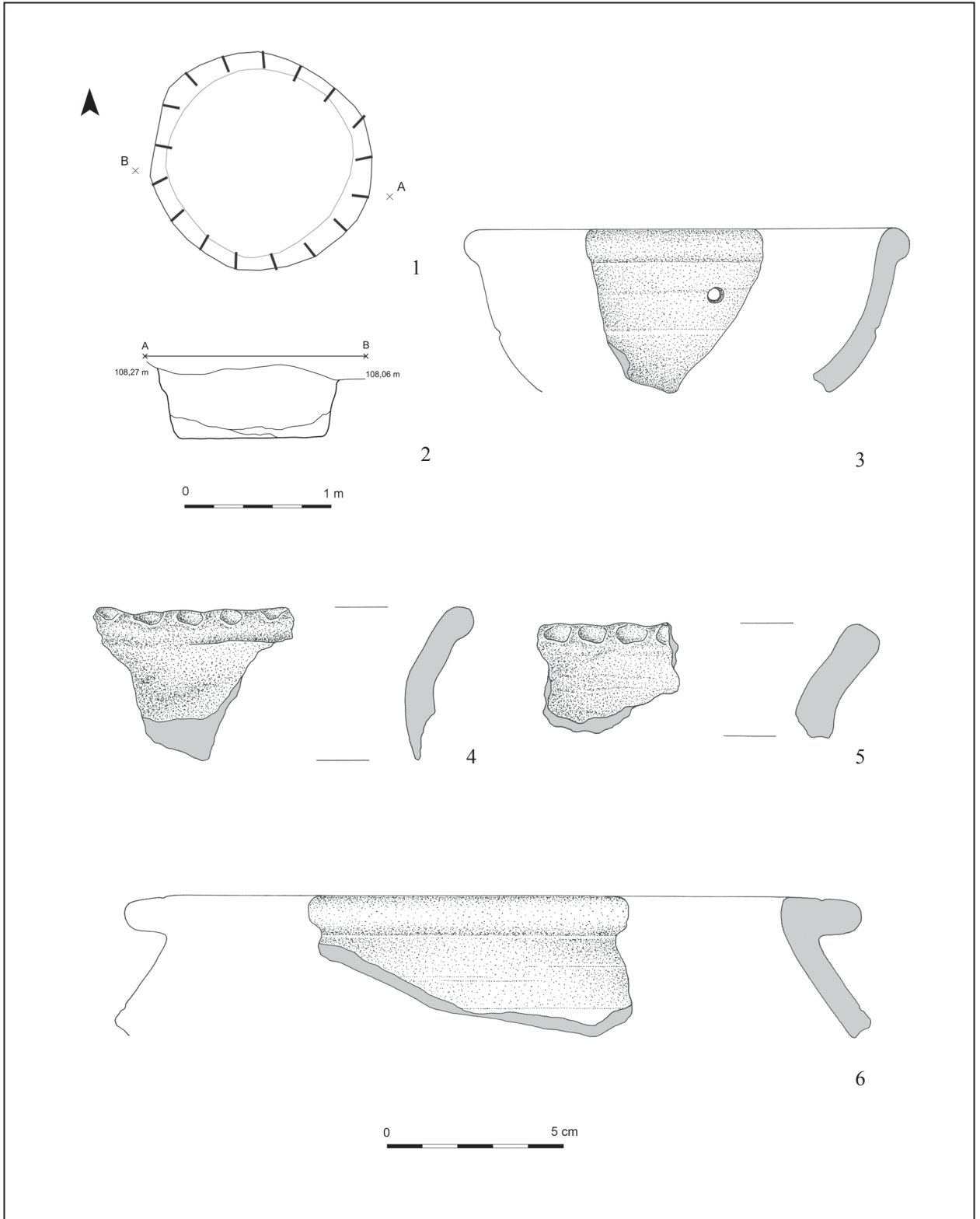
51. *objektum* (52. SNR): gödör. Humuszoslás után ovális, kicsi, hamus foltként jelentkezett. Kerek, közepes méretű, méhkas alakú verem. Betöltésében sok kézzel formált kerámia került elő. Átm.: 122x120 cm; m.: 64 cm (11. kép 5–6).

Leletanyag: 1. Vörösesbarna, kézzel formált, kerámiazúzával soványított, lekerekített peremű, ívelt oldalú, tetején egy nagyméretű lyukkal, oldalán négy kicsi átfúrással ellátott parázsborító. Pá.: 12 cm; fá.: 8 cm; m.: 7,8 cm (11. kép 8). 2. Drag. 37-es formájú terra sigillata perem- és peremsáv töredéke. Gyártási helye pontosabban nem határozható meg. Pá.: 15 cm (11. kép 7; 20. kép 4). 3. Szürke, korongolt, kívül-belül simított, kopott felületű, jól iszapolt anyagú, duzzadt, külseje felé megvastagodó peremű, lépcsővel tagolt oldalú tál töredéke. Töréscsüvege mentén átfúrt. Pá.: 23 cm (11.

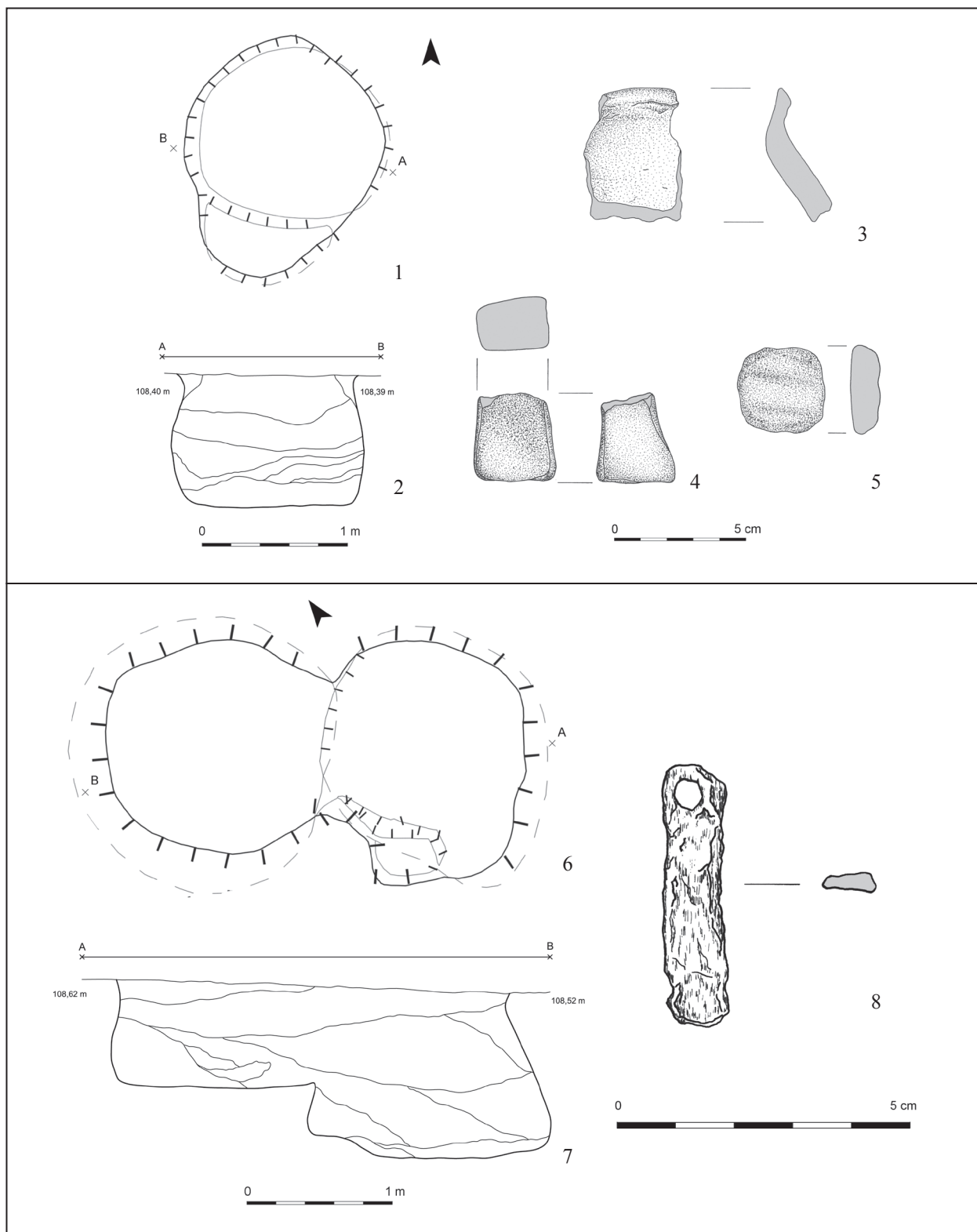

5. kép 1–6: 32. objektum (33. SNR)

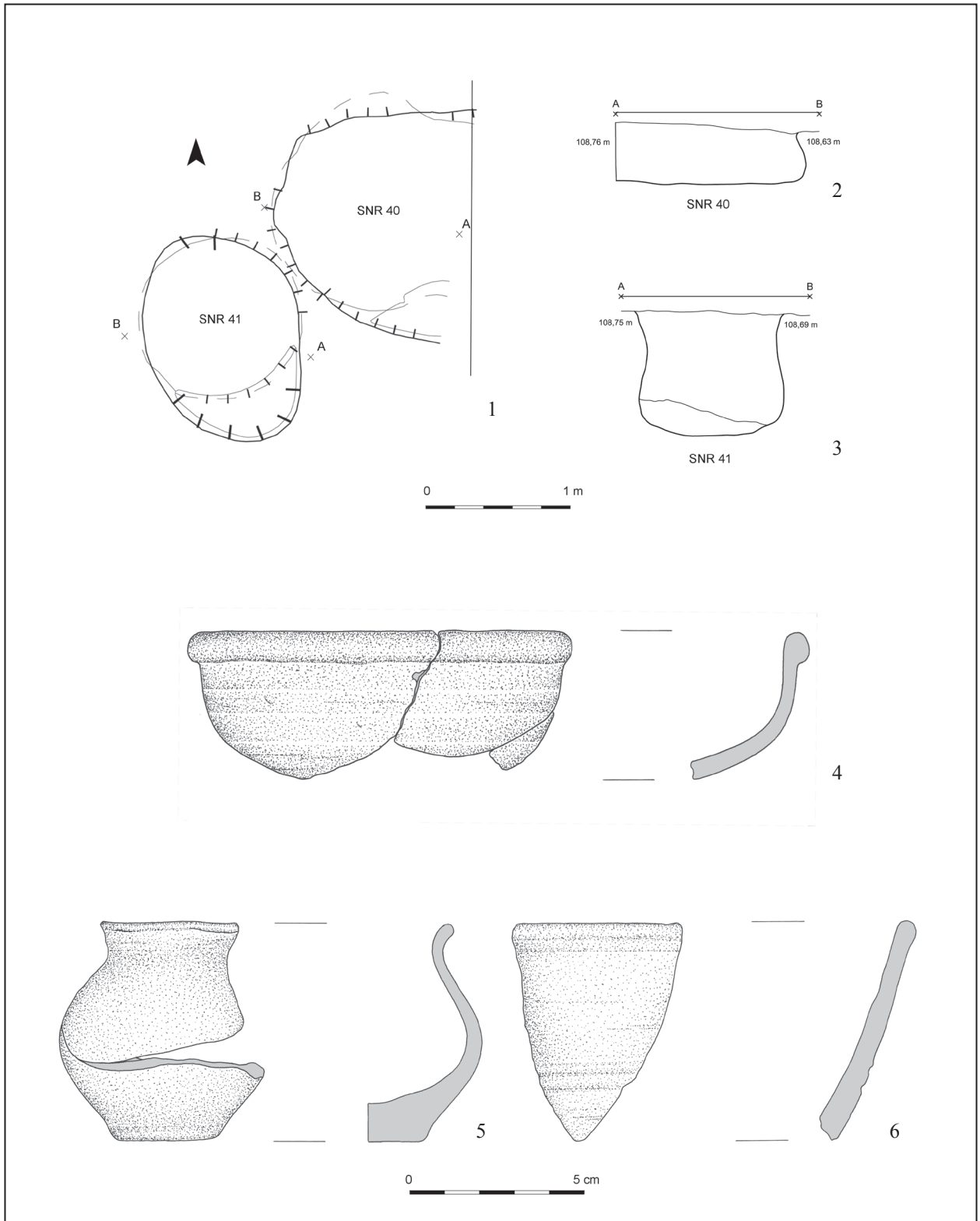
Fig. 5 1–6: Feature no. 32 (33. SNR)

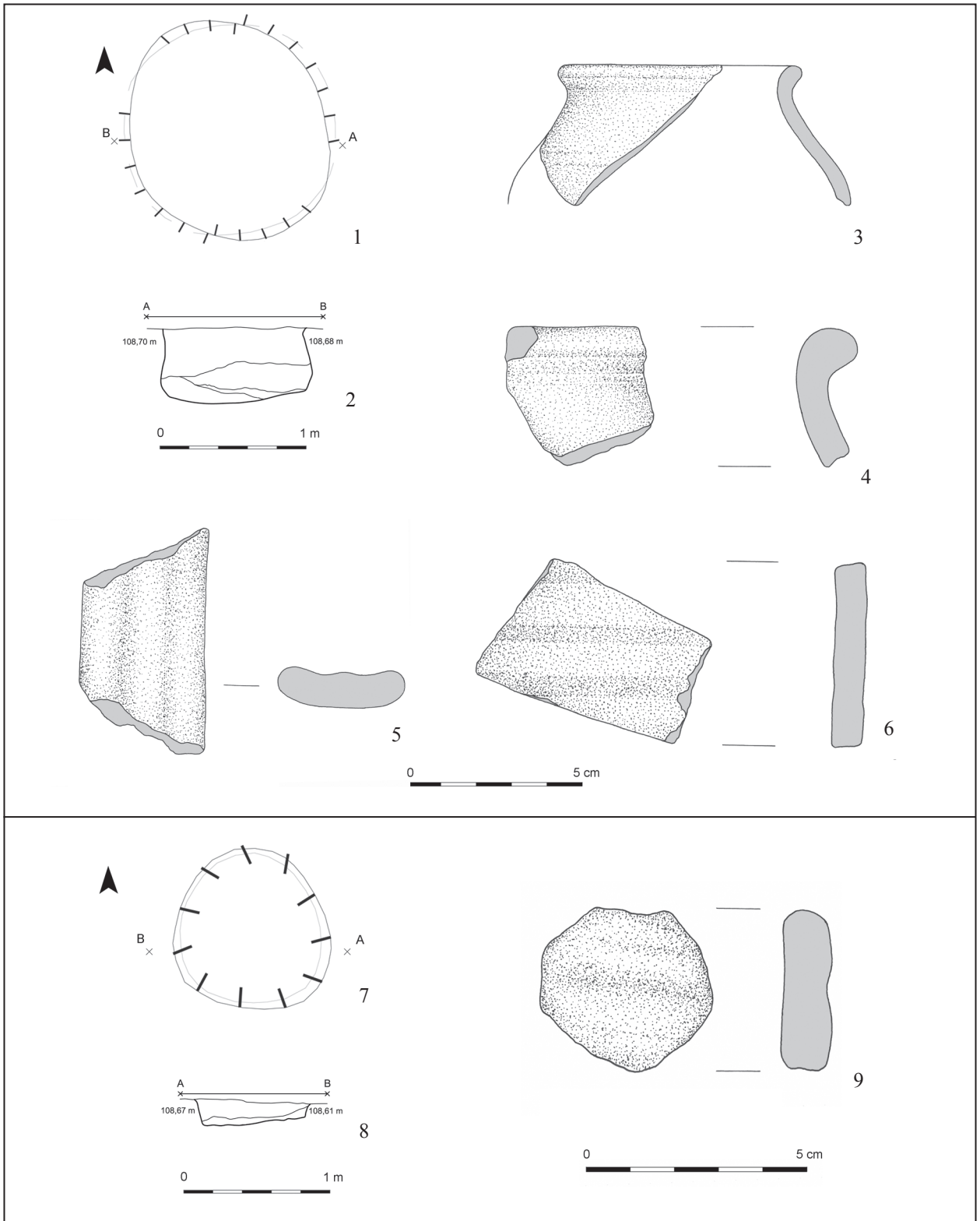
6. kép 1–6: 33. objektum (34. SNR)
 Fig. 6 1–6: Feature no. 33 (34. SNR)

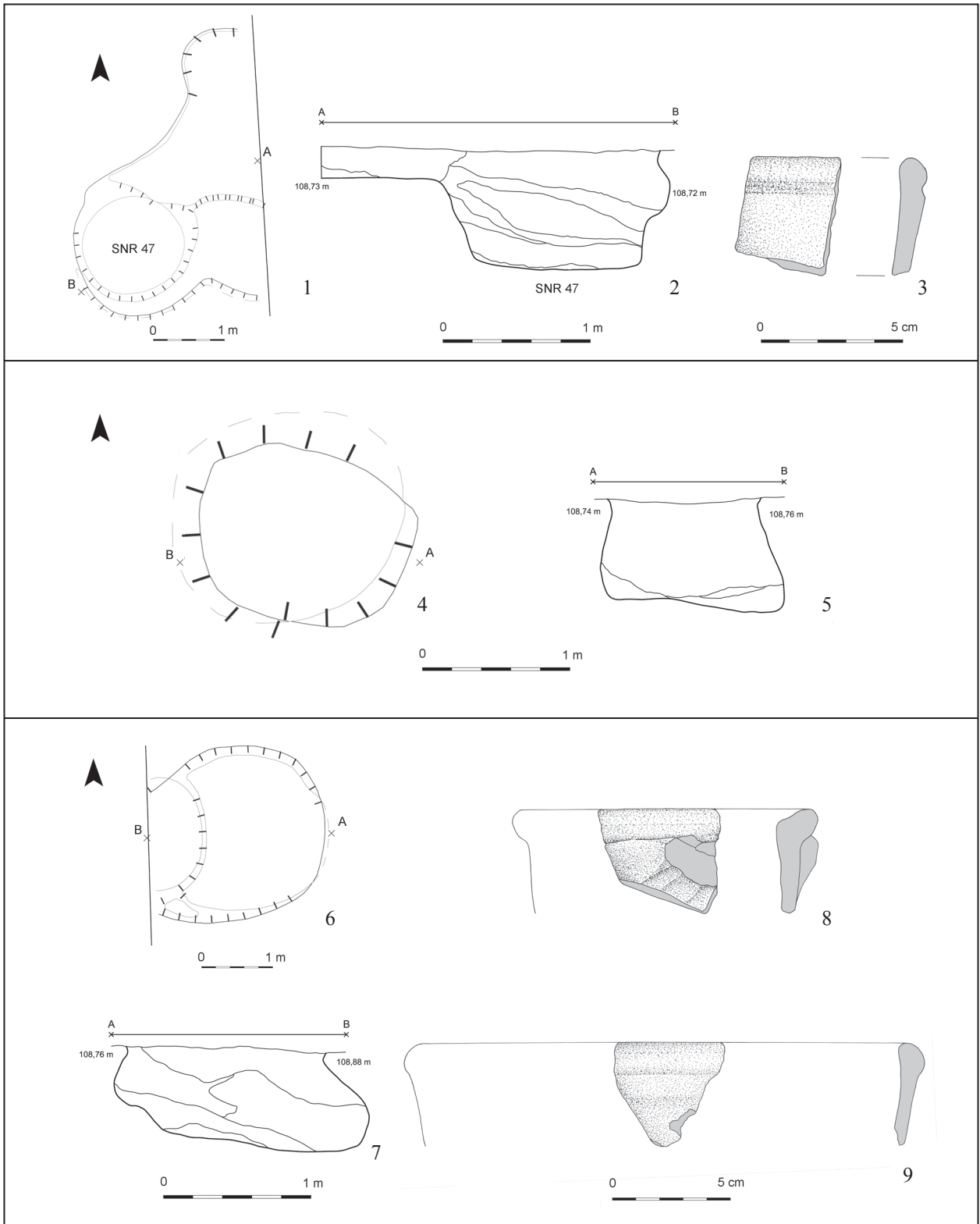
7. kép 1–5: 35. objektum (36. SNR); 6–8: 37. objektum (38. SNR)
 Fig. 7 1–5: Feature no. 35 (36. SNR); 6–8: Feature no. 37 (38. SNR)

8. kép 1–2, 4–6: 39. objektum (40. SNR); 1, 3: 40. objektum (41. SNR)
 Fig. 8 1–2, 4–6: Feature no. 39 (40. SNR); 1, 3: Feature no. 40 (41. SNR)

9. kép 1–6: 44. objektum (45. SNR); 7–9: 45. objektum (46. SNR)
 Fig. 9 1–6: Feature no. 44 (45. SNR); 7–9: Feature no. 45 (46. SNR)

10. kép 1–3: 46. objektum (47. SNR); 4–5: 47. objektum (48. SNR); 6–9: 49. objektum (50. SNR)
 Fig. 10 1–3: Feature no. 46 (47. SNR); 4–5: Feature no. 47 (48. SNR); 6–9: Feature no. 49 (50. SNR)

kép 9). A gödör betöltése további öt korongolt és négy, kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

52. *objektum* (53. SNR): gödör. Humuszosítás során kerek, szürke, hamus betöltésű foltként jelentkezett. Foltban látszódott, hogy ráásták a 86. SNR számú épületre. Kerek, méhkas alakú gödör. Átm.: 190x180 cm; 62 cm (12. kép 1, 2).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, külső oldalán sárga engobos bevonatú, korongolt, jól iszapolt anyagú, bordázott felületű római amphora oldaltöredéke. H.: 6,2 cm (21. kép 5). A gödör betöltése további két korongolt edény oldaltöredékét tartalmazta.

52. *objektum* (86. SNR): épület. Humuszosítás után nagyméretű, szabálytalan, az altalajtól nehezen elválasztó foltként jelentkezett. A formája az 53. SNR bontása után volt tisztázható. A feltárás során derült ki, hogy a nagyméretű folt egy téglalap alakú, meredek oldalú, földbemélyített épületnyom. Az egységes betöltése miatt az oldalát több helyen nehezen lehetett követni. Az alja vékonyan, egyenetlenül le volt sározva. Az oldalát és az alját későbbi beásások szétszabdalták. Szuperpozíciós helyzetüket pontosan nem lehetett megállapítani. A padlóba mélyedően egy cölöplyuk nyomát lehetett megfigyelni. A beruházással érintett területen kívül tovább folytatódik. Sz.: 296 cm; m.: 44 cm (12. kép 1, 2).

Leletanyag: 1. Sárgásbarna és fehér színű, nyomott gömbös testű üveggyöngy rossz megtartású töredéke. H.: 0,7 cm (12. kép 5). Az épület betöltésében tovább két korongolt és két kézzel formált edény oldaltöredéke fordult elő.

52. *objektum* (87. SNR): gödör. Kerek, méhkas alakú gödör. Foltként egy kis részen világosszürke, hamus betöltéssel jelentkezett, a 86. SNR foltjától elkülönült, arra ráásták. Kerek, enyhén hasasodó, mély gödör, az alja az 53. SNR bontásakor tisztázódott. Átm.: 150x136 cm; m.: 104 cm (12. kép 1, 3).

Leletanyag: 1. Szarvasmarha jobb mellső végtagcsontjából készített csonteszköz töredéke. A megmunkált felületén a hossz tengelyére merőleges irányú kopásnyomok/bevagdalásnyomok láthatóak. H.: 20,5 cm (24. kép 4). A gödör betöltésében egy korongolt és két kézzel formált edény töredéke volt.

53. *objektum* (54. SNR): gödör. A gépi munka után kerek, nehezen elkülönülő foltként jelentkezett a sárga altalajon. Közepes méretű, erősen hasasodó, méhkas alakú verem. Átm.: 130x116 cm; m.: 110 cm (12. kép 1, 4).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, simított felületű, lépcsősen tagolt vállú edény oldaltöredékei. H.: 3,3–6 cm (12. kép 6). A gödör betöltésében további négy korongolt és két kézzel formált edény töredéke volt.

54. *objektum* (55. SNR): gödör. A gépi munkálatok után az 56. SNR-rel együtt jelentkezett foltja a szelvényfal K-i oldalában. A két gödör betöltése nem vált el egymástól. Ívelt oldalú, egyenetlen aljú, ovális gödör. A jelenség a beruházással érintett területen kívül tovább folytatódott. Átm.: 120 cm; m.: 48 cm (12. kép 1).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, réteges törésű (vöröses maggal égett), simított felületű, ívesen kihajló, lekerekített peremű, széles szájú, vállán bekarcolt hullámvonal-mintával díszített hombár töredéke. Pá.: 24 cm (12. kép 7). A gödör betöltésében további egy korongolt és egy kézzel formált edény töredéke volt.

56. *objektum* (57. SNR): gödör. Humuszosítás során szürke, hamus foltként jelentkezett a szelvény K-i oldalában. A 88. SNR számú épületre ráásták, mely már foltban is látható volt. Ívelt oldalú, közepes mélységű gödör. A jelenség a beruházással érintett területen kívül tovább folytatódott. Átm.: 180 cm; m.: 64 cm (13. kép 1, 3).

Leletanyag: 1. Drag. 37-es formájú terra sigillata perem- és peremsávjának töredéke. A töredéket másodlagosan eszközként használták, a perem felső síkja lecsiszolódott. Gyártási helye pontosan nem meghatározható. H.: 3,7 cm (13. kép 7, 20. kép 4). 2. Szürkésbarna, csiszolt, téglalap keresztmetszetű, íves vonalú fenékö töredéke. H.: 6,3 cm; átm.: 1x2,6 cm (13. kép 8). A gödör betöltésében további három korongolt és öt kézzel formált kerámiatöredék volt.

56. *objektum* (59. SNR): gödör. A gépi munka után foltja bizonytalanul jelentkezett. A bontás során egy kerek, méhkas alakú, hamus betöltésű, mély gödör rajzolódott ki. A 88. SNR épületre ráásták. A gödör alján található hamus betöltési rétegben két kutya hiányos váza feküdt. Fejük teljesen, végtagjaik részlegesen hiányoztak. Átm.: 190x176 cm; m.: 90 cm (13. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Világosbarna, korongolt, simított, erősen kopott felületű, ívesen kihajló, szögletesedő peremű hombár töredéke. Pá.: 11,5 cm (13. kép 5). 2. Téglaszínű, külső felületén sárga engobos bevonatú, korongolt, jól iszapolt anyagú római amphora oldaltöredéke. H.: 3,6 cm (21. kép 6). A gödör betöltése további 11 korongolt és nyolc kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

56. *objektum* (88. SNR): épület. A 86. SNR-hez hasonlóan a gépi munkát követően ez sem vált el éles foltként a sárgásbarna altalajtól. A jelenség pontosabban az 57. és 59. SNR bontása után kezdett kirajzolódni. Meredek falú, helyenként egyenetlen aljú, szögletesedő oldalú, földbemélyített épületmaradvány. Padlóra vagy a tetőszerkezet alátámasztására utaló nyomok nem voltak

a feltárható részben. A beruházással érintett területen kívül tovább folytatódott. H.: 270 cm; m.: 48 cm (13. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Szürkésbarna, korongolt, eredetileg simított felületű, réteges törésű, gyengén égetett anyagú, ívelt kihajló peremű, csonkakúpos testű tál töredéke. Az edény belső oldalán a perem a testhez egy erőteljes tagolással kapcsolódik; ún. gyümölcsöstál. Pá.: 28 cm (13. kép 9). 2. Szürke, korongolt, réteges törésfelületű, jól iszapolt anyagú, a vízszintes sík alá hajló peremű, a perem külső síkján sekély hornyokkal tagolt felületű edény töredéke. Valószínűleg hombár lehetett. H.: 2,4 cm (13. kép 4). 3. Erősen korrodálódott, lapos, hosszúkas, szabálytalan alakú, ismeretlen funkciójú vaslemez töredéke. Átm.: 10x4 cm (13. kép 6). Az épület betöltése további négy korongolt és hat kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

57. *objektum* (58. SNR): gödör. A gépi munkálatok során kerek foltként jelentkezett a sárga altalajon. Enyhén méhkasos, egyenes aljú, közepesen mély gödör. Átm.: 160x140 cm; m.: 60 cm (14. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Téglavörös, korongolt, simított felületű, jól iszapolt anyagú, duzzadt, kifelé megvastagodó peremű tál töredéke. Pá.: 22 cm (14. kép 3). A gödör betöltése további egy korongolt és két kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

59. *objektum* (61. SNR): gödör. A gépi munkálatok során kerek foltként jelentkezett a sárga altalajon. Enyhén méhkasos, egyenes aljú, mély gödör. Átm.: 151x147cm; m.: 80 cm (13. kép 10–11, 27. kép 5–6).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, korongolt, ívesen kihajló, enyhén megvastagodó, lekerekített peremű edény töredéke. Pá.: 13 cm (13. kép 12). A gödör betöltése további két korongolt edénytöredékét tartalmazott.

73. *objektum* (76. SNR): gödör. A gépi munkát követően foltja a szelvényfal K-i oldalában jelentkezett. A gödör kissé méhkasos, egyenes aljú, közepesen mély. A betöltés világosszürke volt, felső részén és az alsóbb rétegekben omlós hamuval, amelyet a D-i oldalról szórtak bele. A teljes feltárással nem volt lehetőség, a beruházással érintett területen kívül tovább folytatódik. Átm.: 146 cm; m.: 44 cm (14. kép 4–5).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, kívül-belül narancssárga festésű, korongolt, duzzadt peremű római tál töredéke. Pá.: 15 cm (14. kép 6). 2. Sárgásbarna, szürke és sötétszürke foltos, kézzel formált, kerámiázúzállékkal soványított, ívesen kihajló, lekerekített peremű, csonkakúpos vállú, hasvonalában szélesedő testű, nagyméretű fazék töredéke. Pá.: 20 cm (14. kép 7). A gödör betöltése további öt korongolt és 20 kézzel formált kerámiatöredék

ket tartalmazott. A korongolt töredékek között két római amphora oldal is található.

75. *objektum* (78. SNR): gödör. Kerek foltként jelentkezett a sárgásbarna altalajon. Bontás során kissé hasasodó, egyenes aljú objektum rajzolódott ki. Átm.: 120 cm; m.: 60 cm (14. kép 8–9).

Leletanyag: 1. Szürke, kézzel formált, kerámiázúzállékkal soványított fedő fogógombjának töredéke. A gombot a tetején ujjbenyomással tagolták. Átm. fedőgomb: 5 cm (14. kép 10). 2. Szürke, korongolt, duzzadt, erősen kihajló, külseje felé lekerekített peremű, lépcsősen tagolt vállú hombár töredéke. Pá.: 19 cm (14. kép 14). 3. Téglaszínű, korongolt, kívül-belül simított felületű, duzzadt, külseje felé megvastagodó peremű, oldalán hornyolással tagolt felületű tál töredéke. Pá.: 20 cm (14. kép 12). 4. Téglaszínű, korongolt, kissé kihajló, duzzadt, külseje felé megvastagodó peremű edény töredéke. Pá.: 16 cm (14. kép 11). 5. Sárgásbarna, foltos, kézzel formált, kerámiázúzállékkal soványított, ívesen kihajló peremű, vállában szélesedő testű, ívesen kihajló peremű fazék töredéke. Pá.: 21 cm (14. kép 13). A gödör betöltése további 11 korongolt és kilenc kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

83. *objektum* (95. SNR): árok. A gépi munka során szürkésbarna, ívelt foltként jelentkezett. A bontás során egy délnyugati részén kiszélesedő árok rajzolódott ki. ÉK-i része sekély, fokozatosan mélyül DNy felé. Betöltése egységesen agyagos volt, a hozzá kapcsolódó többi jelenséggel (97–99. SNR) kapcsolata nem volt tisztázható. Sz.: 80–120 cm; m.: 42 cm (15. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Világosszürke, korongolt, simított, kopott felületű, ívesen kihajló, lekerekített peremű edény töredéke. H.: 6 cm (15. kép 7). Az árok betöltése további egy korongolt edény oldaltöredékét tartalmazta.

83. *objektum* (99. SNR): gödör. A humuszolás során nem különálló foltként jelentkezett az agyagos, lösziszapos altalajon. Hosszúkas, ovális, rézsűs oldalú, egyenes aljú gödör. A 95. SNR-rel betöltött kapcsolatát nem lehetett tisztázni. Átm.: 230x230 cm; m.: 46 cm (15. kép 1–2).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, függőlegesen simított felületű, jól iszapolt anyagú, ívesen kihajló, lekerekített peremű korsó töredéke. Lapos, árkokkal tagolt szalagfüle a perem alól indult. Pá.: 15 cm (15. kép 5). 2. Kívül szürke, belül vörösesbarna, korongolt, aprókaviccsal és mészszeccsel soványított, vékonyfalú, csonkakúpos nyakú, vállvonalában tagolt, vállában szélesedő testű fazék töredékei. Római házikeramia. H.: 2,4–5,1 cm (15. kép 11). A gödör betöltése további három korongolt és 12 kézzel formált edény töredékét tartalmazta. Az egyik korongolt edényoldal római amphoratöredék volt.

88. *objektum* (108. SNR): felszín. A gépi munka során a jelenlegi járószint alatt 40 cm mélyen egy szürkés, laza állagú felület jelentkezett. Határozott szélét többszöri nyesés ellenére sem lehetett megfigyelni. A felületből kerámiák és állatsontok kerültek elő. Bontása során kb. 10–15 cm-es mélység után barna, bolygatatlan talajrész következett. Átm.: 440x500 cm (15. kép 3).

Leletanyag: 1. Téglaszínű, vörös festésű, korongolt, ívesen kihajló, a perem ívelt síkján plasztikus mintával díszített római tál töredékei. Peremátmérő nem szerkeszthető. H.: 2,1–2,7 cm (15. kép 10). 2. Sötétszürke, korongolt, simított felületű, duzzadt, ívesen kihajló peremű, válla felé szélesedő testű edény töredéke. Pá.: 6 cm (15. kép 6). 3. Szürkésbarna, sötétszürke foltos, kézzel formált, kerámiazúzával soványított, lekerekített peremű, egyenes oldalú, csonkakúpos testű fedő vagy tál töredéke. H.: 5,1 cm (15. kép 8). A leletek között további 22 korongolt és tíz kézzel formált edény töredéke volt.

98. *objektum* (120. SNR): épület. Enyhén szögletesedő, tagolt szélű foltként jelentkezett a humuszolás során. Már nyeséskor látszott a folt szélében az 1–2 cm vastag tapasztás nyoma. Az egész jelenség felületén végig lehetett követni az egyenetlen padlószintet, amely annak szélénél kezdődött, lejtősen ívelődött, majd egyenetlenül folytatódott az aljon. A betöltéséből pannoniai szürke kerámia került elő. A jelenség pontos értelmezése nem lehetséges, mert csak egy része esett a szelvénybe, nagyobb része a beruházással érintett területen kívül folytatódik. Épület, műhely, esetleg munkagödör is lehetett. H.: 250 cm; m.: 14 cm (15. kép 4).

Leletanyag: 1. Szürke, eredetileg szürke bevonatos, korongolt, kopott felületű, jól iszapolt anyagú római tál töredéke. Külső felületén hat sorban rádli minta található. H.: 3,8 cm (15. kép 9). Az épület betöltése további két korongolt és kilenc kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

103. *objektum* (126. SNR): gödör. Kerek, enyhén rézsüs oldalú, közepes mélységű, egyenes aljú gödör. Átm.: 140 cm; m.: 42 cm (16. kép 1).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, külső felületén eredetileg fekete bevonatos, duzzadt, kifelé megvastagodó peremű, félgömbös testű római tál töredéke. Pá.: 18 cm (16. kép 5). 2. Téglaszínű, külső felületén sárgásbarna engobos, korongolt, bordázott felületű római amphora oldaltöredéke. H.: 3,8 cm (21. kép 7). A gödör betöltése további egy korongolt és három kézzel formált edény töredékét tartalmazta.

104. *objektum* (127. SNR): gödör. Kicsi, szürkés, hamus foltként jelentkezett. Ovális, meredek oldalú, közepesen mély, egyenes aljú gödör. A beruházással érintett

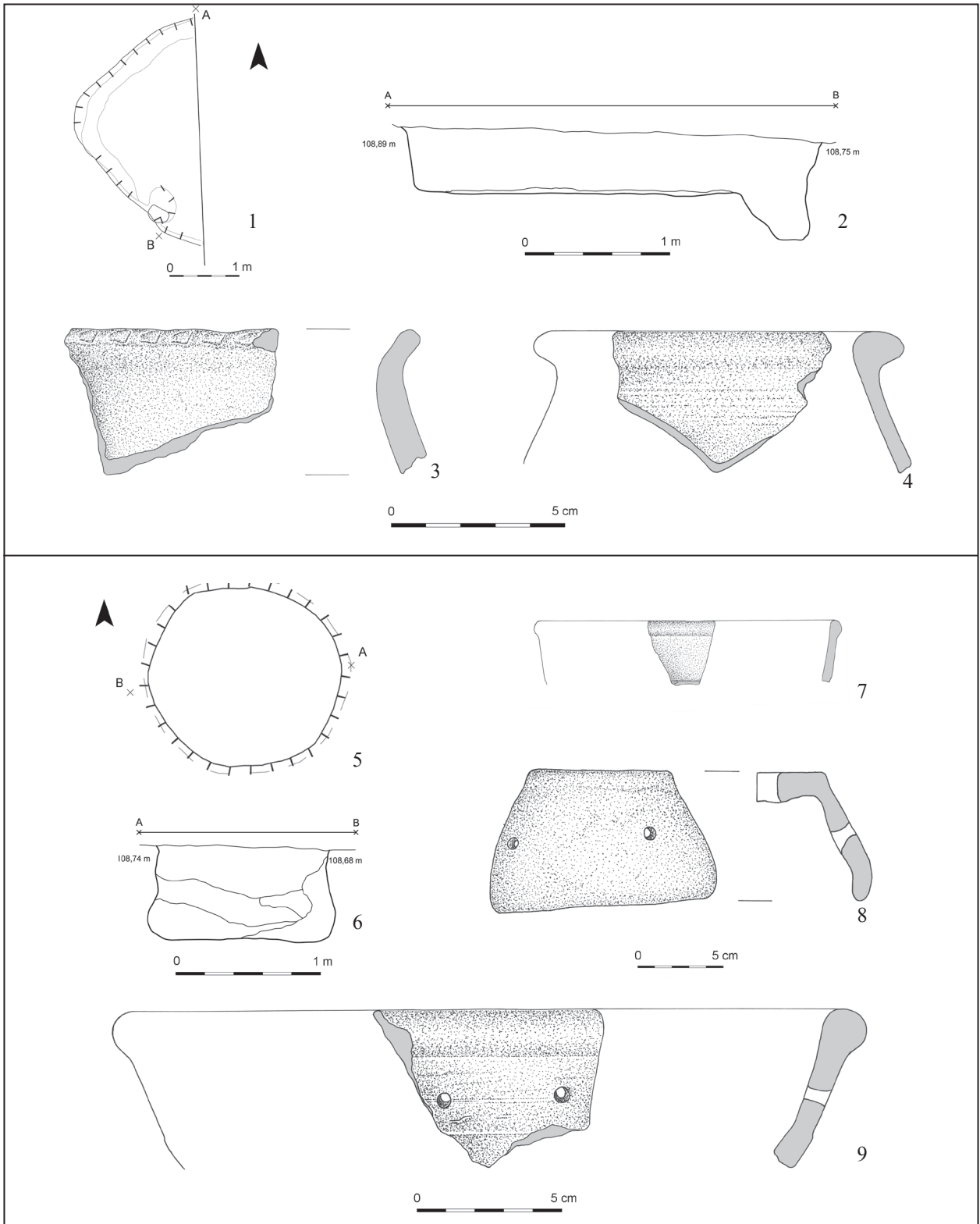
területen kívül folytatódik. Átm.: 90x86 cm; m.: 38 cm (16. kép 2–3).

Leletanyag: 1. Szürke, korongolt, simított, kopott felületű, erőteljesen ívelten kihajló peremű, eredetileg csonkakúpos testű tál töredéke. Az edény belső oldalán a perem a testhez egy erőteljes tagolással kapcsolódik; ún. gyümölcsöstál. H.: 5,3 cm (16. kép 4). A gödör betöltése további egy korongolt és két kézzel formált edény oldaltöredékét tartalmazta.

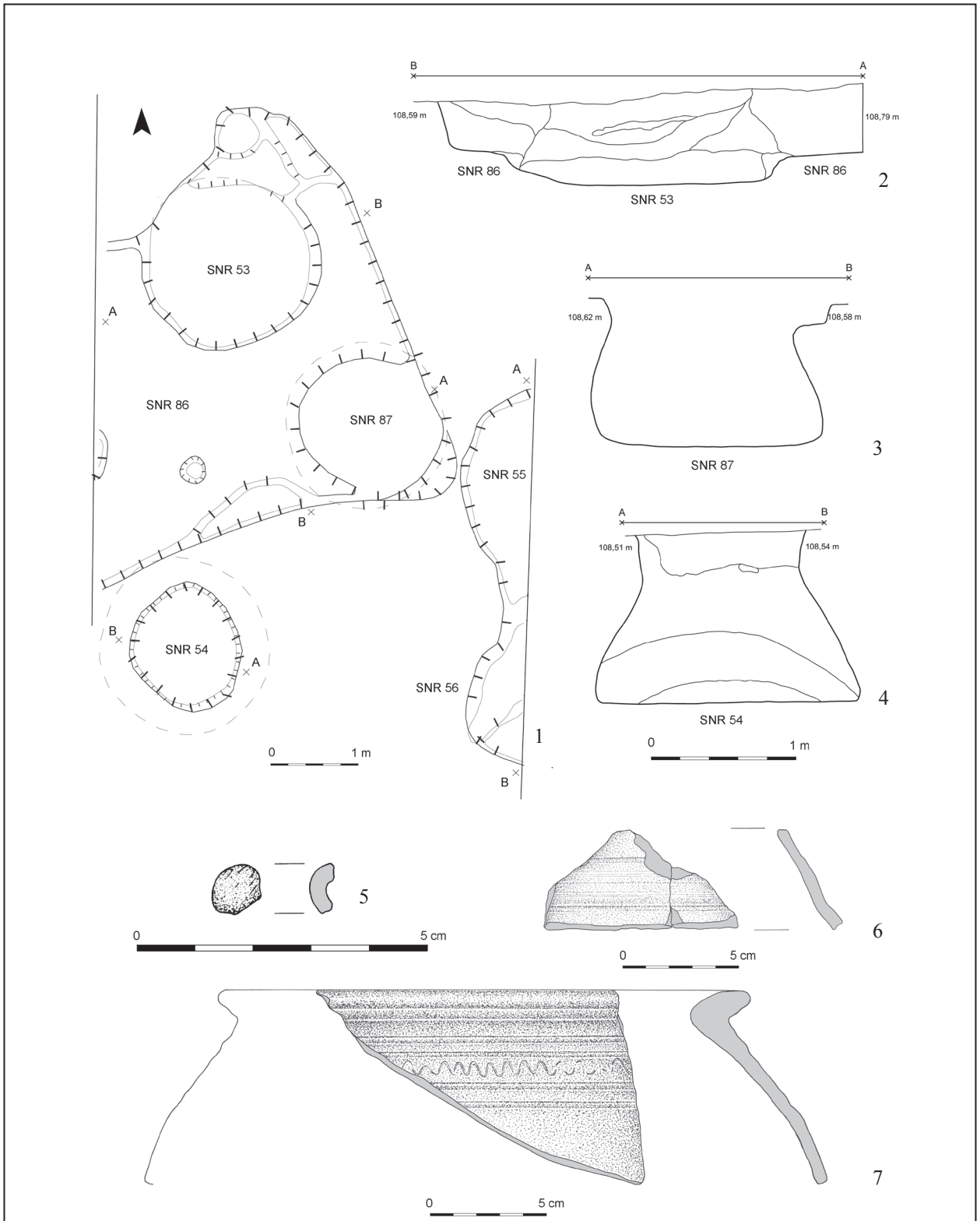
Szórvány leletek

Edénytöredékek, kerámia-, kőeszközök és gyöngy

1. Szürke, korongolt, simított felületű, duzzadt, kifelé háromszögesen megvastagodó peremű edény töredéke. Pá.: 6 cm (16. kép 6). 2. Sárgásbarna, korongolt, érdes felületű, kavicsos soványítású, ívesen kihajló, szögletesedő peremű fazék töredéke. Pá.: 13,5 cm (16. kép 7). 3. Vörösesbarna, sötétszürke foltos, kézzel formált, kerámiazúzával soványított, ívesen kihajló, ujjbenyomásokkal tagolt peremű, vállában szélesedő testű fazék töredéke. Pá.: 17 cm (16. kép 11). 5. Téglaszínű, kívül-belül piros festésű, korongolt, kopott felületű, jól iszapolt anyagú, duzzadt, kifelé megvastagodó peremű római tál töredéke. H.: 4,9 cm (16. kép 8). 6. Drag. 37-es formájú terra sigillata erősen kopott és sérült felületű töredéke. Felületén egy futó állatalak látható, minden bizonnyal oroszlán (Ricken–Fischer T 2 b vagy T 4 a). Csak Severus kori mestereknél fordul elő Rheinzabernben (Victor I, Pupus, Atto, Victor II-Januco). H.: 2,8 cm (20. kép 1). 7. Drag. 37-es formájú terra sigillata töredéke. Az oldaltöredéken egy láb részlete látható, valószínűleg gladiátorré (Ricken–Fischer M 218?). Késő-Antoninus–Severus kor, Rheinzabern (Cerialis VI, Comitialis IV, Belsus II, Pupus, Regulinus) 170/178 utánra keltezhető. H.: 3,5 cm (20. kép 2). 8. Téglaszínű, külső oldalán sárga, fehéres sárga engobos bevonatú, korongolt, bordázott felületű római amphorák oldaltöredékei. H.: 4,5–5,5 cm (21. kép 8–12). 9. Sárgásbarna, kézzel formált, kerámiazúzával soványított, ívesen kihajló peremű edény töredéke. H.: 3 cm (16. kép 9). 10. Szürke, korongolt, ívesen kihajló, lekerekített peremű edény töredéke. H.: 6,4 cm (16. kép 10). 11. Vörösesbarna, lecsapott sarkú karneolgyöngy. H.: 1 cm; sz.: 0,6 cm (22. kép 2). 12. Szürke, korongolt edény oldalából másodlagosan faragott kerámiakorong. Átm.: 2,2x2,3 cm (17. kép 20). 13. Szürkésbarna, kézzel formált, kerámiazúzával soványított, aszimmetrikusan kettőskónikus formájú orsógomb töredéke. M.: 3 cm (17. kép 19). 14. Hosszúkás, négyzetes keresztmetszetű fenékö töredéke. H.: 5 cm; átm.: 2x1,7 cm (17. kép 18).

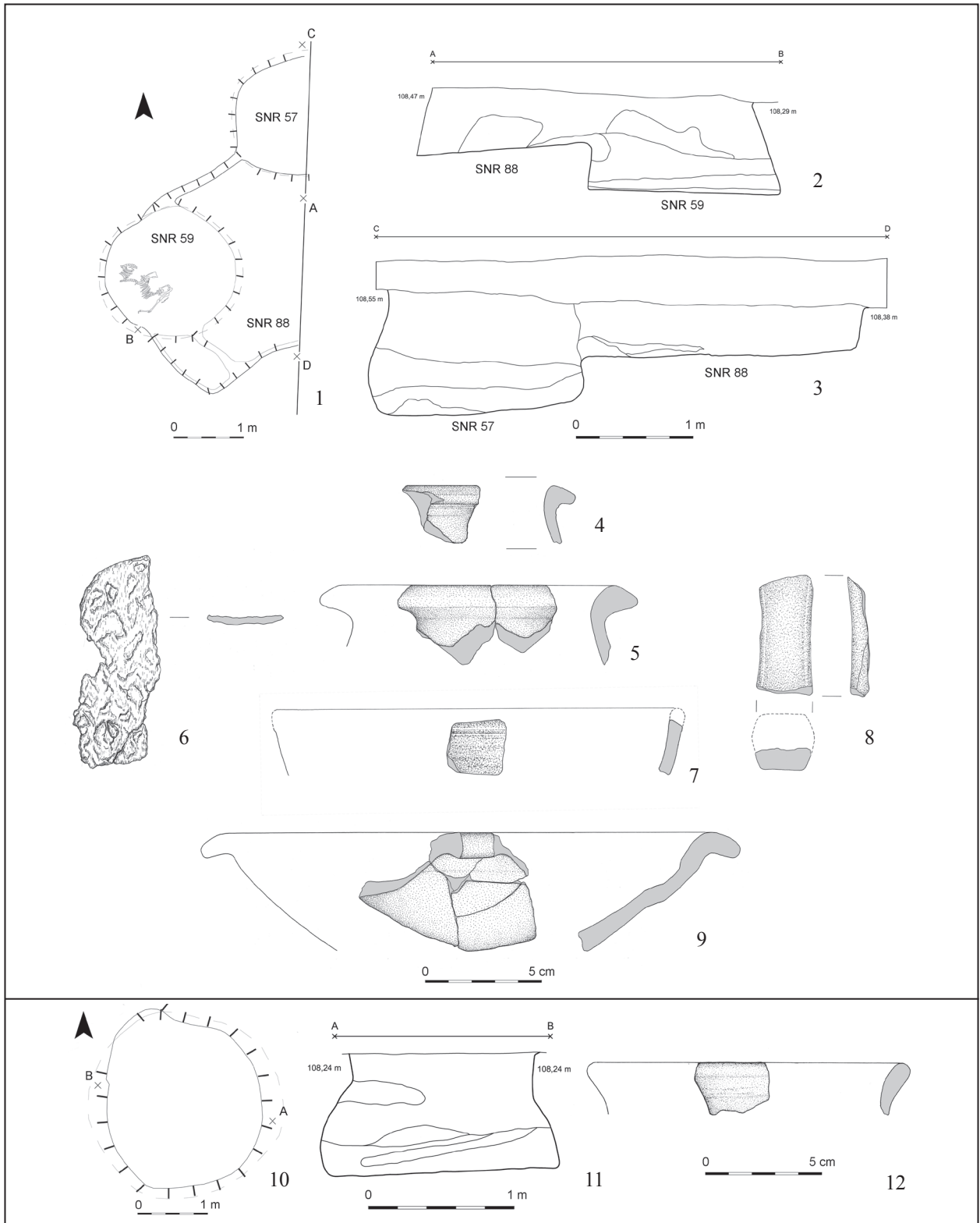

11. kép 1–4: 50. objektum (51. SNR); 5–9: 51. objektum (52. SNR)
 Fig. 11 1–4: Feature no. 50 (51. SNR); 5–9: Feature no. 51 (52. SNR)

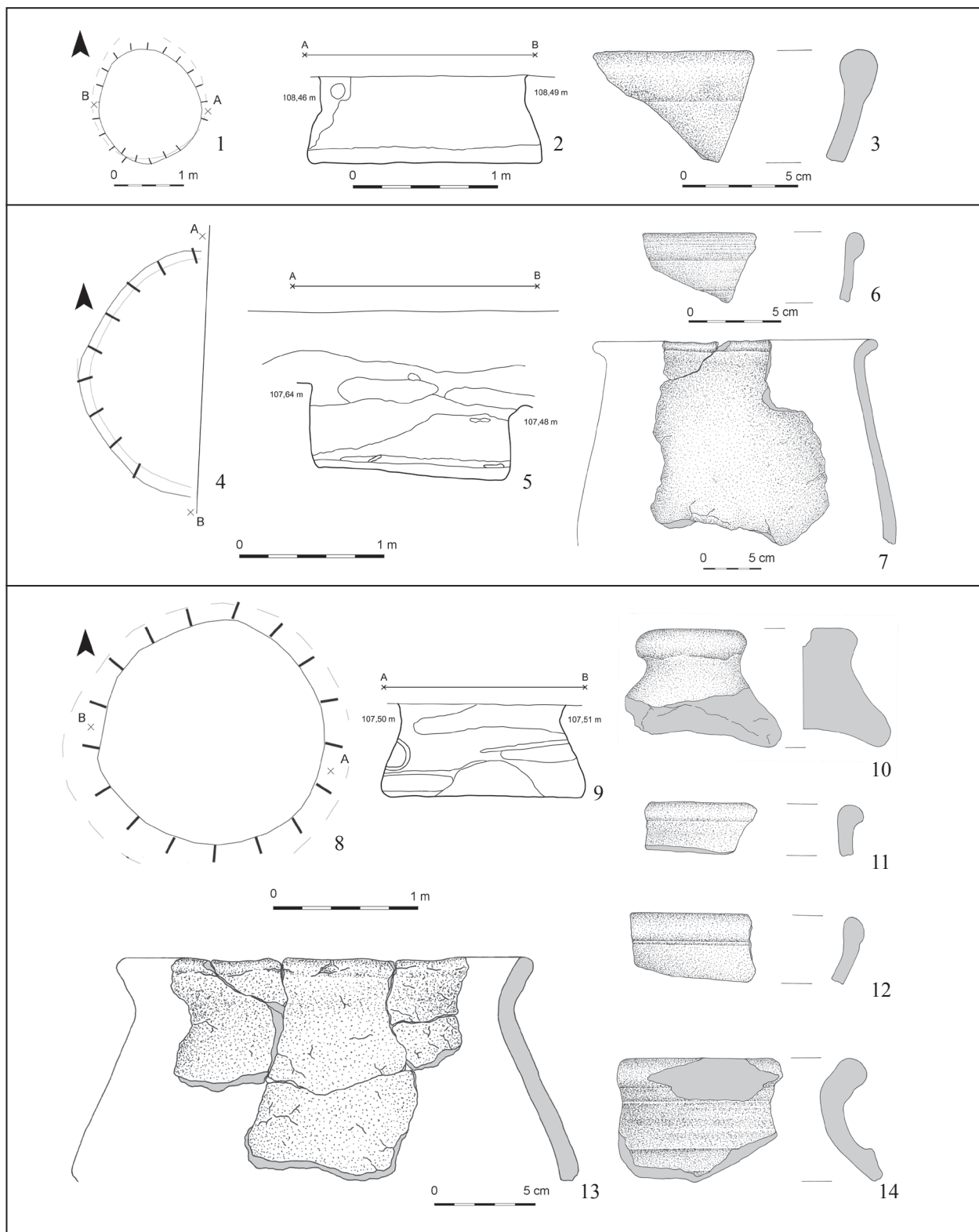

12. kép 1–2: 52. objektum (53. SNR); 1–2, 5: 52. objektum (86. SNR); 1, 3: 52. objektum (87. SNR); 1, 4, 6: 53. objektum (54. SNR); 1, 7: 54. objektum (55. SNR)

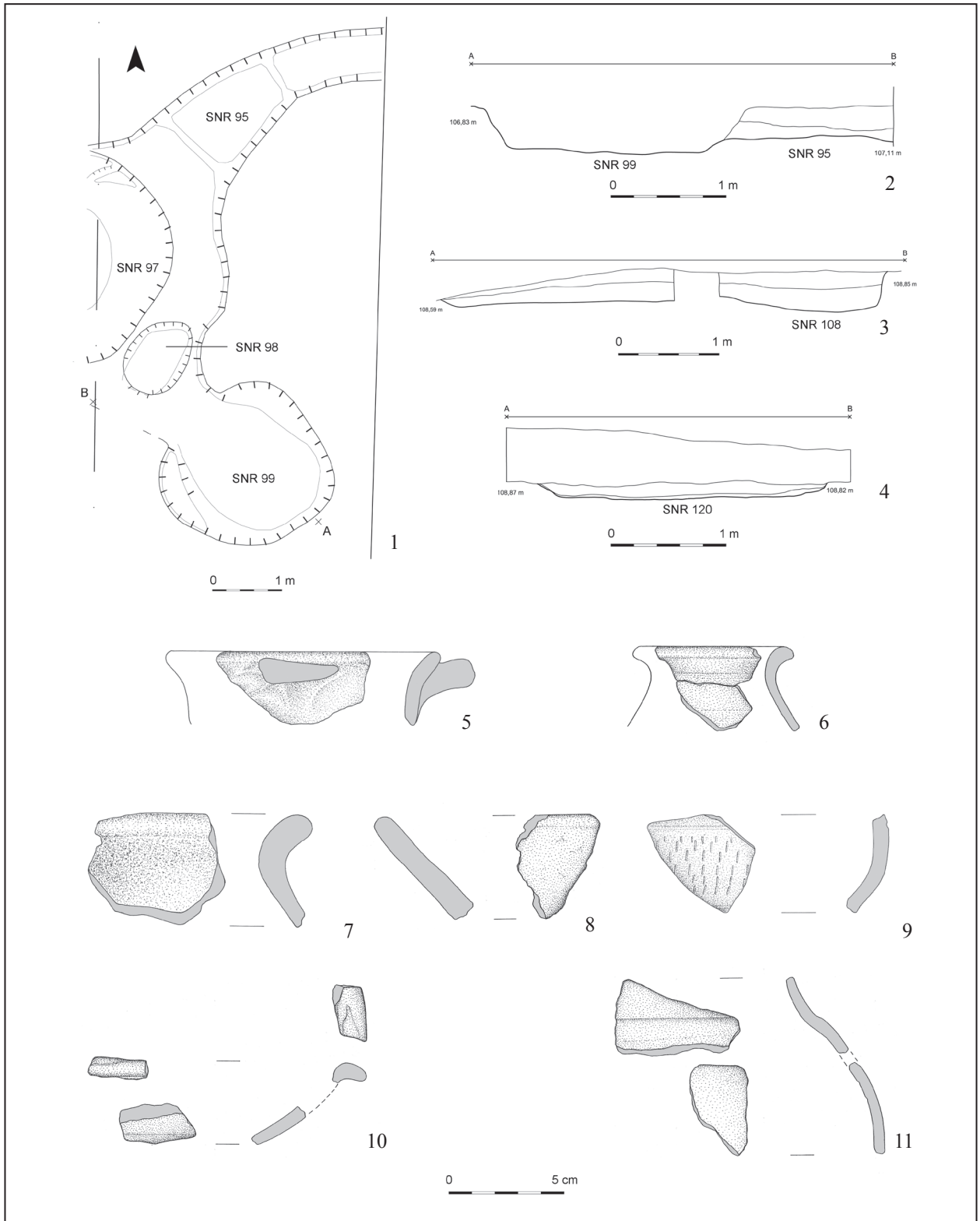
Fig. 12 1–2: Feature no. 52 (53. SNR); 1–2, 5: Feature no. 52 (86. SNR); 1, 3: Feature no. 52 (87. SNR); 1, 4, 6: Feature no. 53 (54. SNR); 1, 7: Feature no. 54 (55. SNR)

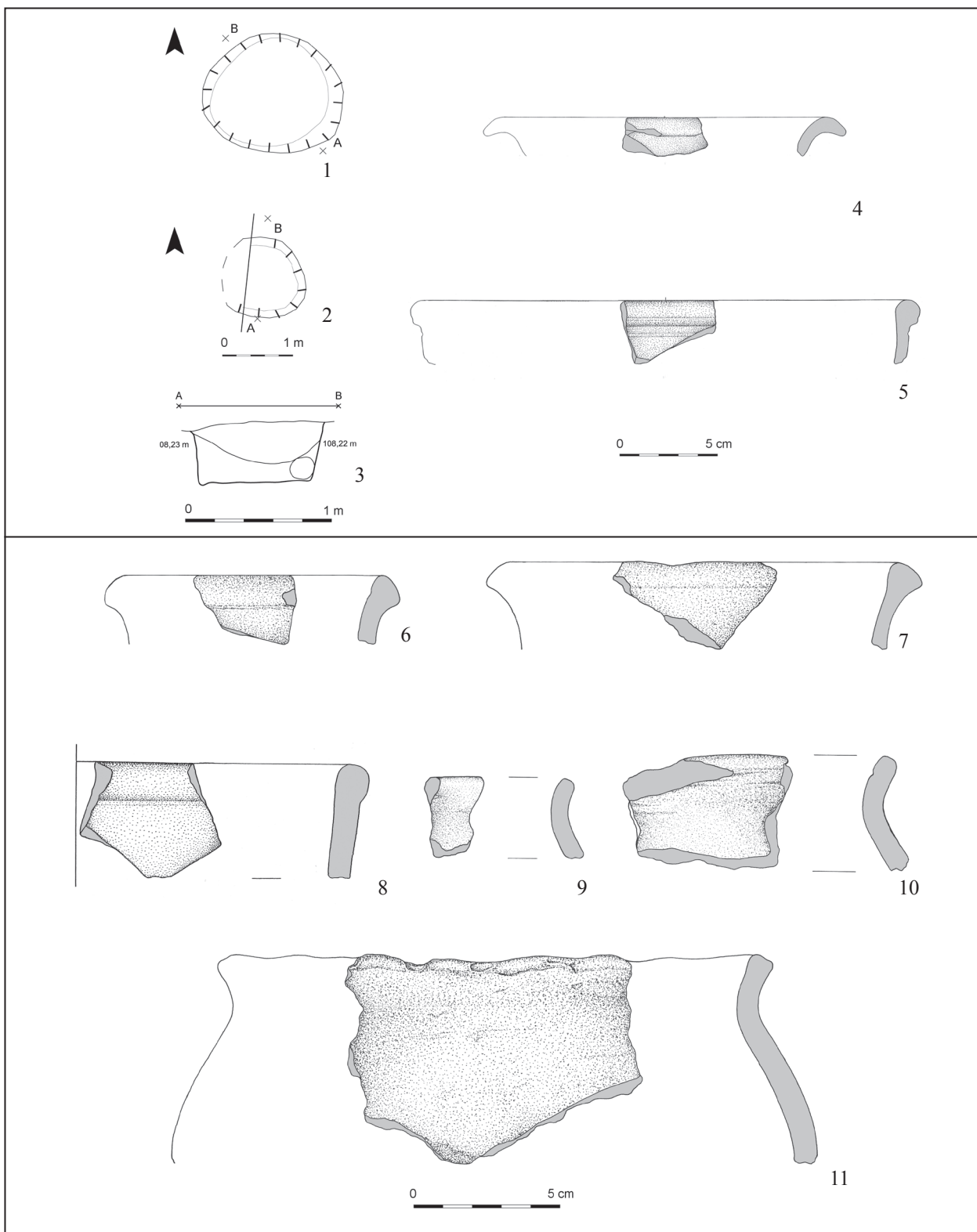
13. kép 1, 3, 7–8: 56. objektum (57. SNR); 1–2, 5: 56. objektum (59. SNR); 1–4, 6, 9: 56. objektum (88. SNR)
 Fig. 13 1, 3, 7–8: Feature no. 56 (57. SNR); 1–2, 5: Feature no. 56 (59. SNR); 1–4, 6, 9: Feature no. 56 (88. SNR)

14. kép 1–3: 57. objektum (58. SNR); 4–7: 73. objektum (76. SNR); 8–14: 75. objektum (78. SNR)
 Fig. 14 1–3: Feature no. 57 (58. SNR); 4–7: Feature no. 73 (76. SNR); 8–14: Feature 75 (78. SNR)

15. kép 1–2, 7: 83. objektum (95. SNR); 1–2, 5, 11: 83. objektum (99. SNR); 3, 6, 8, 10: 88. objektum (108. SNR);
 4, 9: 98. objektum (120. SNR)
 Fig. 15 1–2, 7: Feature no. 83 (95. SNR); 1–2, 5, 11: Feature no. 83 (99. SNR); 3, 6, 8, 10: Feature no. 88 (108. SNR);
 4, 9: Feature no. 98 (120. SNR)

16. kép 1, 5: 103. objektum (126. SNR); 2–4: 104. objektum (127. SNR); 6–11: Szórvány kerámialeletek
 Fig. 16 1, 5: Feature no. 103 (126. SNR); 2–4: Feature no. 104 (127. SNR); 6–11: Stray ceramic finds

17. kép 1–17: Szórvány fémleletek; 18: Szórvány fenőkő; 19–23: Szórvány kerámialeletek
 Fig. 17 1–17: Stray metal finds; 18: Stray honing stone; 19–23: Stray ceramic finds

Fémleletek

1. Kéttagú, öntött, bronz, trapézós lábú, erősprofilú fibula tűtartójának töredéke. A lábész trapéz alakú, síkjához merőlegesen csatlakozik a tűtartó. A fibula teste a kengyel irányába elkeskenyedik. H.: 1,7 cm; m: 0,8 cm (17. kép 8). 2. Ovális keresztmetszetű, ívelt vonalvezetésű bronztárgy. Valószínűleg övkarika töredéke lehetett. H.: 2,6 cm; sz.: 0,5 cm (17. kép 6). 3. Kör átmetszetű, kerek bronzkarika. Valószínűleg övkarika lehetett. Átm.: 3,1 cm; huzal átm.: 0,4 cm (17. kép 4, 22. kép 11). 4. Kör átmetszetű, kerek bronzkarika. Valószínűleg övkarika lehetett. Átm.: 3 cm; huzal átm.: 0,3 cm (17. kép 5, 22. kép 13). 5. Erősen kopott római as. Iulius–Claudius dinasztia egyik tagjának jobbra forduló feje, hajadonfőtt vagy babérkoszorúval.² Keltezés: Kr.e. 27–Kr.u. 54. Átm.: 2,6–2,7 cm; 8,77 gr (22. kép 9). 6. Hólyagosra olvadt felületű denár. Előlap: a császársportré kivethető, de semmi más nem állapítható meg. Hátlap: Talán két álló alak körvonala látszik. Keltezés: Kr.e. 27–Kr.u. 235. Átm.: 16,5–18 cm; 3,02 gr (17. kép 3, 22. kép 10). 7. Erősen hólyagosra olvadt felületű ezüst denár. Egyik oldalán sem vehető ki az éremkép, mindösszesen néhány írásjegy részlete látható a köriratból. Keltezés: Kr.e. 27–Kr.u. 235. Átm.: 16,5–18 cm; 3,18 gr (17. kép 1, 22. kép 8). 8. Bronz, aszimmetrikus élű, balta alakú csüngő. H.: 1,8 cm (17. kép 10, 22. kép 3). 9. Kerek, koncentrikus tagolású, füllel ellátott bronz tárgy. Peremén keskeny vájat fut körbe, majd ettől befelé haladva emelkedik felülete a közepe felé. A közepénél lencseszerűen bemélyül. A pereméhez egy kerek, középen lyukas fül csatlakozik, melyet vasszegeccsel ütöttek át. A tárgy másik oldalán, ezzel szimmetrikusan elhelyezkedve egy másik fül, vagy valamilyen egyéb tagolás lehetett, amely letört. Anyaga tömör, vaskos, felülete sötétzöld patinás. Az anyaga alapján régészeti korú, feltételezhetően római eredetű lehet, talán egy övveret lehetett. Átm.: 4,2 cm (17. kép 7, 22. kép 12). 10. Háromélű, köpös bronz nyílhegy töredéke. H.: 1,8 cm (17. kép 9, 22. kép 1). 11. Lapos, eredetileg hosszúkás, öntött bronztárgy erősen torzult töredéke. Külső felületén két sávban elhelyezkedő bordás tagolás található. H.: 1,2x1,3 cm (17. kép 13). 12. Egymással párhuzamosan futó, eredetileg egyenes oldalú, áttört díszű bronzlemez torzult töredéke. H.: 3,1x2,2 cm (17. kép 12). 13. Lemezből készített, csonkakúpos szerkezetű, töredezett szélű bronzkupak. A tetején kerek lyuk van. Egy eszköz (pl.: kés, villa) nyelének végére rögzítették (17. kép 11). 14. Amorf, olvadt bronzrög. Átm.: 2,5x1,1 cm (17. kép 15, 22. kép 4, 6). 15. Szürke, félköríves, elkeskenyedő végű, erősen sérült ólomtárgy töredéke. Belső része

eredetileg üreges lehetett. H.: 3,1 cm (17. kép 14, 22. kép 7). 16. Szürkésbarna, kisméretű, amorf ólomtárgy töredéke. H.: 3,3 cm (17. kép 17, 22. kép 5). 17. Kicsi, gömbölyű, olvadt bronzrög. Átm.: 1 cm (17. kép 16, 22. kép 4).

A feltárt jelenségek és az előkerült leletanyag értékelése

A Bugac-Bimbó, Juhász-tanya lelőhelyen 5 m széles gázvezeték nyomvonalán lehetett csak feltárást végezni. Az előkerült jelenségek teljes kibontására nem volt lehetőség. A hosszú, keskeny metszetű településszerkezet elemzéséhez és értelmezéséhez nem szolgált pontos információkat. Mindennek ellenére az előkerült leletanyag így is fontos adatokkal egészíti ki a térségről korábban alkotott 2–3. századi képet.

A jelenségek

A nyomvonalszakaszban az alföldi szarmata településekre általánosan jellemző objektumok kerültek elő. A 121 jelenség között a legnagyobb számban a kisebb-nagyobb méretű tárolóvermek és gödrök találhatóak meg. Ezek mellett néhány részben földbemélyített épületnyom, árok, kút és egy tüzelőberendezés nyújt töredékes képet az itt élt lakosság mindennapjairól.

Épületek

A feltárt lelőhelyrészben összesen négy földbemélyített épületnyom jelentkezett (50., 52., 56., 98. objektum). Ezek közül hármat a nyomvonalszakasz a lelőhely középső részén érintett (31. kép). Ezek csak részben estek az ásatás területére, teljes feltárása egyiknek sem történhetett meg (11. kép 1; 12. kép 1, 13. kép 1). Három épület használata – elhelyezkedésük alapján – valószínűleg egyidejű lehetett (50., 52., 56. objektum). Mindhárom tengelye délnyugat–északkelet irányú volt, oldalaik irányítása egymással közel párhuzamos (31. kép).

Az épületek szerkezetére és funkciójára utaló nyomok nem kerültek elő, mindössze kettő esetében lehetett egy-egy cölöplyukat megfigyelni. Ezek közül az 52. épületben talált objektum funkciója bizonytalan, elhelyezése szabályszerűséget nem mutatott. Az 50. objektumban feltárt oszlophely az egyik fal tövében – talán a közepén – helyezkedett el, amely alkalmas rész lehetett a tetőszerkezet tar-

tására szolgáló ágasfa elhelyezésére. Fűtésre vagy főzésre használt jelenségek nyomai nem kerültek elő. Az 50. objektum esetében néhány padlóba mélyedő karólyukat lehetett megfigyelni, melyek térbeli szerkezete azonban szabályszerűséget nem mutatott, így rendeltetésük ismeretlen. Az épület betöltéséből előkerült nehezekek esetleg utalhatnak szövőszék egykori jelenlétére, de azok összefüggéseit a feltárás során nem lehetett tisztázni.

A negyedik épületnyom az előzőektől eltérő volt. Egyrészt a településrészlet északi végén került elő, másrészt szerkezete sem egyezett azokkal. A keményre tapasztott padlószint a gépi munka során került elő, az objektumnak nem volt erőteljesen az altalajba mélyedő része. A padló sározása viszonylag vastagon jelentkezett, ívelten mélyedt a szelvényfal irányába, feltételezhetően az épület középső része felé. A kibontott padló részleten kívül egyéb jelenség nem utalt az objektum funkciójára.

Gödrök

A feltárt jelenségek túlnyomó részét a gödrök és tárolóvermek alkották. A lelőhelyen előfordult kerek gödrök méretük alapján több csoportba sorolhatóak, mind átmérőjük, mind mélységük különbözött, amely minden bizonnyal eltérő funkciójukkal lehetett összefüggésben. A különböző objektum-mélységek magyarázata nem az eredeti felszínnek eróziójában keresendő, hiszen a közel egyidős településrészen belül közvetlenül egymás mellett voltak megtalálhatóak a 20–25 cm mélységű, sekély gödrök és a 60 cm-nél mélyebb vermek. Kialakításuk, nagyságuk sokkal inkább a tárolni kívánt termény mennyiségétől, minőségétől és fajtájától függhetett.

A gödrök betöltésére jellemző volt, hogy felső részükön egy szürkés, hamus, laza állagú réteget lehetett megfigyelni, míg alsóbb részük barna humuszos szerkezetű volt. A jelenség oka pontosan nem magyarázható, mindösszesen annyit jelöl, hogy a betöltődésük fokozatos volt és feltételezhetően nem egyszeri alkalommal zajlott le.

Az tárolóvermeknek megásott objektumok eredeti funkciójuk megszűnte után másodlagos felhasználás során szemetesgödrökké váltak.

Árkok

A településrészleten előkerült árokszakaszok pontos funkciójának megállapítása a legtöbb esetben lehetetlen volt. A hasonló jellegű, kis szélességű, nyomvonalas beruházásoknál rendszerint csak

szórványos adatok utalnak a jelenségtípus rendeltetésére. Az egyik ilyen információ az árokszakaszok mélysége lehet; a kevésbé erodálódott felszínnek alatt az altalajban mélyebben jelentkező szakaszokról feltételezhető kerítőárok funkciójuk. A bugaci lelőhely esetében a 15. objektum humuszolt felszíntől mért mélysége 70 cm volt. Figyelembe véve a fölötté húzódtott 50–70 cm vastagságú humuszréteget is, az objektum már egy tekintélyes mélységű árok lehetett.

A sekélyebb, esetenként szabálytalan vonalvezetésű árkok funkciója talán inkább a vízvezetés lehetett. Ilyen árkok kerültek elő a feltárt terület déli részén talált kutakhoz kapcsolódóan (például 95. SNR). Ezek futása ívelt, mélységük csekély volt, és közvetlenül a kutaktól vagy kutakba vezettek.

Kutak

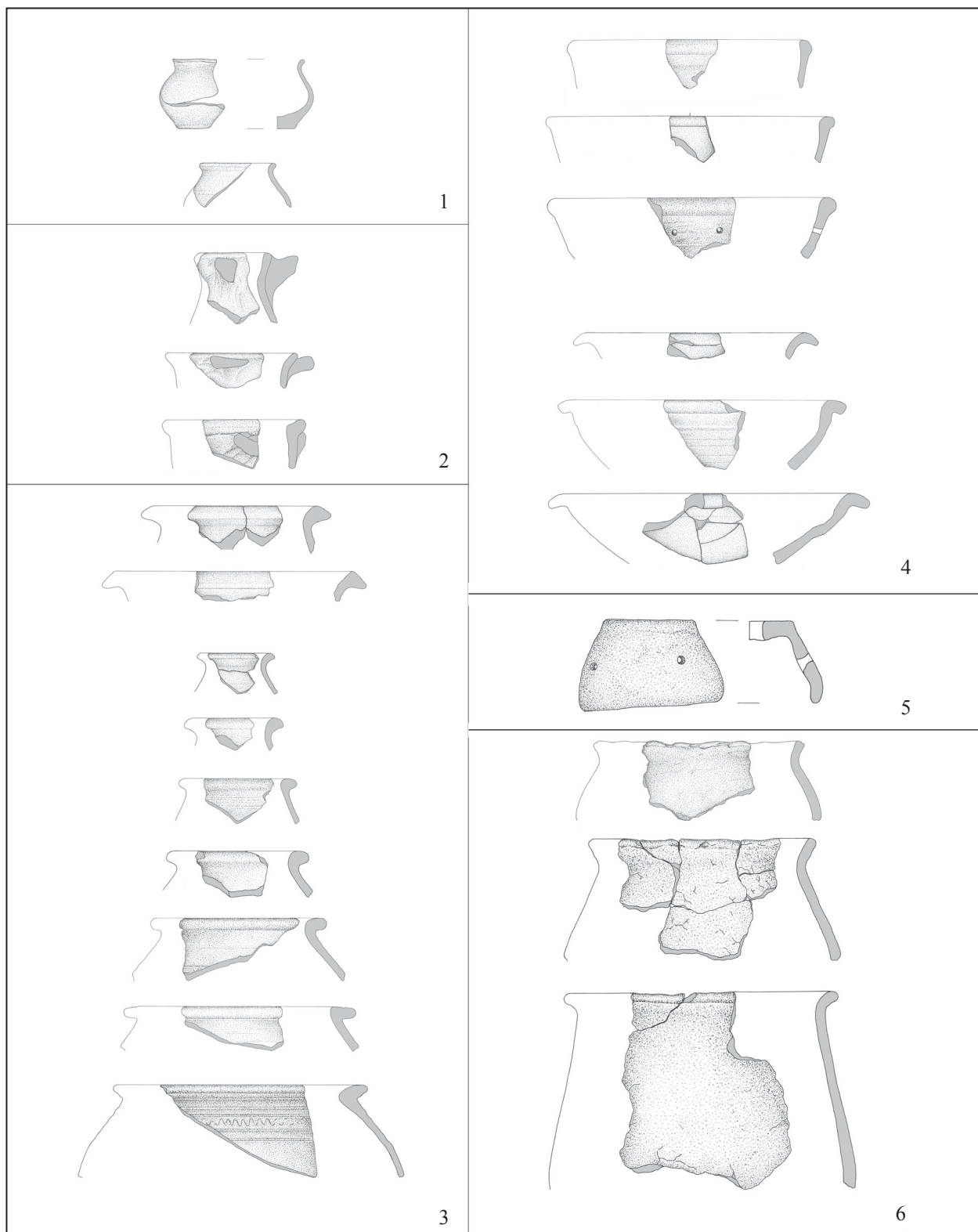
A feltárt lelőhelyrész déli végén több, nagyobb méretű, közel kerek szájnnyílású objektum került elő. Ezek egy része nagyméretű tárolóverem lehetett, három azonban (Bimbó-Juhász-tanya I.: 95. objektum, Bimbó-Juhász-tanya II.: 12., 13. objektum) minden bizonnyal kút volt. A feltárási szelvény adottságai miatt a jelenségek teljes feltárására nem kerülhetett sor, azok alját 2–2,5 m mélységben sem lehetett elérni. A jelenségek szerkezetére utaló nyomokat nem lehetett megfigyelni, sárga agyagos és fekete, sötétbarna humuszos sávokból álló feltöltődési rétegei alapján használatuk és feltöltődésük egy hosszab folyamat során mehetett végbe. Betöltésükből csak néhány kevésbé jellegzetes szarmata kerámiatöredék és állatcsont darab került elő.

A leletanyag

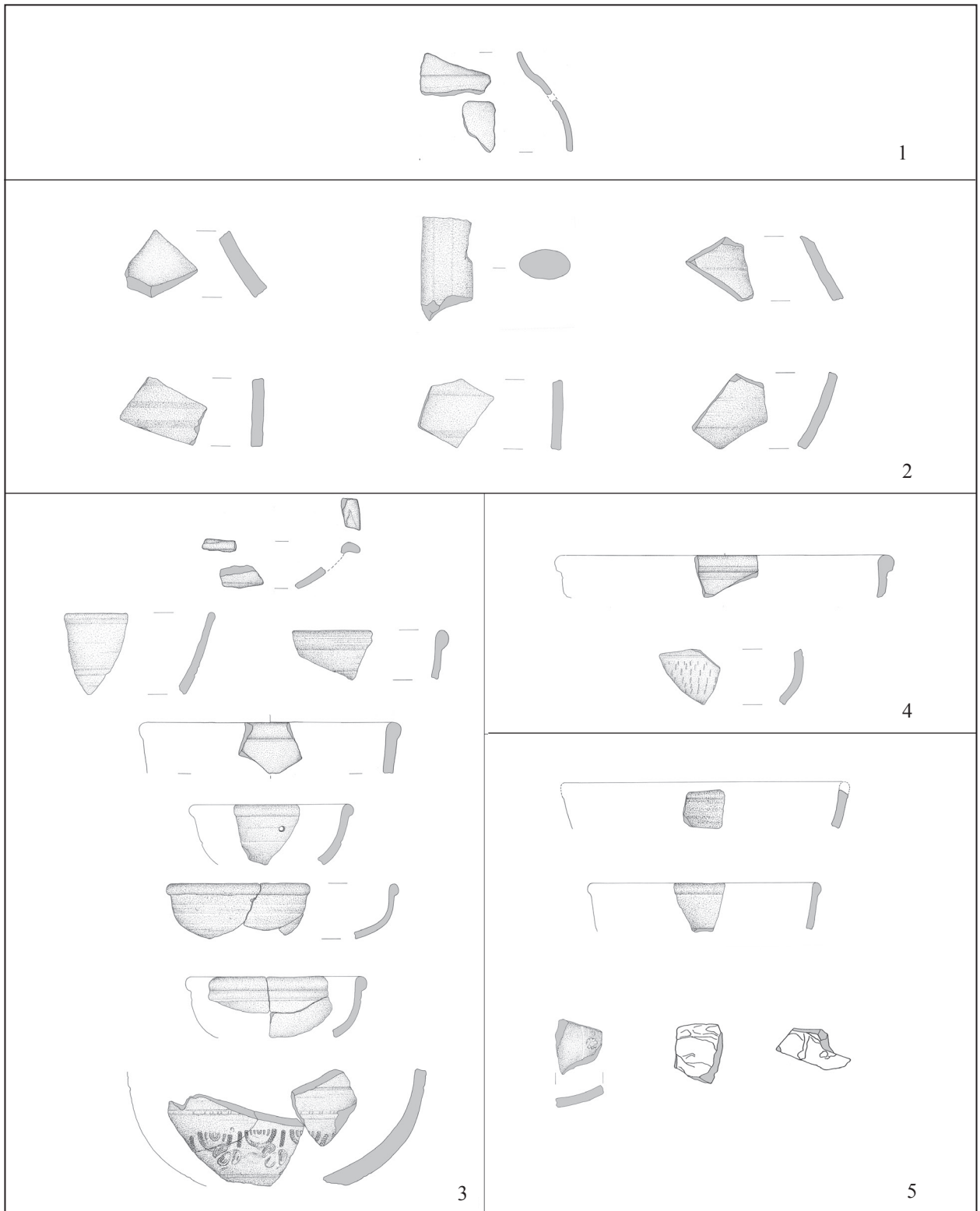
A bugaci lelőhelyen feltárt 121 jelenség közül 66 bontási egységből került elő régészeti leletanyag. Az alföldi római kori településeknél általánosan megszokott módon ezek túlnyomó többsége kerámia. A korongolt és kézzel formált technikával készített edények töredékei a teljes régészeti anyag mintegy 95%-át teszik ki. Az egyéb korabeli lelőhelyeknél megfigyelhető mennyiséghez képest viszonylag magas a kő-, csont-, agyag- és fémtárgyak száma.

Kerámia

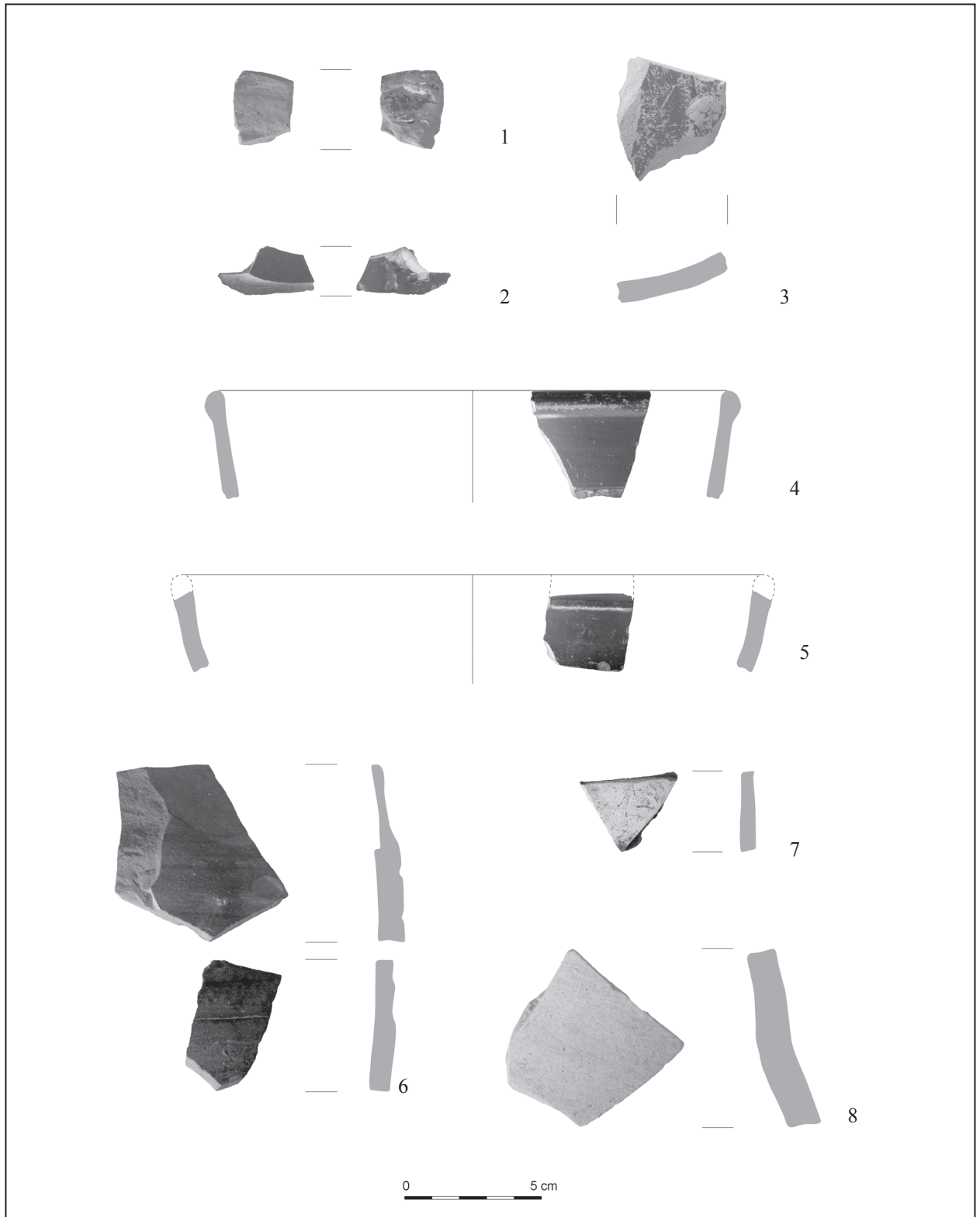
A kerámialeletek között a jó minőségű korongolt és az eltérő technikával készített kézzel formált

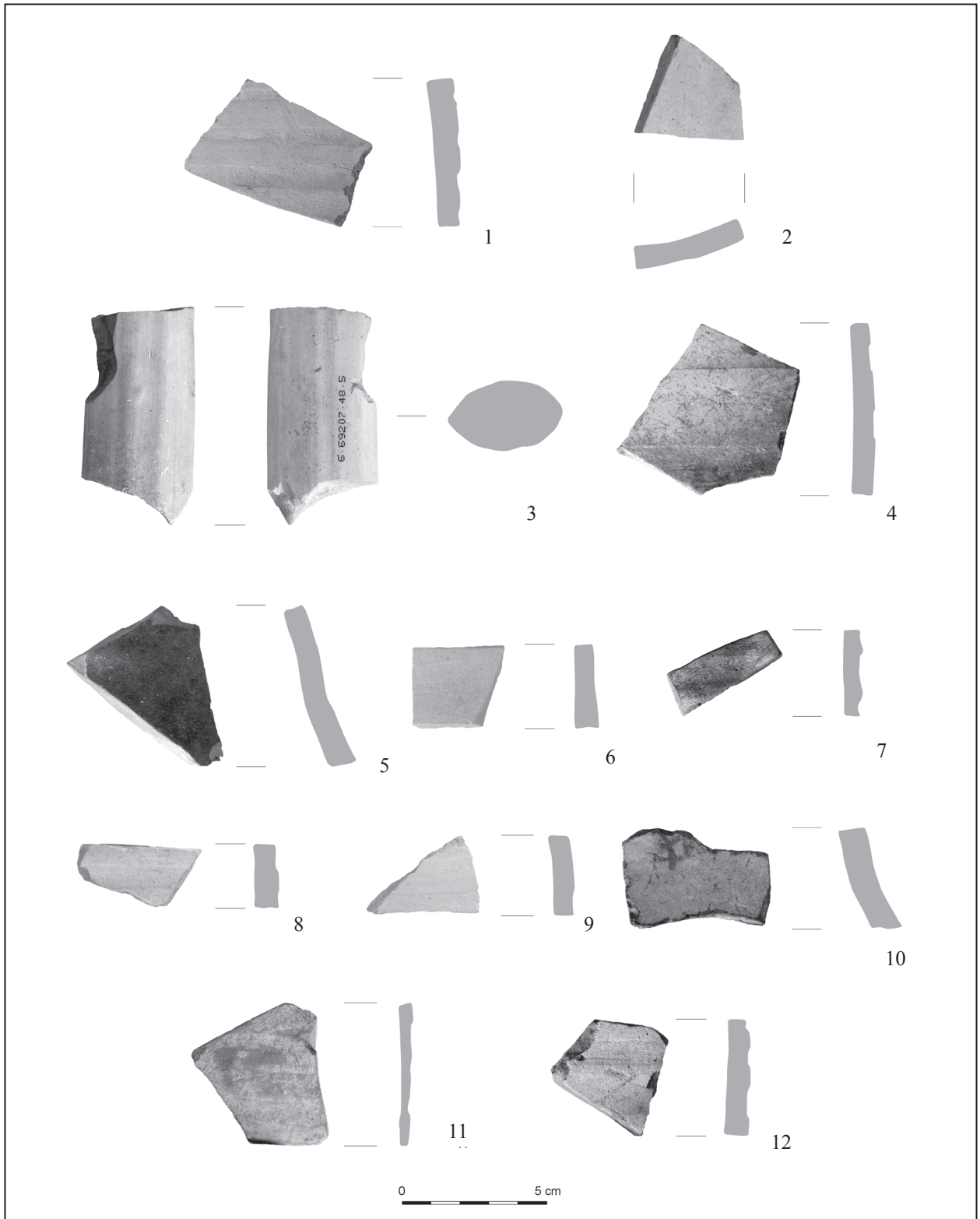
18. kép A település szarmata edénytípusai. 1: Gömbös testű edények; 2: Korsók; 3: Hombárok; 4: Tálak; 5: Parázsborító; 6: Fazekak
 Fig. 18 Sarmatian pottery types from the settlement. 1: Globular vessels; 2: Jugs; 3: Granaries; 4: Bowls; 5: Backing bell; 6: Pots

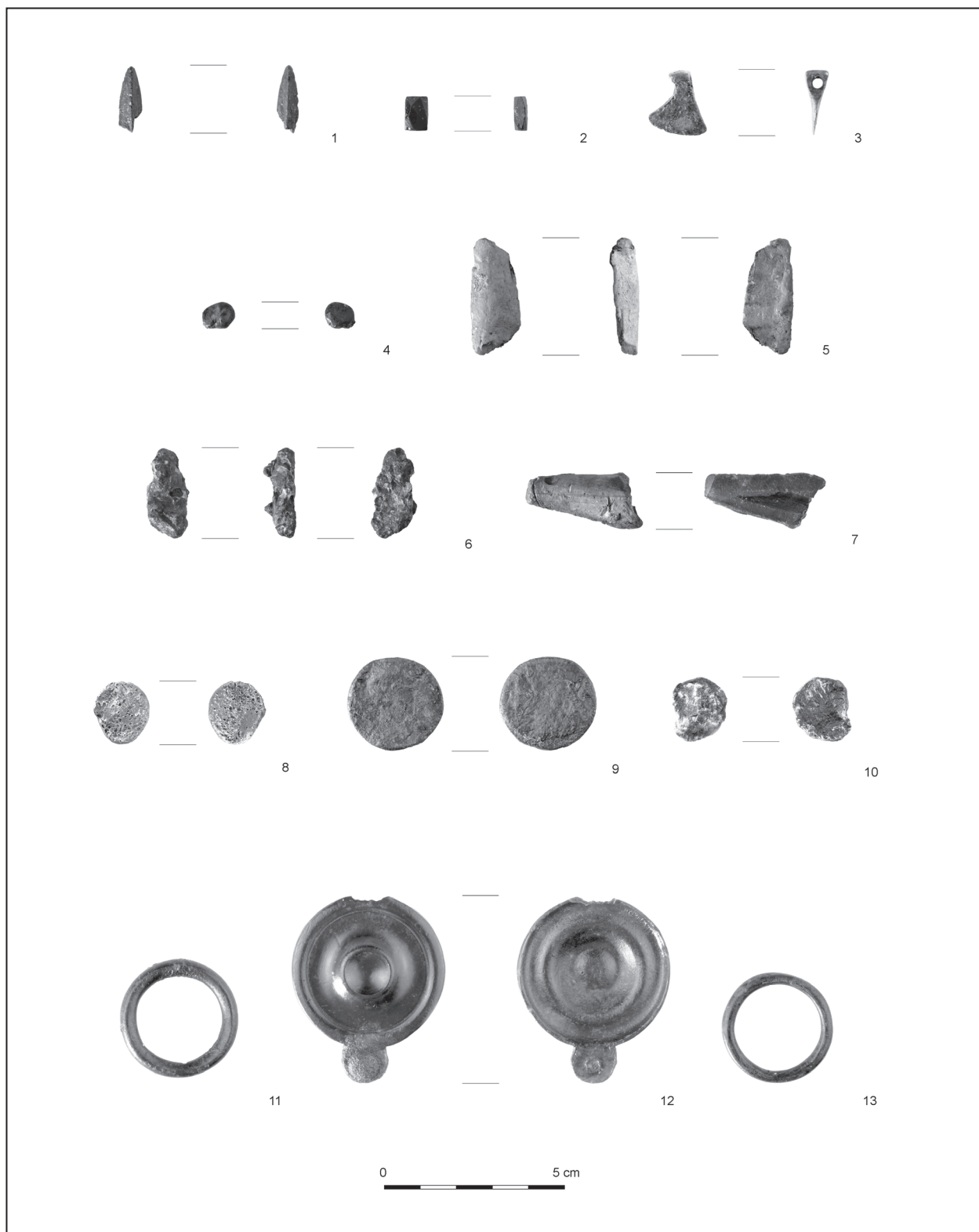
19. kép A település római edénytípusai. 1: Házikerámia; 2: Amphorák; 3: Narancssárga és vörös festésű edények; 4: Pannoniai szürke kerámiák; 5: Terra sigillaták
 Fig. 19 Roman pottery types from the settlement. 1: Domestic ware; 2: Amphorae; 3: Orange and red painted ware; 4: Pannonian grey ware; 5: Terra sigillata

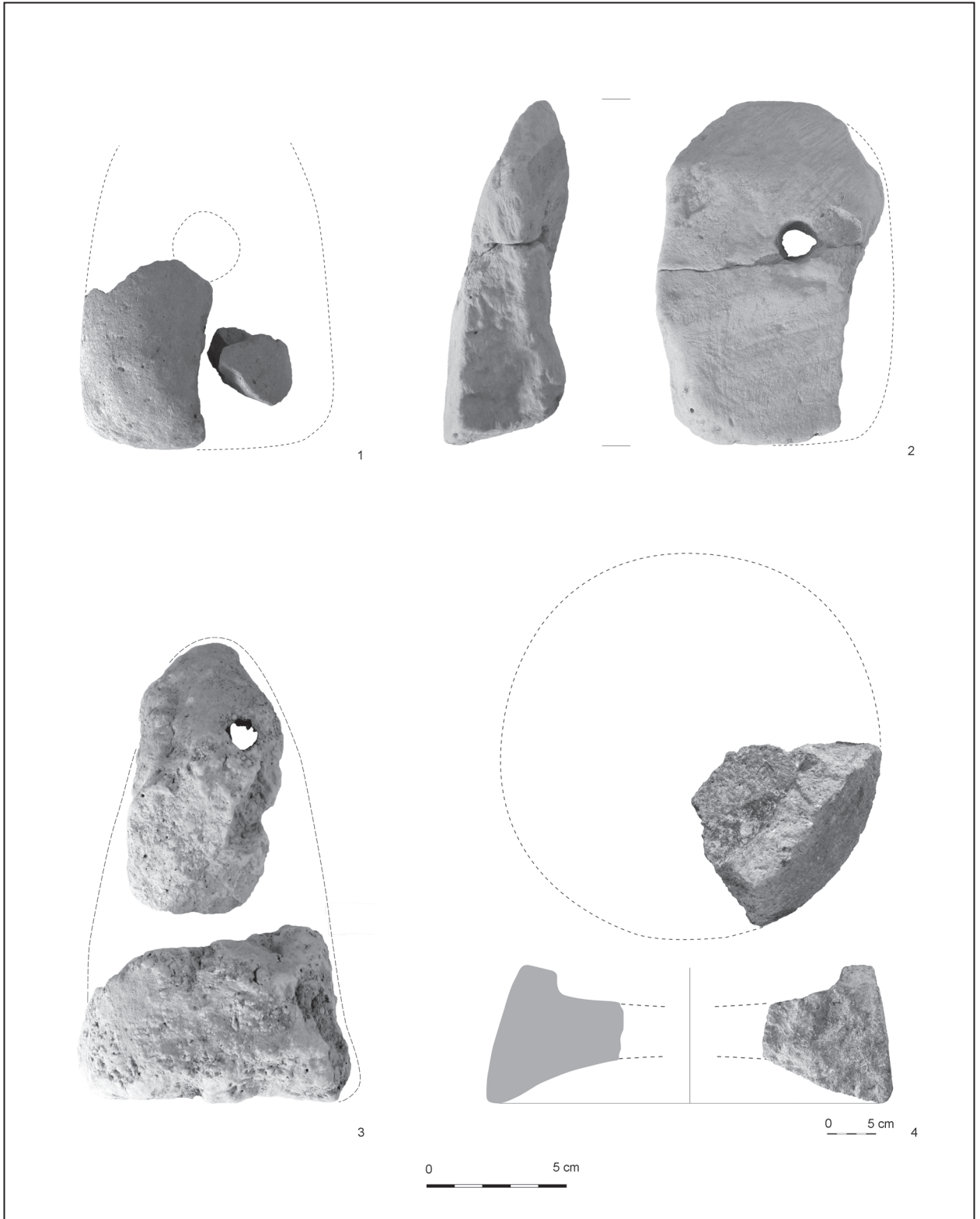
20. kép 1–2: A lelőhelyen előkerült szórvány terra sigillaták; 3: 32. objektum (33. SNR); 4: 51. objektum (52. SNR); 5: 56. objektum (57. SNR); 6: 20. objektum (20. SNR); 7: 17. objektum (17. SNR); 8: 9. objektum (9. SNR)
 Fig. 20 1–2: Stray terra sigillata finds from the site; 3: Feature no. 32 (33. SNR); 4: Feature no. 51 (52. SNR); 5: Feature no. 56 (57. SNR); 6: Feature no. 20 (20. SNR); 7: Feature no. 17 (17. SNR); 8: Feature no. 9 (9. SNR)

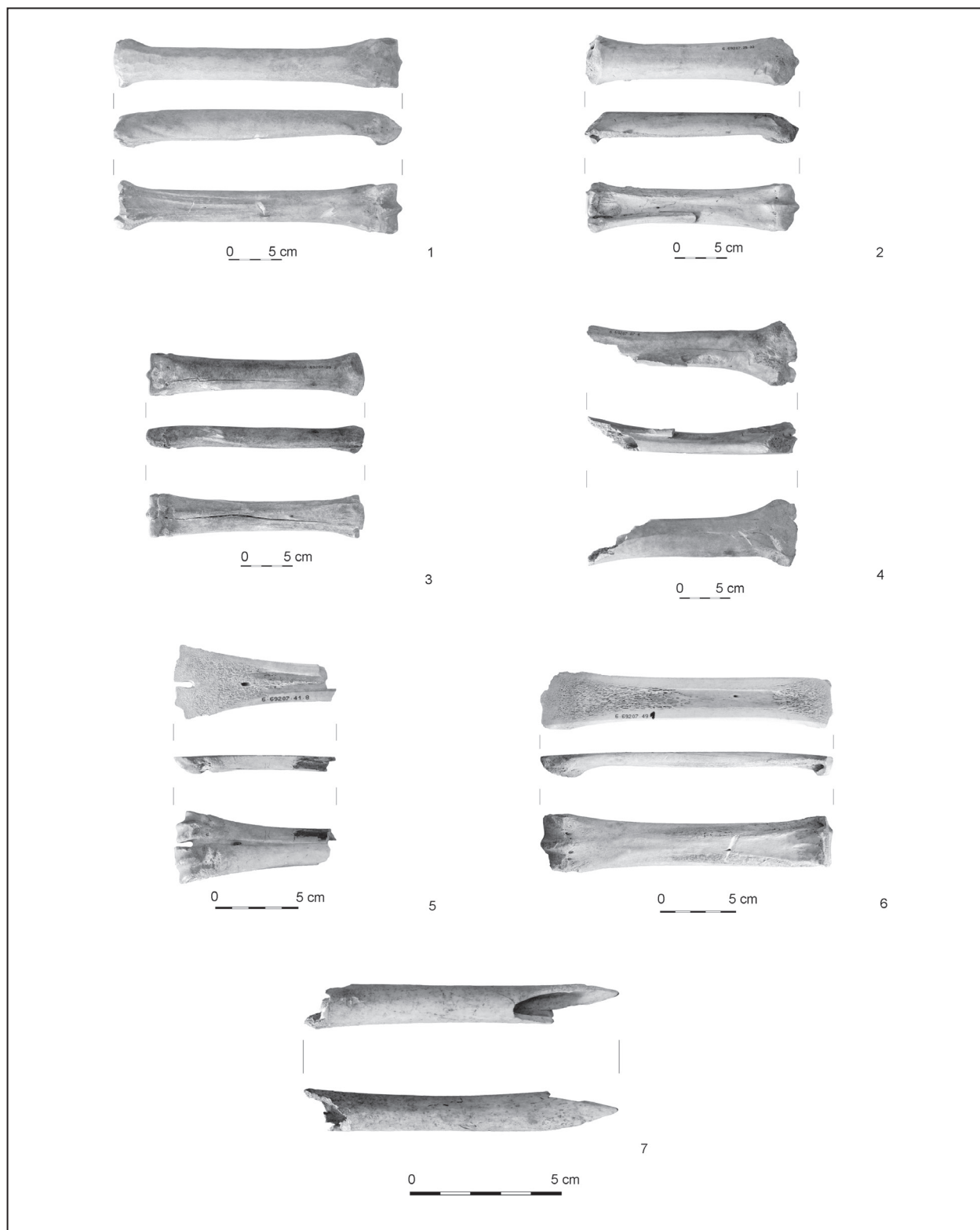
21. kép 1–2: 45. objektum (46 SNR); 3: 47. objektum (48. SNR); 4: 50. objektum (51. SNR); 5: 52. objektum (53. SNR); 6: 56. objektum (59. SNR); 7: 103. objektum (126. SNR); 8–12: Szórványleletek
 Fig. 21 1–2: Feature no. 45 (46 SNR); 3: Feature no. 47 (48. SNR); 4: Feature no. 50 (51. SNR);
 5: Feature no. 52 (53. SNR); 6: Feature no. 56 (59. SNR); 7: Feature no. 103 (126. SNR); 8–12: Stray finds

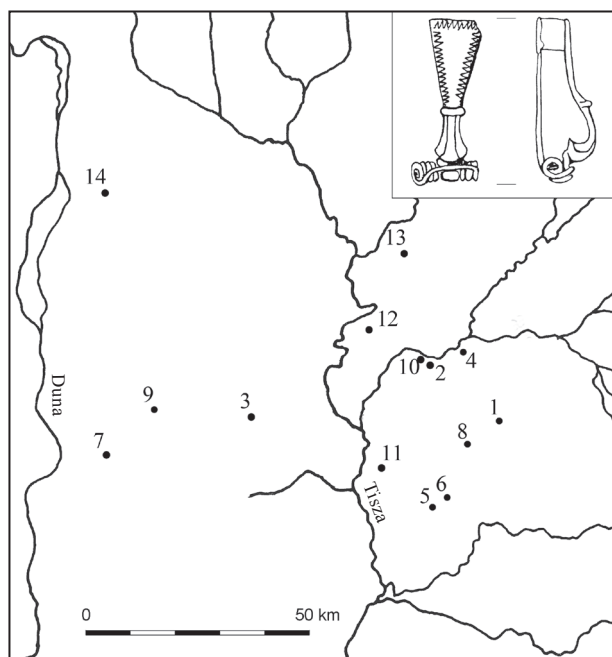
22. kép 1, 3–13: A lelőhelyen előkerült szórvány fémleletek; 2: Szórvány gyöngy
 Fig. 22 1, 3–13: Stray metal finds from the site; 2: Bead (stray find)

23. kép 1: 25. objektum (25 SNR); 2: 50. objektum (51. SNR); 3: 17. objektum (17. SNR); 4: 24. objektum (24. SNR)
 Fig. 23 1: Feature no. 25 (25 SNR); 2: Feature no. 50 (51. SNR); 3: Feature no. 17 (17. SNR);
 4: Feature no. 24 (24. SNR)

24. kép 1: 24. objektum (24. SNR); 2: 25. objektum (25. SNR); 3: 29. objektum (29. SNR); 4: 52. objektum (87. SNR); 5: 40. objektum (41. SNR); 6: 48. objektum (49. SNR); 7: 40. objektum (41. SNR)
 Fig. 24 1: Feature no. 24 (24. SNR); 2: Feature no. 25 (25. SNR); 3: Feature no. 29 (29. SNR); 4: Feature no. 52 (87. SNR); 5: Feature no. 40 (41. SNR); 6: Feature no. 48 (49. SNR); 7: Feature no. 40 (41. SNR)

25. kép A trapézós lábú, erősprofilú fibulák elterjedése.
 1: Békés-Vizesbánom (JANKOVICH et. al. 1998, 43. t. 3);
 2: Békésszentandrás (PÁRDU CZ 1944, XXVII. t. 8);
 3: Bugac-Bimbó, Juhász-tanya; 4: Endrőd-Szujókereszt
 83. sír (VADAY-SZÓKE 1983, 7. kép 6);
 5: Hódmezővásárhely-Fehértó 15. sír (PÁRDU CZ 1948,
 XLVI. t. 4a–b); 6: Hódmezővásárhely-Kakasszék 2. sír
 (GAZDAPUSZTAI 1960, XIII. t. 3); 7: Kiskőrös-Csukástó-
 Ráckút 11. sír (PÁRDU CZ 1941, XXVII. t. 3);
 8: Nagyszénás-Árpád-halom (PÁRDU CZ 1944, XXVI. t. 2);
 9: Orgovány (SZABÓ 1939, III. t. 12);
 10: Öcsöd-Mogyorós-halom (PÁRDU CZ 1931, XIV. t.
 11a–b); 11: Szentcsanak 111., 115., 127., 136. sír
 (PÁRDU CZ 1944, I. t. 6, VI. t. 8, XV. t. 8, XX. t. 9);
 12: Tiszaföldvár-Téglagyár, temető (VADAY 2005b, 113;
 Taf. 3, 8); 13: Törökszentmiklós-Surján, Újtelep, Ho-
 mokbányától délre (VADAY 1985; VADAY 1989, 284, Taf.
 135, 3; VADAY 2005a, 126; Taf. 3, 9); 14: Üllő (PÁRDU CZ
 1944, ILVII. t. 6)

Fig. 25 Distribution of the strongly profiled brooches with a trapezoidal leg

darabok egyaránt megtalálhatóak. A korongolt edénytöredékek a leletanyag 65%-át teszik ki, míg a kézzel formált darabok részaránya 35%. Lassú korongon készített darabok nem voltak a leletanyagban.

Ez az arány eltér a jelenleg legkorábbanak vélt római kori alföldi településeken tapasztaltaktól. Szegvár-Oromdülőben 55–58% volt a két technológia darabjai közti arány (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 71). A gyomai lelőhely eltérő időrendű A, B

és C fázisával sem hasonlítható össze a technológiai anyagösszetétel (VADAY 1996, Table 3). Eltérő arány tapasztalható a földrajzilag viszonylag közeli régióban feltárt lajostizsai településrészleten tapasztaltaktól, ahol a kézzel formált és korongolt kerámia előfordulása közel fele-fele arányú volt (KULCSÁR–VÖRÖS 1989, 87). Statisztikai alapon a kerámiaanyag összetételéhez az újhartyáni, valamint Kompolt Kistér 14. lelőhely áll legközelebb (VADAY 1999, 555).

Az anyagban viszonylag kevés a pontosan meghatározható formához köthető töredék, így ezek statisztikai elemzése messzemenő következtetések levonására nem alkalmas. Annyi látható, hogy a formához köthető korongolt edények között a legnagyobb mennyiségben a hombárok vannak jelen, majd ezt követik valamivel kisebb arányban a tálak (18. kép). Végül a leletanyagban jóval kevesebb a gömbös testű edény és korsó (18. kép). A kézzel formált edények között a fazekak dominánsak, ezek mellett néhány fedő, tál és egy parázsborító említhető (18. kép).

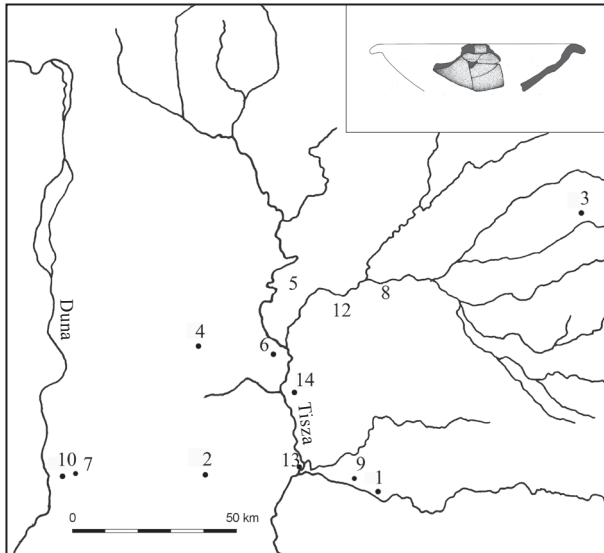
Az objektumok betöltésből származó leletek nem egyszeri planírozás során kerültek a földbe, töredékességük fokozatos feltöltődésre utal, azaz a település megismert részletét fokozatosan hagyták fel lakói. Talán a központi rész helyeződhetett át egy másik területre. Hasonló jelenség volt tapasztalható az újhartyáni település esetében is (VADAY–SZEKERES 2001, 245).

Kézzel formált edények

Amellett, hogy a leletanyagban belüli előfordulásuk jóval kisebb arányú, mint a korongolt leleteké, formai változatosságuk is szerényebb képet mutat. A kézzel formált edények alapvetően szegényes formavilágából a bugaci lelőhelyen fazék, fedő, egy parázsborító és egy feltehetően tálként azonosítható edény töredéke van jelen.

Soványítóanyagként valamennyi esetben kerámiaüzalékot használtak, a kis mennyiségben felbukkanó homok minden bizonnyal a nyersanyagban lévő szennyeződés lehetett. A kézzel megformált edények felületét szinte egyáltalán nem kezelték. Száradásukat követően – mint arra a külső felület gyakori foltosra égése utal – egyetlen és viszonylag alacsony hőfokon égethették ki azokat.

A szarmata kori kézzel formált kerámiákat ritkán díszítették. A darabokon általában ujjbenyomásokból kialakított sorminták, bekarcolt hullám- vagy

26. kép Az ívesen kihajló peremű tálak elterjedése az Alföldön. 1: Apátfalva-Nagy út-dűlő, 35. SNR (PÓPITY 2009, 131–132);¹⁰ 2: Ásotthalom-Határátkelő;¹¹ 3: Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb (M. NEPPER 1984, 34. t. 8, 35. t. 1, 3–4, 49. t. 10, 50. t. 1–2); 4: Bugac-Bimbó, Juhász-tanya; 5: Cserkeszölő-Kisasszony-szőlő III; 6: Felgyő-Kettőshalmi-dűlő;¹² 7: Hajós-Cifra-hegy;¹³ 8: Kardos-Szebegyinszky-dűlő; 9: Makó-Mikócsa-dűlő (M43 31) (Sz. WILHELM 2017, 8. t. 3, 25. t. 1–2); 10: Nemesnádudvar-Hajósi úti-dűlő II;¹⁴ 11: Nyíregyháza-Oros, 33. lelőhely (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2014, Fig. 11); 12: Szarvas-Kákai-fok; 13: Szeged-Csongrádi út. 40. sír; ¹⁵ 14: Szegvár-Orom-dűlő (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 31. kép 3)

Fig. 26 Distribution of bowls with a bent-out rim in the Great Hungarian Plain

farkasfogminták, ujjbenyomásokkal tagolt bordadíszek vagy egyszerű formai kivitelű bütykök fordulnak elő. A bugaci anyagban mindössze néhány fazék esetében figyelhető meg a perem ujjbenyomásokkal történt tagolása (5. kép 5, 6. kép 4–5, 11. kép 3, 16. kép 11), valamint egy oldaltöredéken az ujjbenyomásokkal tagolt bordadísz (3. kép 4). Hasonló díszítések nagyobb mennyiségben és változatosabb kivitelezésben fordulnak elő például az újhartyáni (VADAY–SZEKERES 2001, 242), valamint a Szegvár-Oromdűlőben feltárt települések leletanyagában (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 13. kép 8, 16. kép 5, 28. kép 5).

Fazék. A darabok között legnagyobb számban a fazekak fordultak elő. Az erősen töredékes anyagban

kevés a pontos formai besorolásra alkalmas darab, mindösszesen néhány töredékből sejthető, hogy előfordultak a vállában szélesedő (16. kép 11) és a hosszabb, egyenes vállú, hasában szélesedő testű darabok is (14. kép 7).

Fedő. Az előkerült leletanyagból mindössze két fedőgomb sorolható biztosan a típushoz. Mivel teljes profil nem áll rendelkezésre a lelőhelyről, mérettartományuk megállapítása nem lehetséges. A 78. SNR-ből származó darab fogójának felső részét közepesen ujjbenyomással tagolták (14. kép 10).

Tál. A kézzel formált edények között szerepel egy peremtöredék, melynek azonosítása kissé bizonytalan. Az edénytöredék lekerekített, egyenes peremkialakítása alapján fedőhöz is tartozhatott, azonban az oldal viszonylag egyenes és egyenletes vastagságú vonalvezetése alapján valószínűbbnek tűnik, hogy egy tál darabja volt (15. kép 9). Hasonló, egyenes oldalvezetésű, csonkakúpos formájú tálak nem túlzottan nagy mennyiségben, de más lelőhelyek anyagában is előfordulnak (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 25. kép 9; SÓSKUTI 2010, 175–176; VADAY–SZEKERES 2001, 242). A bugaci töredék pontos mérettartományba sorolása nem lehetséges.

Parázsborító. A leletanyagban egyetlen teljes profillal megmaradt, kézzel formált edény található: egy viszonylag kis méretű, enyhén behúzott peremű, egyenes oldalú parázsborító (11. kép 8). Az edény alját egy nagy méretű, oldalát négy kis furattal tették szellőzővé. A tárgy típusra általánosan jellemző, hogy felületét sűrűn áttörték, a bugacihoz hasonló, kevés furattal ellátott darabok viszonylag ritkábban fordulnak elő a korabeli leletanyagokban (VADAY–SZEKERES 2001, 30. kép 12).

Korongolt kerámia

A korongolt kerámiák kategóriáján belül a bugaci anyagban további csoportok különíthetők el: a leletek egy része szarmata termék, kisebb hányada pedig – a szarmata településeken megszokott módon – római eredetű. Bár egyes korongolt edénytöredékek tipológiai besorolása jellegzetes formai jegyek hiányában nem lehetséges, a meghatározható edényfajták a kézzel formált kerámiához képest gazdagabb formavilágot mutatnak. Legnagyobb számban tálak, korsók, hombárok és gömbös testű edények kü-

1

2

3

4

5

6

27. kép 1–2: 32. objektum (33. SNR); 3–4: 45. objektum (46. SNR); 5–6: 59. objektum (61. SNR)
 Fig. 27 1–2: Feature no. 32 (33. SNR); 3–4: Feature no. 45 (46. SNR); 5–6: Feature no. 59 (61. SNR)

lönböző változatai fordulnak elő. Mind a szarmata, mind a római edények között megtalálhatóak a tálak és a korsók. Bizonyos edénytípusokból, mint például az amphorákból csak római eredetű darabok, más edényekből, mint például a hombárok, csak szarmata gyártmányok fordulnak elő. A szarmata eredetű korongolt edényekre általánosan jellemző a jól iszapolt, gondosan előkészített agyag használata. Több esetben kevés homok, valamint mészkőszemcse is előfordul az agyagban, amely a nyersanyagként felhasznált alapanyag szerkezeti sajátossága.

Az edények felületét a legtöbb esetben a szárítás során simítással kezelték, mely egyrészt mechanikus tömörítésre szolgált, másrészt fényezett hatást keltő esztétikai szerepe sem lehetett elhanyagolható. A simítás sok esetben már lekopott és csak néhány, az edény felületén megfigyelhető technikai jegy utal annak egykori jelenlétére. A tálak esetében az eljárást gyakran a külső és belső felületen is alkalmazták, mivel egyrészt használatuk során a belső felület is látható volt, másrészt a széles szájmérvő lehetővé tette, hogy a fazekas hozzáférjen ahhoz.

Szarmata kerámia

A szarmata korongolt edények színvilágára a szürke árnyalatok a jellemzőek. Ezek között megtalálhatóak a világosabb és sötétebb árnyalatú, egységesre kiégetett példányok, valamint az eltérő technikával, réteges törésfelületűre és porózus anyagúra égetett darabok is. Az utóbbi égetési technikát jól példázza a 88. SNR-ből előkerült, ívesen kihajló peremű tál töredéke (13. kép 9). Ennél a darabnál az edény külső és belső felülete is egyaránt szürke, de az anyag többi része téglaszínűre égett. Az anyag szerkezete erőteljesen porózus. A téglaszínű vagy vörös darabok nagyobb részt a római kerámiákhoz tartoztak, de előfordul néhány szarmata eredetű edény is. Ilyen például a 30. objektum ívesen kihajló peremű tál-töredéke (4. kép 8).

Tálak. A formai besorolásra alkalmas korongolt edényeket a legnagyobb számban a tálak reprezentálják. A bugaci anyagban előforduló példányok két főtípushoz sorolhatóak: az egyik a duzzadt peremű, félgömbös testű tálak köre (18. kép 4), míg a másik az ívesen kihajló peremű, kónikus testű, úgynevezett gyümölcsöstálak csoportja (18. kép 4). Az előbbi hosszú életű, már a korai szarmata időszakban jelent és egészen a legkésőbbi periódusig előforduló, római előképpel rendelkező, általános (VADAY 1989, 147), az utóbbi ritkábban megtalálható, szűkebb idő-

intervallumok közé keltezhető típus. A félgömbös testű példányok megtalálhatóak valamennyi alföldi szarmata településen, míg az ívelten kihajló peremű darabokhoz viszonylag kevés a közölt analógia. Az utóbbi edényforma egyik legnagyobb példányszámú előfordulása Szegvár–Orom-dűlő szarmata településén tapasztalható (ISTVÁNOVITS–LÖRINCZY–PINTYE 2005, 72). A legalább nyolc darab a legtöbb, ami eddig egy lelőhelyről származik az Alföldön. A szegvári lelőhelyet ismertető tanulmányban szereplő párhuzamokon kívül az elmúlt években több további feltáráson is kerültek elő hasonló darabok, melyek a szegvári anyag közlésekor ismert elterjedési területet és az előfordulásban jelentkező tendenciák képét árnyaltabbá tették (26. kép). Az újonnan előkerült leletek jelentős része még közöletlen, egyelőre csak a feltárásokról készült rövid összefoglaló jelentések láttak napvilágot.

Lényeges, hogy a szegvári anyag publikációjában említett kétféle, ún. gyümölcsöstál típus elkülönítésre kerüljön (ISTVÁNOVITS–LÖRINCZY–PINTYE 2005, 72–73). Az egyik a jelen anyagközlésben is megtalálható, ívesen kihajló peremű forma, melynek fenékkialakítása – a Felgyő–Kettőshalmi-dűlőből³ származó teljes profilok alapján – egyenes, talpkorong és talpgyűrű nélküli. A másik típus esetében a felső rész általában klasszikus félgömbös forma, peremeik között a duzzadt változatok különböző variánsai fordulnak elő. Ezeknél az edény alja szintén nem talpkorongos vagy -gyűrűs kialakítású, hanem rövidebb-hosszabb, kúpos formájú, zömök csőtálpban végződik. A két típus közül az ívesen kihajló peremkialakítás áll némiképp rokonságban a dák kultúrkörből ismert gyümölcsöstál formákkal.

A két gyümölcsöstál típus leletösszefüggései is eltérést mutatnak. Az ívesen kihajló peremű darabok kísérőanyagában általában magas a kézzel formált kerámia mennyisége, a korongolt edények között pedig feltűnően magas a római leletek száma. A római eredetű edények közül a legnagyobb mennyiségben a festett edények és amphorák töredékei fordulnak elő. Több lelőhely esetében (Apátfalva, Ártánd, Bugac, Felgyő, Nemesnádudvar)⁴ a római kerámiák között megtalálhatóak a szürke vagy vörös színű, pecsételt mintával ellátott pannoniai fazekastermékek is. Ezzel szemben a csőtálpas kialakítású példányok kísérőanyagában a római eredetű leletek száma jóval alacsonyabb, és főként terra sigillatákra vagy késői mázas edényekre korlátozódik. A szóban forgó csőtálpas tálak több esetben feltűnnek a késői jellegű, csillá-

mos-szemcsés soványítású kerámiákat tartalmazó leletegyüttesekben (SZ. WILHELM kézirat; PÁRDU CZ 1950, CXL. t. 22; PÁRDU CZ 1959, Abb. 4, 42).

Korsók. A korongolt edények csoportjából a korsók viszonylag alacsonyabb számban fordulnak elő a bugaci leletek között; a teljes anyagból a biztosan edénytípushoz sorolható töredékek közül összesen négy darab sorolható közéjük. Az egyik a 25. objektumból előkerült, szürke, fülcsonkos darab (3. kép 7), a másik egy téglaszínű töredék a 49. objektumból (10. kép 8), a harmadik szintén egy fülcsonkos perem a 83. objektumból (15. kép 5), és végül egy korsófül töredéke a 44. objektum betöltéséből (9. kép 5). Valamennyi viszonylag kisebb darab, a perem és a fül formája nem utal az edény méretére vagy formai sajátosságaira. A téglaszínű darab meredek peremállása és enyhén tagolt felületű peremrésze, valamint feltételezhetően cilindrikus nyaka alapján esetleg rómainak vagy római előképre visszavezethető formának vélhető (10. kép 8). A korsók felületkezelésére jellemző, vállra elhelyezett függőleges simítás mindössze a 25. objektumból származó darabon figyelhető meg (3. kép 7).

Hombárok. A leletanyagban előforduló hambárok töredékességük ellenére is változatosabb formai képet mutatnak, mint a további edényformák. Több, mint tíz objektum betöltéséből kerültek elő peremtöredékeik. Az oldalak száma ennél természetesen magasabb, de megfelelő ismertetőjegyek hiányában ezek besorolása nem lehetséges.

A peremkialakítások és a töredékeken megfigyelhető vállindítások alapján több forma különíthető el, egyaránt megtalálhatóak a szűk és a szélesebb szájnnyílású darabok. A szűkebb példányok jellegzetes típusai kerültek elő például a 25. és 59. objektumok betöltéséből (3. kép 5–6, 15. kép 6). Peremformáik között megtalálhatóak az ívesen kihajló, duzzadt (3. kép 5–6) és a vízszintes sík alá hajló peremű változatok (13. kép 4–5).

A formai jegyek alapján külön csoportba sorolható széles szájú darabok között szintén megtalálhatóak az ívesen kihajló, duzzadt (12. kép 8), valamint a vízszintes sík alá hajló peremű változatok (2. kép 5), de feltűnik a vízszintes peremkialakítás egyik formai variánsa is (2. kép 4).

A bugaci lelőhelyen talált hambárformák általánosan előfordulnak a szarmata településanyagokban. Az egyik jellegzetes forma, a vízszintes

sík alá hajló perem, a korábbi telepek leletei között gyakoribb, mint a hosszú életű, ívesen kihajló, duzzadt vagy vízszintesen kihajló peremmel ellátott kerámia (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 31. kép 1). A lelőhelyünkön talált darabok többnyire díszítetlenek voltak, mindössze az egyik válltöredéken figyelhető meg bekarcolt hullámvonal motívum (12. kép 8).

Gömbös testű edények. Egyértelműen a típushoz sorolható töredékek mindösszesen a 39. és 44. objektum betöltéséből kerültek elő (8. kép 5, 9. kép 3). Ezek formája egyszerű, mérettartományuk eltérő. A 39. objektum edénye rendkívül kicsi, míg a 44. objektumból előkerült töredék a szarmata lelőhelyeken gyakran előforduló mérethez és formához tartozik.

Római kerámia

A bugaci leletanyag fontos részét képezik a római eredetű tárgyak. Ezek között a legnagyobb mennyiségben a kerámialeletek fordulnak elő, a római fém- és kőanyag csekélyebb számban van képviselve.

Az edénytípusok között főként az alföldi szarmata településeken szokványosnak mondható terra sigillaták, festett edények és amphorák vannak jelen, de kisebb mennyiségben feltűnik a pecsételt kerámia, a pannoniai szürke áru, valamint házikerámia anyag is.

A lelőhely római leletanyagának eredetét vizsgálva összetett kép rajzolódik ki. Egyrészt megtalálhatóak a közeli tartományokból származó termékek, amelyek dominanciája a korai időszakra, a szarmata-római kapcsolatok első fázisára jellemző (festett edények, pannoniai szürke kerámia, pecsételt díszű edények). A római leletanyag heterogén összetétele a korai települések sajátossága (VADAY–HORVÁTH 1999, 194). Mindezek mellett ugyanakkor már feltűnnek a távolabbi tartományokból (Rajna-vidék, Fekete-tenger) származó leletek is (terra sigillata és amphora), amelyek tömeges megjelenése a kapcsolatrendszer birodalmi kereskedelmi fázisának nevezett időszakára jellemző (VADAY 1998, 125–126; VADAY 1999, 551).

A teljes leletanyag léptékében vizsgálva előfordulásukat, a korábban vizsgált lelőhelyek 1–2%-os értékéhez képest (VADAY 1999, 551), a római tárgyak 5%-os részaránya a bugaci lelőhelyen rendkívül magasnak számít. A jelenséggel kapcsolatosan

pontos magyarázattal nem rendelkezünk, hiszen az sem a határhoz közeli, intenzívebb kapcsolattartással, sem az aktuális történeti periódus aktív kapcsolatrendszerével nem lehet összefüggésben. A dunai limes a lelőhelytől kb. 50–60 kilométerre húzódott, mely távolság már nem a határmenti, rendszeres közvetlen kapcsolattartás zónája, amely a római tárgyak magasabb számú előfordulását eredményezhette volna. A bugaci településrészlettel közel azonos időszakra datált egyéb lelőhely is ismert az Alföld területéről (ISTVÁNOVITS–LÖRINCZY–PINTYE 2005), ám ott nem volt tapasztalható a római eredetű tárgyak hasonló arányú jelenléte. Ennek alapján kronológiai alapon sem magyarázhatjuk a kiemelkedően nagy mennyiségű római lelet jelenlétét.

A bugaci római leletek típusmegoszlásának vizsgálata bizonytalan képet eredményez. A teljes leletanyagban a legnagyobb töredékszámú az amphorák fordulnak elő (44 darab), pontos edényszámukat a perem-, fül- vagy aljtöredékek alapján lehetne megállapítani. Az amphoraleletek jelentős része azonban oldaltöredék, mindössze egyetlen fültöredék képviseli a diagnosztikus anyagot. Az oldaltöredékek közül néhányról az anyag minősége és kivitele alapján feltételezhető, hogy azok egy edényhez tartoztak, melynek alapján teljes biztonsággal három különálló amphora azonosítása lehetséges az együttesben. Számuk eredetileg ettől magasabb lehetett.

Amennyiben az előkerült 79 darab római leletet (kerámia és fémek) tipológiai szempontból vizsgáljuk, a legnagyobb darabszámmal az amphorák vannak képviselve a leletanyagban (57%), ezt követik a festett kerámiák (30%) és a többi lelet típus (12%). Abban az esetben, ha a biztosan azonosítható edények darabszámát vesszük figyelembe, a legnagyobb mennyiségben a festett edények fordulnak elő (60%) és az amphorák részaránya nagyon alacsonynak mutatkozik (8%). A terra sigillaták és a fémleletek száma azonos arányt jelez mindkét számítási mód alkalmazása esetén (6–6% vagy 16–16%). Az egyéb lelet típusok (például római házi kerámia) a római anyag töredékét képezik (1–3%).

Terra sigillata. A lelőhely anyagában öt terra sigillata töredék van. Ezek közül kettő Drag. 37-es, reliefdíszes oldaltöredék szórványként került felgyűjtésre, a további darabok egy-egy objektum betöltésében feküdtek (33, 51, 56. objektum).

A tárgyak közül csak a két szórványként előkerült példány bizonytalan meghatározása lehetséges, a többi töredék méretük és kopottságuk miatt közelebbi, műhely vagy mester szerinti besorolásra nem alkalmas. Az egyik meghatározható darab valószínűleg késő Antoninus–Severus kori rheinzaberni mester munkája lehetett (Cerialis VI, Comitalis IV, Belsus II, Pupus, Regulinus, 170–178 utáni időszak), míg a másik darabon látható futó állatalak (oroszlán?) csak Severus kori, rheinzaberni mestereknél fordult elő (Victor I, Pupus, Atto, Victor II-Januco). Sajnos ezek a szórványok bizonytalan, hogy a nyomvonalban feltárt településrészlettel egyidősek vagy esetleg a település későbbi használati fázisához köthetők. A szegvári településen egy közép-galliai sigillata mellett egy rheinzaberni darab is előfordult (ISTVÁNOVITS–LÖRINCZY–PINTYE 2005, 71). Szintén hasonló terra sigillata anyagösszetétel volt tapasztalható Gyoma A fázisában (VADAY 1996, 135; Fig. 157) Mindezek jelezhetnek közel azonos időrendi helyzetet a bugaci lelőhellyel.

Festett és bevonatos edények. A római eredetű leletanyag legjelentősebb komponensét edényszám szempontjából a festett kerámiák képezik (60%). Töredékeik kisebb számban vannak jelen, mint az amphoráké (30%), amely minden bizonnyal az edény méretével magyarázható.

A pontosabb formához sorolható festett kerámiák között a tálak egyértelmű dominanciája tapasztalható az együttesben. Ezek között egyrészt megtalálhatóak a szinte teljes profillal megmaradt darabok, másrészt a kisebb oldaltöredékek is. Az utóbbiak a jellegzetes formai jegyek nélkül is edénytípushoz köthetők a külső és belső felület festése alapján. A legtöbb azonosítható forma a duzzadt peremű, félgömbös testű tálak különböző mérettartományaihoz sorolható (19. kép 3, 19. kép 4). A bugaci anyagban csak néhány olyan jellegtelen festett töredék van, amelyeken csak a külső felületen látható a vörös vagy narancs színű bevonat. Ezek minden bizonnyal korsóhoz vagy egyéb gömbös felépítésű edényhez tartozhattak. Formai csoportosításuk további finomítása méretükből kifolyólag és a jellegzetes formai jegyek hiányában (fültöredék, fülcsonkos oldaltöredék) nem lehetséges.

Technikai kivitelezésük szerint megtalálhatóak az együttesben a téglaszínű, vörös festésű (19. kép 3) és a szürke, sötétszürke vagy fekete bevonatos edények is (19. kép 4). A vörös festésű darabok do-

minálnak, mindössze három edénytöredék képviseli a pannoniai szürke kerámiát. Az utóbbiak közül egy perem és két oldal került elő, melyek különösebb jellegzetes jeggyel nem rendelkeztek, mindössze az egyik töredéken figyelhető meg egy hat sorban körbefutó, rádlis mintasor (15. kép 8). A téglaszínű, vörös bevonatos darabokon néhány esetben szerepel egy-egy lépcsős vagy hornyolt oldaltagolás, de azon kívül díszítés nem látható felületükön.

Mindössze egyetlen nagyobb méretű, félgömbös testű, bepecsételt díszű tál sorolható a díszített kerámiák közé (2. kép 6). A viszonylag gyengébb technikai kivitelű darabon a pecsételt mintasorok is elnagyolt kidolgozásúak. A pecsétlők formakincse és a bevonat minősége alapján a tál nem szarmata gyártmány, hanem valamelyik pannoniai műhely termékének tartható. A minta összetett, alapvetően két sávra tagolható, melyben különböző pecsétlőket használtak fel. Az alsó sorban háromujjú levelekből álló minta fut körbe. A levelek kivitele elnagyolt, ereztük a használatból fakadó kopottság következtében pontosan nem kivehető. Elhelyezésük rendezetlen, a motívumokat a fölötté lévő sávban körbefutó árkádsorra pecsételték rá (2. kép 7).

A római pecsételt kerámiák alföldi előfordulása igen szűk körű, kevés településen kerültek elő példányaik, bár az újabb leletanyagok publikálásával ezek száma egyre jobban emelkedik (SZEKENYI 2013, 9–22; KOROM 2015, 165–203). Ezek közé tartoznak a Kiskunfélegyháza-Pap-dűlőben (SÓSKUTI 2005, 240, 3. kép 1a–b), a Felgyő-Kettőshalmi-dűlőben (MÉSZÁROS–PALUCH–SÓSKUTI–WILHELM 2007, 122; SÓSKUTI–SZ. WILHELM 2014, 68–72) és a Nemesnádudvar-Hajósi úti dűlőben (SÓSKUTI–SZ. WILHELM 2010, 301–302) feltárt településrészleteken előkerült darabok. Elterjedésük főként a Duna–Tisza-közre korlátozódik, de a tárgytypus ismert a Körös–Maros-közéből – az ívesen kihajló peremű tálak kapcsán már említett – Apátfalva-Nagy útdűlőről is (PÓPITY 2009, 131–132).⁵ Előfordulásuk valószínűleg egy szűkebb kronológiai időszakhoz köthető.

A festett edények csoportjába sorolhatók egy plasztikus mintával díszített peremű tányér/tál töredékei (15. kép 10, 19. kép 3). A darabok rendkívül kis méretűek, felületük erőteljesen megkopott, a narancssárga bevonat csak helyenként maradt meg. Elképzelhető, hogy egy mortarium volt és a peremén a kiöntő kopott részlete található, ennek elmentmondani látszik, hogy a darab oldaltöredékének

belső felületén nem látható kavicsos bevonat. Mindemellert elképzelhető, hogy a darab valamely terra sigillata forma pannoniai utánzata lehetett. A töredék állapota miatt pontosan nem meghatározható.

Amphorák. A feltárt lelőhelyrészben 16 bontási egységből és szórványleletekként a humuszból került elő 44 amphoratöredék. Amint azt fentebb említettük, a darabok főként jellegzetes oldaltöredékek (19. kép 2, 20. kép 6–8, 21. kép 1–2, 4–12), melyeken túl mindössze egyetlen fül látott napvilágot (21. kép 3). Az eltérő kivitelezési sajátosságok alapján feltételezhető, hogy minimum három amphora darabjai fordulnak elő a bugaci leletanyagban.

A viszonylag jellegtelen töredékek pontos tipológiai besorolást nem tesznek lehetővé, pusztán egyéb lelőhelyek adatai alapján tételezhető fel, hogy az előkerült darabok esetleg a Zeest 90-es (Dressel 24) formához tartozhattak (ZEEST 1960, 36. t. 90). A technikai jegyek, a vékony falvastagság, a külső felület lapos bordákkal történt tagolása, a nagy testátmérő az említett típus gyakori ismertetőjegyei közé tartoznak. Az olyan alföldi lelőhelyek esetében, melyeken formai besorolásra alkalmas amphoratöredékek is előkerültek ez a típus dominál (SÓSKUTI–SZ. WILHELM 2004, 101–102).

A Zeest 90-es (Dressel 24) amphorákat a Fekete-tenger környékén létesült műhelyekben készítették, innen szállították tovább azokban a bort és az olajat (KELEMEN 1993, 46). E műhelyek termékei a 2–3. század folyamán váltak dominánssá Moesiában és Daciában (BJELAJAC 1996, 53; POPILIAN 1976, 41), de az amphoratípus megtalálható a pannoniai lelőhelyeken is (KELEMEN 1993; HÁRSHEGYI 2004), a barbarikumi előfordulásukhoz képest jóval alacsonyabb számban.

A szarmata települések amphoraleletei közül már a korábbi kutatás is ismertetett néhány darabot, többek között Törökszentmiklós-Surján (VADAY 1989, 284–285; Kat. 414), Gyoma 133. (VADAY 1996, Fig. 84. 13), Szegvár-Oromdűlő (ISTVÁNOVITS–LÖRINCZY–PINTYE 2005, 18. kép 5), Kiskunfélegyháza-Pap-dűlő (SÓSKUTI 2005, 248–249) lelőhelyről. Ugyanakkor elterjedésük értékelése a közelmúltig nem kapott kellő hangsúlyt. A folyamatos gyűjtőmunka több tucat, amphoraleleket tartalmazó lelőhelyet térképezett fel (SÓSKUTI–SZ. WILHELM 2004, 104–105), melyek száma fokozatosan gyarapszik (HEIPL 2017, 186; SZEKENYI 2017) Ez egyértelműen a tárgytypus általános előfordulásáról tanúskodik az Alföldön. A 2004-ben

megjelent, előzetes tanulmány összesen 24 lelőhelyet sorol fel, azóta ezek száma közel kétszázra emelkedett. Bár a tárgytypus elterjedése a Dél-Alföld területén mutat sűrűsödést, ez messzemenő következtetések levonására nem ad lehetőséget, mivel e mintázat inkább a gyűjtőmunkával hangsúlyosan érintett régiót és nem a valós eloszlást tükrözi.

Az Alföldön előkerült amphoratöredékek főként terra sigillatával és pannoniai festett edényekkel kísért leletegyüttesekben fordulnak elő, melynek alapján időben kapcsolódnak a műhelyek termelésének virágkorához. Az értékes folyadékokkal teli edényeket a Fekete-tengertől a Dunán felhajózva juttathatták el a tartományok városaiba, illetve valószínűleg a barbárok lakta területekre is.

Házi kerámia. A bugaci lelőhely római eredetű leletegyüttesében megtalálható házi kerámia az alföldi szarmata településeken ritkán fordul elő. A kicsi, töredékesen megmaradt darab formai besorolása nem lehetséges, római eredetére főképpen az anyag kidolgozása utal (15. kép 11, 19. kép 1).

Egyéb kerámialeletek

A feltárt településrészlet kerámialeletei között az edénytöredékek mellett egyéb, agyagból készített eszközök is vannak.

Nehezek. Három objektum betöltése tartalmazott nehezek-töredékeket (23. kép 1–3), melyek eredetileg hasonló, kúpos szerkezetűek voltak. A darabok rendkívül sérülékenyek, mivel alapanyaguk gyengén vagy egyáltalán ki nem égetett agyag volt. Pontos méretük töredékességük folytán nem mérhető, de a megmaradt részek alapján egy nagyobb (23. kép 3) és egy kisebb típus különböztethető meg (23. kép 1–2). A hasonló nehezek előfordulása az alföldi szarmata településeken nem túl gyakori, a közölt lelőhelyek közül megemlíthető Gyoma 133 (VADAY 1996, Fig. 177. 1–6) és Sarkad-Körös-hát (VADAY–MEDGYESI 1993, Fig. 12. 13). A tárgytypus pontos használati módja nem ismert, a felső részen található átfúrás alapján minden bizonnyal felfüggeszthetőek voltak, súlyukból adódóan nehezekként szolgálhattak. Égetetlenségük alapján valószínűsíthető beltéri használatuk.

Orsógomb. A települések egyik gyakori és általános lelete a fonáshoz használt orsó szárának végére

helyezhető orsógomb. A bugaci lelőhely anyagában mindössze egy szórványként előkerült, aszimmetrikusan kettőskónikus példány fordul elő (17. kép 19). A forma főként a korai leletegyüttesekben tűnik fel (PÁRDUZ 1941b, 162).

Kerámiakorongok és fenőeszközök. A lelőhely kerámialeletei között másodlagosan felhasznált edénytöredékek is szerepelnek. Néhány objektum betöltéséből előkerültek edényoldalból közel kerekre faragott, lecsiszolt törésfelületű korongok, melyek valószínűleg valamiféle táblajáték figurái lehettek (7. kép 5, 9. kép 9, 17. kép 20). Számptalan eset ismert, amikor az edények oldalából orsókarikákat készítettek, de azok közepe átfűrt. A szóbanforgó tárgyak esetében átfúrás vagy furatkezdemény – mely esetlegesen a tárgy elkészítésének félbemaradására utalhatna – nem figyelhető meg. A néhány korabeli lelőhelyről ismert, épületek padlójába karcolt táblajáték (GULYÁS 2006, 187), valamint a településeken gyakran előforduló analóg tárgyak alapján (SÓSKUTI 2010, 182; SÓSKUTI–SZ. WILHELM 2014, 68) a bugaci darabok is minden bizonnyal eredetileg játékkorongoknak készültek.

A kerámia-töredékek másodlagos felhasználásának másik példáját néhány terra sigillata darab mutatja. Az egyik esetében az edény pereme teljesen le van csiszolva (13. kép 7), míg a másikon az oldaltöredék egyik felületén koptatás figyelhető meg (5. kép 4). A perem csiszolása esetén felmerülhet a sérült darab további használatának lehetősége, de jelen esetben a másik töredék, valamint a más lelőhelyekről ismert párhuzamok alapján itt kizárható. A megmunkált törésfelületen látható, keresztirányú, vékony, sűrű, egymással párhuzamos kopásnyomok a keményre égetett anyag fenésre vagy csiszolásra történt használatát sejtetik. Hasonló leletek a szarmata településeken gyakran előfordulnak, általánosnak tekinthetőek a jó minőségű terra sigillata edények körében (SÓSKUTI 2010, 182). A törésfelületen látható kopásnyomokra emlékeztető karcolt vonalak sok esetben állatcsontokon is azonosíthatóak. Ezek keletkezésének pontos módja ugyan nem ismert, de a tárgyak fenő vagy csiszoló funkciója elképzelhető.

Fémtárgyak

A szarmata településanyagokban általános keves a fémlelet. Ez egyrésztől magyarázható azzal, hogy

a természetföldrajzi adottságokból következően a fémnyersanyagban szegény Alföldön minden sérült vagy használaton kívüli fémtárgy újrahaznosításra került. Másrészt a fémleletek csekély mennyiségében a korábbi kutatási módszerek hiányosságai is szerepet játszhattak. A metodológia fokozatos finomodásával és a műszeres leletfelderítés alkalmazásával azok száma az utóbbi időben ugrásszerűen megemelkedett (BACSKAI 2009, 4–5; BALOGH–GULYÁS–SÓSKUTI 2009, 20; SÓSKUTI 2017).

Ezt jól példázza a Bugac-Bimbón feltárt szarmata településrészlet is, ahol a teljes leletanyag 2%-át alkotják a régészeti fémleletek. A tárgyak töredék része került elő a humuszosítás után a bontási munkálatok alkalmával. Mindössze négy vas-tárgy származik objektumok betöltéséből, az összes többi római kori fémlelet a humuszból került elő, valószínűleg a korabeli, mára elpusztult járófelületen szóródhattak el.

A műszeres felderítés Bugacon alkalmazott módszere többlépcsős volt. Első fázisként a feltáró munka kezdete előtt a nyomvonalszakasz felső rétege, a szántás került átvizsgálásra. Ennek eredményeként került elő egy nagybronz érem és két bronzkarika. A következő lépésben – mivel réteges humuszosításra nem nyílt lehetőség – a szelvény szélére deponált föld átvizsgálása történt meg. A kivitelési munkálatok elvégezhetősége érdekében szükséges volt a humusz távolabbi elhelyezésére, melyet a depó átmozgatásával lehetett megoldani. Ezek után történt meg az átmozgatott anyag ismételt vizsgálata. A folyamatos műszeres vizsgálatok eredményeként a feltárt nyomvonalszakaszon több száz fémtárgy került felszínre. Ezek jelentős része az egykor a közelben álló újkori tanyából származó vastárgy, de a leletek között szép számmal akadnak régészeti korú darabok is. A leletek jelentős része a római kori településhez tartozott, de kisebb mennyiségben egyéb, a lelőhely feltárása során nem dokumentált korszakok emlékei is előkerültek. Ilyen például egy középkori gyűrű, egy középkori vas nyílhegy és két középkori ezüstérme. Utóbbiak egyike egy Hunyadi János veret, a másik egy 16. századi lengyel pénz.

A tárgyak nyersanyaguk és funkciójuk alapján több kategóriába sorolhatóak. Az együttesben megtalálhatóak a vas-, bronz-, ezüst- és feltételezhetően az ólomból készült tárgyak is. Funkcionális alapon a leletek egy része viseleti elem, másik része a használati eszközök körébe tartozik.

Fibula. Az egyetlen fibulatöredék kis méretű, de jellegzetes formajegyeket viselő darab, az erőprofilú, trapézosan szélesedő lábú fibulák csoportjának képviselője. A tőtartóból megítélhető mérete alapján a kisebb példányok közé sorolható. A trapéz alakú lemez felső részének szélét körbefutó, bevagdálásokból vagy tremolirozott mintából álló vonalsorral díszítették. A felület erősen megkopott, ezért a motívum pontosan nem vehető ki. A forma római párhuzamai alapján provinciális eredetűnek tekinthető (KOVRIK 1939, XVI. t. 161), azonban a néhány ismert alföldi darab tükrében készítésének helye bizonytalan.

Folyamatosan gyarapodik azon lelőhelyek száma, melyeken a bronz feldolgozásának elsődleges vagy másodlagos nyomai megtalálhatóak. Elsődleges nyomnak tekinthetőek a fém megmunkálásával kapcsolatos leletkörök, mint például az olvadt vagy olvasztáshoz előkészített nyersanyagok, az amorf, kisebb-nagyobb méretű fémolvadékok, az öntőtégelyek, öntőformák, fémmunkáláshoz használt eszközelemek vagy akár az olvasztáshoz szükséges kohó mellfalazata. Ezek közül szinte valamennyihez található példa a Tiszaföldvár–Téglagyár lelőhelyen feltárt szarmata ötvösműhelyben (VADAY 2005a, 151–197).

A fémművesség másodlagos emlékei a helyi késztermékek. Ezek azonosítható mennyisége jóval kisebb, ugyanis mindössze néhány technikai jegy alapján ismerhetőek fel a gyengébb színvonalú öntés során készült termékek. Ilyen gyengébb minőségű öntvények ismertek a tiszaföldvári lelőhelyről (VADAY 2005a, 159), valamint Farnos-Kása-dűlőről, ahol a 2–3. századi településanyagban öntőmintából kikerült varratos lelet is volt (DINNYÉS 1991, 70. jegyzet).

A bugaci fibulatöredék eredetével kapcsolatos bizonytalanságokat a fentebbi adatok mellett az is fokozza, hogy a lelőhelyen előkerült néhány, helyben végzett fémmegmunkálásra utaló olvadt fémrög. Mindezek alapján a bugaci fibuláról csak feltételezhető, hogy pannoniai gyártmány, és nem valamely az Alföldön, vagy akár a szóbanforgó településen tevékenykedő szarmata ötvös munkája.

A fibulatípus használata provinciális területen az 1. század második felére, 2. század első felére tehető (PEŠKAŘ 1972, 81–82). A forma a szarmata barbaricumban több lelőhelyen megtalálható, általában a kora szarmata temetők jellegzetes darabja (VADAY–SZÖKE 1983, 116). Hasonló példány

a viszonylag közeli Orgoványról (SZABÓ 1939, III. t. 12), illetve Kiskörös-Csukástó, Ráckút lelőhely 11. sírjából ismert (PÁRDU CZ 1941a, XXVII. t. 3). A korábbi kutatás eredményei alapján fő elterjedési sávja az Alföld középső részén jelentkezik (VADAY 1989, 77–78), amelybe a bugaci lelőhely is jól beleillik (25. kép).

Karikák. A viseleti elemekhez sorolható fémleletek közé tartoznak a bronzkarikák is (17. kép 4–6). A formailag egyszerű felépítésű tárgytypus a szarmata településeken és temetkezésekben egyaránt előfordul. A nagyobb átmérőjű darabok sok esetben a női textilövek rögzítésére szolgálhattak, mint például a Szeged-csongrádi úti temető (VÖRÖS 1981, 132; 9. kép) vagy az endrőd-szujókereszti 27. sír leletei (VADAY–SZÖKE 1983, 5. kép 1). Települési kontextusból az Óföldrak-Ürmösön feltárt szarmata lelőhelyről említhető meg a tárgy előfordulása (BALOGH–GULYÁS–SÓSKUTI 2009, 20; SÓSKUTI 2013 510–511). Bugacon a legfelső humuszrétegből két bronzkarika is előkerült, valószínűleg használatuk során vesztették el azokat tulajdonosaik (17. kép 4–5, 22. kép 11, 13). Talán ebbe a leletkategóriába sorolható egy töredékesen megmaradt íves bronzhuzal is (17. kép 6).

Baltacsüngő. A szórványként előkerült, római kori fémleletek sorába tartozik egy bronz, balta alakú csüngő (17. kép 10, 22. kép 3). A lelettypus általánosan temetkezésekben fordul elő. Megjelenése településeken – a műszeres vizsgálatoknak köszönhetően – nem meglepő és egyre nagyobb esetszámmal várható. A bugaci darab kialakítása nem az általánosan megszokott szimmetrikus forma, hanem egy aszimmetrikus élű eszköz másolata. Az ívelt pengerezés és a keskenyedő köpű, valamint a fok alapján a darab egyedi kialakítású, a bárd és balta alakú csüngők közötti átmeneti, III.4. alcsoportba sorolható (GULYÁS 2015, 140, 6. kép 14).

Érmek. A felszíni szórványleletek között egy római nagybronz érem és két ezüstdenár is van. Az érmek pontos meghatározása sajnos nem lehetséges, mivel olyannyira kopottak, hogy felületeik alapján csak az elő- és hátlapok megkülönböztetése lehetséges (17. kép 2, 22. kép 9). A nagy bronzérem a Julius–Claudius dinasztia valamely uralkodójához köthető. A két ezüstérem felületén látható sérülések és gázbuborékok arra utalnak, hogy azok

erőteljes hőhatásnak voltak kitéve (17. kép 3, 22. kép 10, illetve 17. kép 1, 22. kép 8), amely minden bizonnyal a nyersanyag újrahasznosítása során történt sikertelen beolvasztási kísérlet eredménye. Fémmegmunkálási tevékenységre engednek következtetni a lelőhelyen talált olvadt bronz- és ólomdarabok is (17. kép 14–17, 22. kép 4–7). Az érmeikkel kapcsolatosan felmerülhet még az erős tűzben történt olvadásuknak lehetősége is, melyet azonban más leletek (például olvadt kerámia, szilikátsalak stb.) nem igazolnak.

Nyílhegy. A fémlelet-együttesben szerepel egy bronz, háromélű, szkíta kori nyílhegy (17. kép 9, 22. kép 1). A tárgyat elveszthették még a vaskorban, de előfordulása szarmata leletegyüttesekben sem meglepő. Több temetkezésben másodlagos helyzetben, nyakláncra vagy karékre felfűzve került elő. A nyakék gyöngyei között látott napvilágot Kiskunfélegyháza-Külsőgalambos 5. sírjában (KULCSÁR 1986, 13), a karék részeként viselte a Kiskundorozsma-Subasa 121. sírjában eltemetett fiatal nő (BOZSIK 2005, 7. kép). Vaskori eredetű leletek (pl.: orsógomb, bronz nyílhegy, kelta üvegkarperec töredéke) számos esetben felbukkannak szarmata együttesekben, a jelenség egyelőre pontosan nem magyarázott.

Zabla szájvas. A 24. gödör betöltéséből egy hurkos végződésű vastárgy került elő (3. kép 3). Formája zabla szájvasára emlékeztet. A tárgytypus előfordulása ugyan viszonylag ritka, de szarmata településről és temetkezésekből egyaránt ismeretes. Telepről Tiszavasvári (ISTVÁNOVITS 1999, 42. t. 3, 43. t) mellett Kiskundorozsma-Nagyszék II. lelőhely közöletlen anyagában szerepel egy kiskarikás végződésű, a bugaci példánnyal közel azonos nagyságú, teljes darab.⁶ Temetkezések anyagából ismert Madaras-Halmok 500. sírjából (KÖHEGYI–VÖRÖS 2010, 108. kép 1), Hévízgyörk 15. sírjából (DINNYÉS 1991, 201), Újhartyánból (BÓNA 1961, 2. kép 3), Geszterédről (PÁRDU CZ 1950, LXXXVIII. t. 3), Szentes-Sárgapart 30. sírjából (PÁRDU CZ 1950, XIX. t. 2–4) és Hortobágy-Poroshátról (ZALOTAY 1941, III. t. 28).

A szarmata lelőhelyeken lószerszámok előfordulása viszonylag ritkának tekinthető (KULCSÁR 1998, 65). Ez különös sajátosság, hiszen mind az ismert írásos források, mind az archaeozoológiai vizsgálatok arról tanúskodnak, hogy a lótarítás és

a lovas életmód kiemelten fontos volt a római kori Alföldön. A lószerszámléletek főként a halmok alá temetett, fegyveres „előkelő” rétegre jellemző tárgyakként, szórványosan tűnnek fel (KULCSÁR 1998, 66). A temetkezésekből származó darabok valamennyi esetben a markomann háborúk utáni időre keltezhetőek, amely azonban nem zárja ki a tárgytipus korábbi, 2. század első felére, 1. századra keltezhető használatának lehetőségét, csupán annyit jelez, hogy a halotti szertartásban korábban nem játszott szerepet.

Csiholó. Az azonosítható funkciójú bugaci vastárgyak sorába tartozik egy hosszúkás, lapos, egyik végén karikában záródó lelet is, amely valószínűleg csiholó lehetett. A forma településeken ritkán fordul elő, temetkezésekben gyakrabban fellelhető. A tárgytipus térbeli elterjedése széles körűnek tekinthető Kelet-Európában, a szarmata lelőhelyeken időrendileg jól szűkíthetően a 2–3. század folyamán fordul elő (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR s.a.). Hasonló darab ismert – a már a fibulatöredék kapcsán említett – szentes-kistőkei temető 112. (PÁRDU CZ 1944, 13, VIII. t. 27) és 123. sírjából (PÁRDU CZ 1944, 14, XVI. t. 10), valamint a hévizgyörki 28. sírból (DINNYÉS 1991, 156, 13. kép 12).

Egyéb fémtárgyak

A fémléletek között szerepel egy kerek, öntött bronztárgy (17. kép 7, 22. kép 12). Formája és technikai kivitele alapján valószínűleg római eredetű lehet, talán övveret volt. A kerek középső rész peremén az egymással szemközti oldalon egy-egy valószínűleg felszegecselésre szolgáló fül volt, közülük az egyik már hiányzik. A fül közepén áttört, ebbe helyezték el a felerősítésre szolgáló vasszegecset. Hasonló kerek, fülekkel ellátott bronztárgy ismert Jászberény, Szentimre határrészéből (PÁRDU CZ 1944, 25, LVII. t. 3; VADAY 1989, 239.). Ez a tárgy egy római övveret volt, a bugaci darabtól annyiban eltér, hogy kialakítása teljesen lapos (VADAY 1989, Taf. 27. 9).

Az előkerült fémléletek között szerepel néhány amorf, pontosan meghatározhatatlan funkciójú ólomtárgy (17. kép 14–17, 22. kép 5, 7). A nyersanyag előfordulása a szarmata lelőhelyeken viszonylag ritka, de nem egyedülálló. Néhány délalföldi lelőhelyen az ólom megtalálható gyöngy, övveret vagy övszerelék, illetve csüngő alapanyagként. Madaras-Halmok egyik temetkezésében

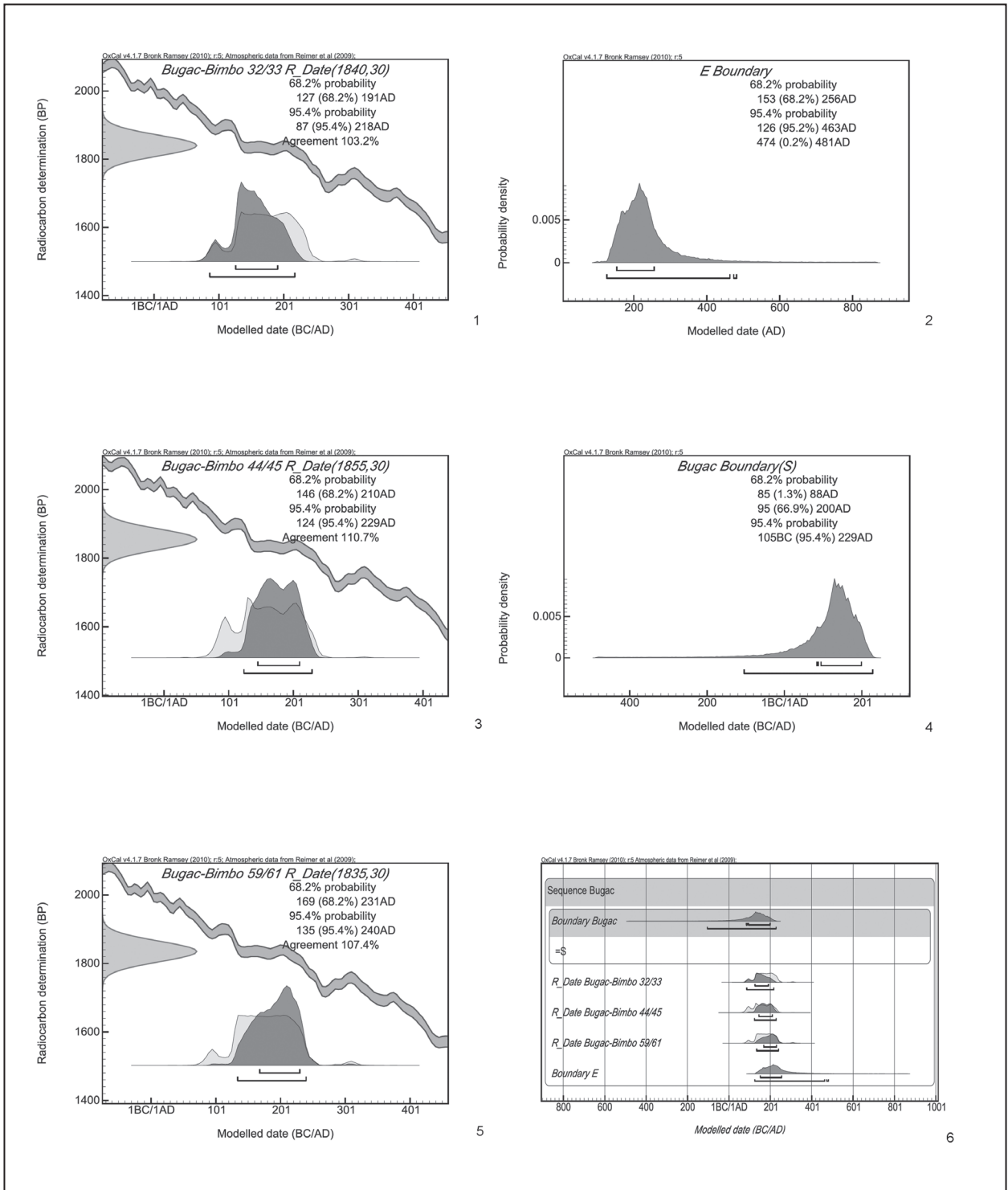
egy kettőskónikus testű ólomgyöngy a fülbevaló csüngős tagját képezhette (KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 15. t. 3). A Sándorfalva-Eperjesen feltárt temető 1. sírjában talált övveretek szintén ólomból készültek (VÖRÖS 1985, 136, 2. t. 2). A nyersanyag nagyobb mértékű előfordulása ismert Óföldaák-Ürmös lelőhelyről, ahol a szarmata település fölötti humuszréteg átvizsgálása során több ólomból készített csüngő, övveret és olvadt, amorf fémrög került elő (BALOGH–GULYÁS–SÓSKUTI 2009, 20; SÓSKUTI 2013, 511–512). A bugaci darabok szórványleletek, kontextusuk nem ismert, mindössze a fentebb említett lelőhelyeken fellelhető példák alapján feltételezhető, hogy azok a szarmata település leletanyagához kapcsolhatóak.

Köeszközök

A bugaci leletek között az alföldi településanyagok esetében megszokottnál nagyobb számban fordulnak elő köeszközök. A malom-, és őrlőkövek közé néhány töredékes darab tartozik, a fenőkövek gyakoribbak.

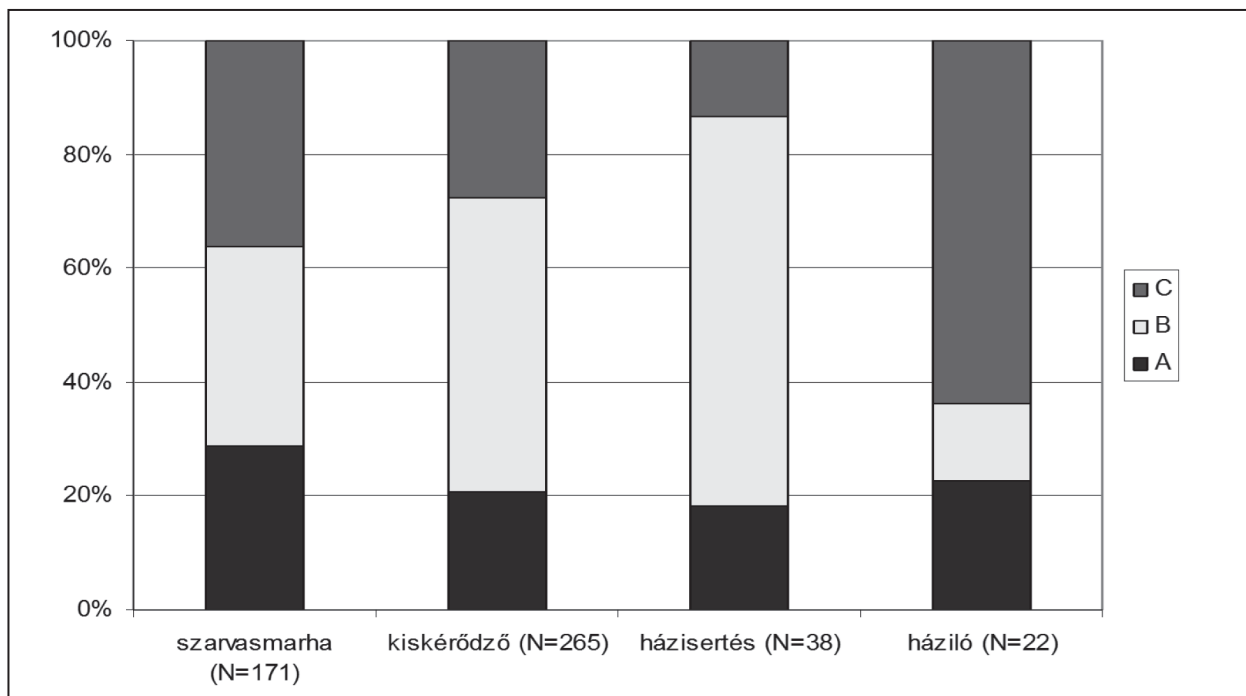
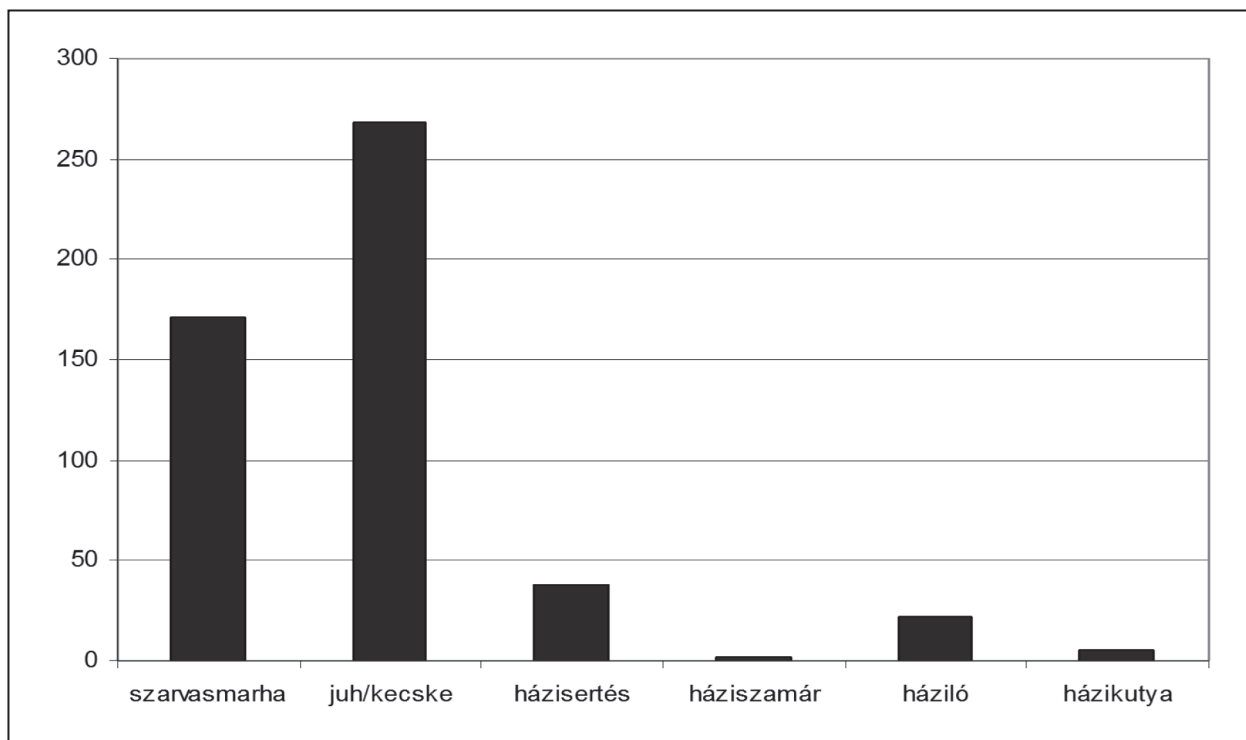
Malomkövek. A 24. objektum (24. SNR) és a 39. objektum (40. SNR) leletei között, valamint humuszból előkerült szórványként fordulnak elő, melyek közül csupán a 24. objektumból származó darab formája és metrikus adatai ismertek (24. kép 4). A finom kidolgozású tárgy formai jegyei alapján a szarmata telepeken előforduló formáktól idegen, elképzelhető, hogy az általánosan használt beszerzési forrásoktól eltérő helyről származik. A kézimalmok általános jellemzője, hogy a felső rész felülete sima, domború vagy homorú, a szélén peremmel ellátott példányok a korszakban nem gyakoriak az Alföldön. A leletanyagban lévő további két kötőredék formailag értékelhetetlen, mindössze egy-egy felületükön látható csiszolásnyom.

Fenőkövek. A feltárt településrészlet öt objektumából került elő fenőkő-töredék (2. kép 10, 3. kép 8, 4. kép 3, 7. kép 4, 13. kép 8, 17. kép 18). Valamennyi darab a használat során megkopott és sérült. Feltételezhetően két típus különíthető el. Az egyik közel négyzetes keresztmetszetű, hosszúkás, a legtöbb esetben a használat során hosszanti oldalán ívesre kopott. Ezt jól példázza a 17. objektumból és a 35. objektumból előkerült egy-egy

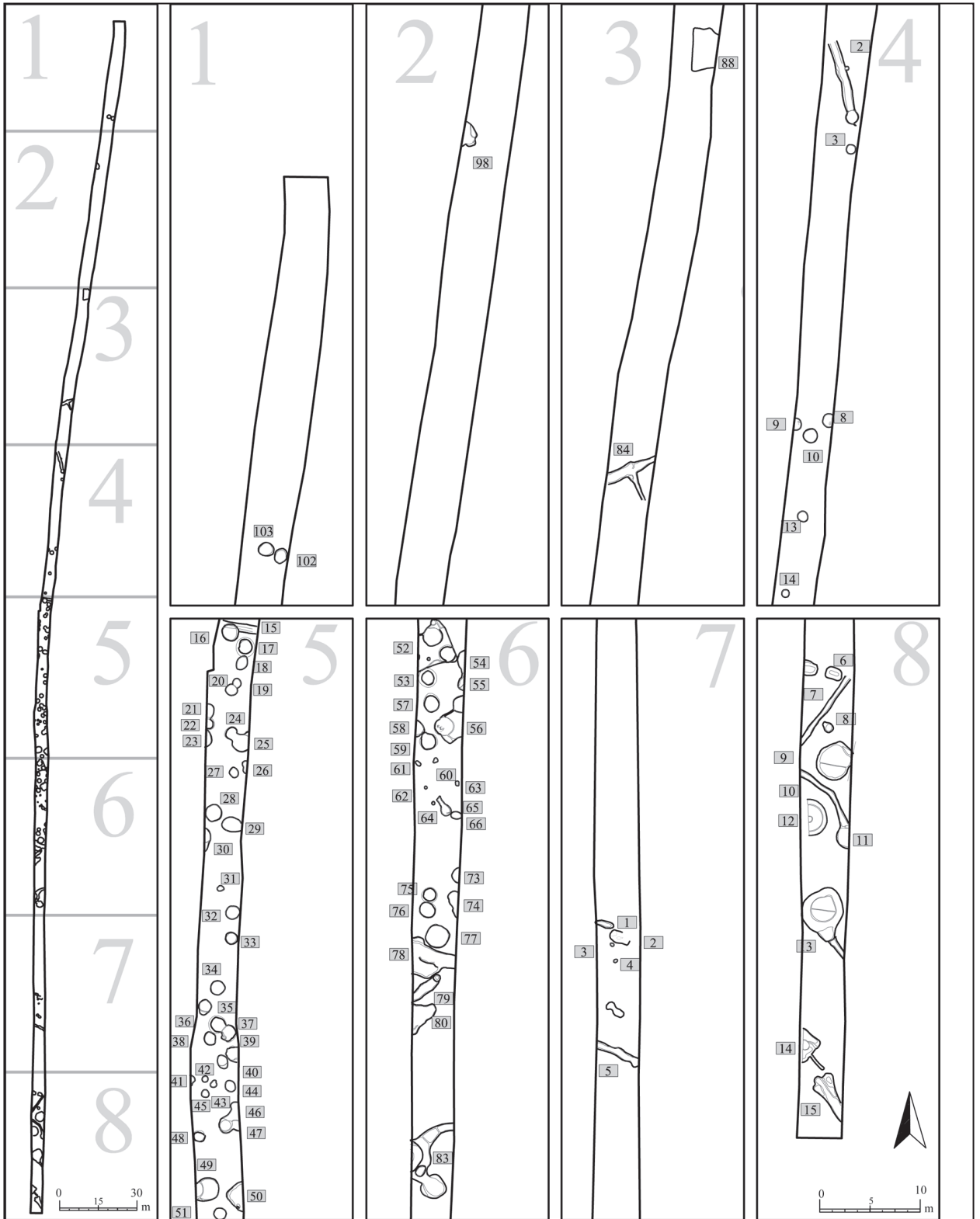
28. kép 1–2: A 32. objektumból (33. SNR) vett minták radiokarbon vizsgálatának eredményei; 3–4: A 45. objektumból (46. SNR) vett minták radiokarbon vizsgálatának eredményei; 5: Az 59. objektumból (61. SNR) vett minták radiokarbon vizsgálatának eredményei; 6: A radiokarbon vizsgálatok összesített eredményei

Fig. 28 1–2: Results of the C14 radiocarbon dating of the samples taken from feature no. 32 (33. SNR); 3–4: Results of the C14 radiocarbon dating of the samples taken from feature no. 45 (46. SNR); 5: Results of the C14 radiocarbon dating of the samples taken from feature no. 59 (61. SNR); 6: The aggregated results of the C14 radiocarbon dating

29. kép 1: A szarmata mintákban meghatározott házi emlősállatok csontdarabszám aránya (N=506 db); 2: A szarmata mintákban meghatározott fontosabb háziállatok csontjainak Uerpmann-féle kategorizálása (A: legnagyobb húsertékű régió; B: közepes húsertékű régió; C: legkisebb húsertékű régió)

Fig. 29 1: Ratio of the number of bone pieces belonging to particular domestic mammals in Sarmatian samples (N=506 pieces); 2: Categorization of the bones belonging to major domestic species after Uerpmann (A: body parts with the highest meat value; B: body parts with medium meat value; C: body parts with the lowest meat value)

30. kép Bugac-Bimbó. A feltárt lelőhelyrészlet összesítő térképe
 Fig. 30 Bugac-Bimbó. Overall plan of the excavated section of the settlement

1. táblázat Bugac-Bimbó. A lelőhely mintáiból végzett radiokarbon meghatározások és eredményei
Table 1 Bugac-Bimbó. Results of the C14 radiocarbon dating of the samples from the settlement

Mintát tartalmazó objektum	Laboratóriumi sorszám	Vizsgált minta	Régészeti kor (BP)	Standard eltérés	Kalibrált adat 1 σ (cal AD) 68.2%	Kalibrált adat 2 σ (cal AD) 95.4%
32. objektum (33. SNR)	Poz-45249	Sus domesticus, femur	1840	30	127–191 AD	87–218 AD
44. objektum (45. SNR)	Poz-45250	Bos tauros, phalanx I. ant./post.	1855	30	146–210 AD	124–229 AD
59. objektum (61. SNR)	Poz-45251	Ovis/capra, mandibula frg.	1835	30	169–231 AD	135–240 AD

darab (2. kép 10, 7. kép 4). A másik típust a 28. objektum tárgya jelenti (4. kép 3). Ennek mindegyik oldala lecsiszolt, közel négyzet alakú. Kialakítása és eltérő kopása alapján valószínűleg más funkciót töltött be, mint a hosszúkás, vékonyabb darabok.

A kőzetek provenienciájuk alapján többrétegű anyagösszetételt mutatnak. A malomkövek esetében vulkanikus eredetű, keményebb kőzeteket használtak, míg a fenőköveknek a finom szemcsézetű, puhább kövek feleltek meg. A nyersanyag, valamint a formailag értékelhető példány kivitele alapján a bugaci lelőhelyen ezek a leletek kereskedelmi árucikkeknek tekinthetők. A fenőkövek nyersanyagainak lelőhelyei több helyen megtalálhatóak a Kárpát-medencében, mint a vulkanikus eredetű malomköveké. A javarészt hegyvidéki bányák lehetnek római fennhatóság alatt álló dunántúli vagy erdélyi, valamint az Alföldtől északra elhelyezkedő barbaricum területen is. A nyersanyaglelőhelyek alaposabb vizsgálata nélkül ennél jobban nem szűkíthetők a beszerzési források, így nem tisztázható, hogy a barbarikumon belüli belső kereskedelem során, vagy a kerámia-, és fémleletek kapcsán megismert, bejáratott római útvonalakon történhetett az árucseré.

Csonteszközök

A bugaci leletanyagban kilenc csonteszköz van, melyek között néhány csontár, megmunkálási hulladék található, a legnagyobb részük valamilyen nagytestű állat hosszúcsontjából készített csiszolóeszköz (29. kép 3).

Az előkerült egyetlen ár kialakítása egyszerű volt, egy kiskérődző (juh/kecske) lábszárcsontjából készült. A tárgyat külön nem formálták meg, hanem a szilánkosan hegyesre törött csontvéget alkalmazták eszközként, mely a használat során kopott le (24. kép 7).

Hosszúcsontokból készített csiszolóeszköz hat objektum betöltéséből került elő (24. kép 1–6). Kialakításuk alapján funkciójuk eltérő lehetett. Néhány darabnak csak a végét faragták meg és kopásnyom is csak kis felületen található rajtuk (24. kép 4). Két tárgy esetében a csontot vagy kettéfűrészték vagy a hosszas használat során több mint felerészük elkopott (24. kép 5–6). Mindegyik darabon a hossz tengelyre merőleges irányban sűrű, vékony bevagdálások vagy kopásnyomok láthatóak. Hasonló felhasználás során keletkezhetnek egy újhartányi eszköz kopásnyomai is (BARTOSIEWICZ 2001, 306). Nyersanyagként legtöbbször ló vagy szarvasmarha mellső vagy hátsó láb közép-csontot használtak (29. kép 3). Pontosán nem ismert, hogy az eszközt milyen tevékenységre használhatták.

Ezek mellett egy sertés állkapocstörödéken található kopás/megmunkálás nyomok érdemesek említésre. A sertéscsont felhasználása viszonylag ritkább a szarmata településeken, Bugaci anyagból származó töredék funkciója ismeretlen.

Gyöngyök

A lelőhely anyagában előfordul a szarmatáknál oly közkedvelt gyöngy töredéke is. Mindössze két darab említhető, az egyik egy szórványként előkerült, sokszögletű karneol (22. kép 2), a másik egy nyo-

2. táblázat A szarmata mintákban meghatározott taxonok csont darabszáma
Table 2 Bone numbers of the taxons defined in the Sarmatian samples

Taxon (magyar)	Taxon (latin)	Db
Szarvasmarha	<i>Bos taurus</i>	171
Juh/kecske	<i>Ovis/Capra</i>	259
Juh	<i>Ovis aries</i>	9
Házisertés	<i>Sus domesticus</i>	38
Háziszamár	<i>Equus asinus</i>	2
Háziló	<i>Equus caballus</i>	22
Házikutya	<i>Canis familiaris</i>	5
Közönséges hörcsög	<i>Cricetus cricetus</i>	6
Közönséges ürge	<i>Spermophilus citellus</i>	6
Közönséges kószapocok	<i>Arvicola terrestris</i>	1
Házityúk	<i>Gallus domesticus</i>	1
Sólyomfélék	Falconidae indet.	1
Madár	Aves indet.	7
Csiga	Gastropoda indet.	2
Kagyló	Bivalvia indet.	1
Nem meghatározott kispatás		32
Nem meghatározott nagypatás		82
Végösszeg		645

mott gömbös testű, eredetileg fehér üvegyöngy az 52. objektum (86. SNR) betöltéséből (12. kép 6). A tág időintervallumban használt lelettípusok nem segítik a település időrendi besorolását.

A lelőhely időrendje

A lelőhely abszolút kronológiai helyzetének meghatározása egyrészt a hagyományos módon, tipológiai alapon történhet, másrészt jelen településnél a római kori lelőhelyek esetében ritkán alkalmazott radiokarbonos kormeghatározás (BALOGH 2015, 285) is segítséget nyújt az adatok pontosításához.

Radiokarbon kormeghatározáshoz a feltárt településrészlet három méhkas alakú gödrének betöl-

téséből származó állatcsontok szolgáltatottak anyagot a mintavételezéshez (27. kép 1–6, 1. táblázat). A gödrök a lelőhely középső részén helyezkedtek el, egymástól és más jelenségektől elkülönülve, szuperpozíciós helyzet nélkül. Erre szükség azért volt, hogy csökkentsük a leletek rétegtani beágyazódásából származó vizsgálati kockázati faktort. A mintákat szolgáltató objektumok kiválasztása véletlenszerűen történt, csupán az egyik esetben volt ismert (33. SNR), hogy a gödör betöltésében a hagyományos keltezéshez is használható egyéb leletek (pl.: terra sigillata és festett római kerámia) is előfordultak. Az objektumok feltöltődése a rétegzett betöltés alapján több fázisban történhetett, azonban az egyes rétegek keletkezése között eltelt

időszak hossza nem ismert, még csak megbecsülése sem lehetséges. A mintákat szolgáltató gödrök valószínűleg nem a legkorábbi településfázishoz tartoztak, mivel azokhoz hasonló betöltéssel rendelkező objektumokat ástak rá a 86. SNR számú épületre.

A három AMS mérési adat közel azonos eredményt hozott (28. kép 1–6).⁷ A mért eredmények kalibrálása OxCal v4.1.7-el történt (BRONK RAMSEY et al. 2010), r:5 atmoszférikus adatok alapján (REIMER et al. 2009). A mérések szigma 1 eredményre Kr.u. 127–231 közé keltezhető kalibrált értékeket adtak (28. kép 1, 3, 5, 1. táblázat), míg a szigma 2 kalibrált értékek Kr.u. 87–240 közé estek (28. kép 1, 3, 5, 1. táblázat).

Az AMS mérések eredményei alapján a bugaci lelőhelyen a megtelepedés leghamarabb az 1. század legvégén történhetett, azonban az adatok közös intervallumát tekintve nagyobb a valószínűsége annak, hogy az a 2. század első évtizedeire esett (28. kép 2). A mérési adatok arról tanúskodnak, hogy a feltárt településrészlet életének legfelső időhatára maximum a 3. század közepére tehető, de a három mérési adat közös értékei alapján nagyobb a valószínűsége annak, hogy használata már a 3. század első évtizedeiben megszűnt (28. kép 4). Az abszolút kronológiai adatok alapján összességében tehát a vizsgált bugaci szarmata teleprészlet legnagyobb valószínűséggel a 2. században állhatott, mely természetesen nem jelenti azt, hogy a feltáráson kívül eső lelőhelyrészek időrendi besorolása ettől nem lehet eltérő.

A kapott értékekből pontosan nem állapítható meg, hogy a század mely szakaszában kezdődött és mely szakaszában végződött a megtelepedés, esetleg a dák háborúk után létrejött – a szegvárihoz hasonló – vagy esetleg a markomann háborúk után alapított – az újhartyánihoz hasonló – településről lehet-e szó. Ennek pontosításához esetleg a régészeti leletanyag nyújthat segítséget.

A település hagyományos tárgytípológián alapuló keltezésének módszertani hátterét alkotó szarmata telep kutatás az időrend meghatározásának szempontjából kiemelten fontos szerepet tulajdonít a római leleteknek. A bugaci településrészlet anyagában megtalálhatóak a római eredetű fém- és kerámialeletek egyaránt. A fémtárgyak között előforduló néhány érem jelen esetben mindössze egy terminus post quem időpontot határoz meg. A 2. századi ezüstérmekkel kapcsolatosan a kutatás már

régen felhívta arra, hogy azok magas ezüsttartalmuk miatt sokáig forgalomban maradtak, a 4–5. századi leletegyüttesekben is gyakran feltűnnek, azaz valódi keltező értékük nincs (VADAY 1989, 187). A bugaci ezüstök pontos meghatározása újraolvasztási kísérletük miatt – amely az éremképek elvesztéséhez vezetett – nem volt lehetséges. A szórványként előkerült bronzérme – kisebb értéke folytán – talán alkalmasabb volna a keltezésre, de kopottsága ennek pontos meghatározását sem tette lehetővé.

A keltezéshez részben használható további fémtárgy a humuszából előkerült trapézos lábú, erősprofilú fibula töredéke. A lelet provinciális keltezése a bugaci település életében meghatározhatna egy időszakot a 2. század első felében, azonban az alföldi lelőhelyek esetében ez a keltezés nem használható minden esetben. Egyrészt bizonyos római fémtárgyakat a barbár mesterek is előszeretettel utánoztak, amely e tárgy típusok pannoniai periodizációjának felső határához képest barbaricumiban használatukat akár jelentősen kitolhatja, másrészt az alföldi lelőhelyeken viszonylag ritkábban előforduló díszes római ékszerek valószínűleg nagy becsben álltak, használatuk hosszabb ideig tarthatott, mint a római területeken rendszeresen új divatot követő lakosság körében. Ez a barbarikumiban előkerülő római tárgyak hármaskeltezésének problémája (gyártás, kereskedelembe kerülése, használati ideje), ami miatt a tárgyak használati ideje csak hosszabb időintervallumokban határozható meg. Annyi bizonyos, hogy a viszonylag ritkább és szűkebb körben előforduló erősprofilú fibula altípus megjelenése a bugacihoz hasonló, korai jellemzőket mutató, 2. századra keltezhető temetőkből figyelhető meg (25. kép).

A feltáráson előkerült római leletek között nagyobb számban fordul elő kerámia, mely igen heterogén képet mutat (19. kép). Ez a kép az Újhartyánon (VADAY–SZEKERES 2001, 238–239), Kompolton (VADAY–HORVÁTH 1999, 193–194) avagy a Gyoma 133. lelőhely B (VADAY 1996) fázisában tapasztaltaktól különböző. Ezekről a telepektől eltérően Bugacon a római kerámia túlnyomó részét nem a terra sigillata leletek képezték, hanem a festett és bevonatos áruk, valamint az amphorák. Sajnos a sigillaták töredékességük miatt közelebbi meghatározásra csak néhány esetben voltak alkalmasak. A két objektumhoz nem köthető, besorolható darab keltezése a 2. század utolsó negyedére valamint a 3. század elejére tehető.

Egyéb római kerámiatípusok a sigillatáknál jóval nagyobb számban fordulnak elő a lelőhelyen, amely a Severus kor előtti időszak jellemzője. A kompolti és újhartyáni telepeken, valamint a gyomai település B fázisában a sigillaták száma jóval magasabb, azokon egyéb római termék csekélyebb mennyiségben került felszínre. A bugaci település esetében a római kerámiaanyag heterogén összetétele, valamint a kevés Severus kori sigillata alapján a vizsgált településrészlet használatának kezdete a 2. századra, felső időhatára a 3. század elejére helyezhető.

A további keltezésre alkalmasnak tartható szarmata edénytípusok alapján szintén az a kép rajzolódik ki, hogy a vizsgált településrészlet barbár edényeinek formai kivitele Gyoma B fázisához, valamint az újhartyáni településhez képest részben eltérő, sokkal több egyezés tapasztalható a szegvár-omrodülői lelőhellyel.

A leletanyag hombárjainál általános az ívelten kihajló, megvastagodó perem, valamint a vízszintes sík alá hajló peremkialakítás (18. kép 3). Az előbbi ugyan fellelhető szélesebb körben, így például Újhartyánon is (VADAY–SZEKERES 2001, 17. kép 1–2), ám az utóbbihoz hasonló peremkiképzés Szegváron jelenik meg nagyobb mennyiségben (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 31. kép 1). A Gyoma B, illetve Újhartyán lelőhelyekkel jellemezhető időszakban előforduló fedőhornyos, vízszintesen kihajló kialakítások a bugaci anyagból hiányoznak.

Mint az fentebb látható volt, a tálak között a duzzadt peremű, félgömbös formák mellett az ívesen kihajló peremű darabok fordulnak elő nagyobb számban (18. kép 4). Az előbbi forma hosszú időn keresztül használatos, míg az utóbbi egy valószínűleg korai, 2. századi, rövidebb időintervallum jellegzetes anyagaként értelmezhető, amint az a szegvári telep kapcsán részletesen kifejtésre is került (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 78–79). Az időrendi besorolással kapcsolatos elképzeléseket árnyalja egy Nyíregyháza-Oros 33. lelőhelyről publikált leletegyüttes (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2014), amelyben az ívesen kihajló peremű gyümölcsöstálat tartalmazó kerámialelet mellett egy hun kori pikelymintás arany nyeregborítás is szerepelt a zárt egységet képező gödör leletanyagában (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2014, Fig. 11). Jelenleg úgy tűnik, hogy az edénytípus elterjedése az Alföld középső sávjára korlátozódik (26. kép), a Duna–Tisza közt és a Tiszántúlt is magába foglalóan. A jelenleg ismert elterjedési területtől mindösszesen a fentebb említett Nyíregy-

háza-Oros (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2014, Fig. 11) és a Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdombról (M. NEPPER 1984, 34. t. 8 és 35. t. 1, 3–4, 49. t. 10, 50. t. 1–2.) ismert darabok találhatóak viszonylag távolabb. Nem zárható ki, hogy további leletanyagok publikálása újabb darabok megismerését eredményezhetik a jelenleg látható elterjedési területen kívül eső helyszínekről. Megjegyzendő, hogy a típus közép-alföldi előfordulását erősítik további lelőhelyek, melyek az anyaggyűjtés lezárulását követő feltárásokon kerültek elő Cserkeszőlő,⁸ Szarvas⁹ vagy éppen Kardos¹⁰ határából. Mindezeket összegezve az edénytípus elterjedését tekintve több mint valószínűnek tartható, hogy a forma előfordulása nem feltétlenül a dákokhoz köthető, inkább talán vaskori gyökerekre visszatekintő típusként értelmezhető. A típus mind a római anyag, mind a szarmata kerámia szempontjából részben eltérő képet mutató kompolti, újhartyáni településről, illetve Gyoma 113-ról hiányzik, melynek oka feltételezhetően a bugacitól eltérő időrendjükben kereshető.

A korongolt kerámiák között megtalálható gömbös testű edények és korsók a kevésbé jellegzetes formákhoz sorolhatóak, a kronológia pontosítására nem alkalmasak (18. kép 1–2). Hasonló a helyzet a lelőhely szarmata kézzel formált kerámiáival is (18. kép 5–6). A fazekak morfológiai jellemzői és díszítései a 2. és 3. századi településeken egyaránt előfordulnak. Az ujjbenyomkodásos peremdíszítés mindkét időszakban általánosnak tekinthető, talán az edénytestek plasztikus díszítésének gyakoribb előfordulása (bordadíszek ujjbenyomással, bevagdálásokkal, bütykök, lencseszerű bemélyedések) utalhat a korábbi, 2. századi fázisra (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 76).

Összefoglalóan: a Bugac-Bimbó, Juhász-tanyán feltárt településrészlet időrendjét meghatározza, hogy a szarmata és római kerámialeleteken alapuló keltezés és a lelőhelyről rendelkezésre álló C14 adatok egymást megerősítik, illetve részben kiegészítik. A radiokarbon mérési eredmények a településrészlet korát ugyan viszonylag tág időszakra határozzák meg, de annál szűkebbre, mint azt a Severus kori sigillaták sugallnák, amelyek akár a 3. század közepéig, vagy második feléig is lehetővé tennék azt. A leletanyag egyes tárgytypusainak (ívesen kihajló peremű tálak, trapézos lábú, erősprofilú fibula, bepecsételt díszű és pannoniai szürke kerámia) felhasználásával az időrend talán leszűkíthető a 2. századra.

3. táblázat A szarmata mintákban meghatározott megmunkált csontok listája
Table 3 List of processed bones identified in the Sarmatian samples

Taxon (magyar)	OBNR	SNR	Csont	Megjegyzés	Db
Háziló	24	24	hátsó lábközépcsont	megmunkált	1
Háziló	25	25	mellső lábközépcsont	megmunkált	1
Háziló	29	29	hátsó lábközépcsont	megmunkált	1
Szarvasmarha	40	41	mellső lábközépcsont	megmunkált	1
Juh/kecske	40	41	lábszárcsont	megmunkált –”ár”	1
Juh	40	41	agykoponya töredék+szarvcsap.	megmunkált – hulladék	1
Háziló	48	49	mellső lábközépcsont	megmunkált	1
Szarvasmarha	52	87	jobb oldali alkarcsont	megmunkált	1
Házisertés	52	87	állkapocs	megmunkált – lateralis oldalán a corpuson	1
Végösszeg					9

A történeti adatokból ismert események alapján a Tiszántúlon elhelyezkedő Apátfalva, Bihar-keresztes, Gyoma (A fázis) és Szegvár esetében a telepek kezdete a 2. század első évtizedeire, a dák királyság megdöntése utáni időpontra valószínűsíthető. A Duna–Tisza-köz hasonló leletanyaggal jellemezhető lelőhelyei esetében ez az időpont vagy hasonló, vagy akár korábbi szakaszra – akár a bugaci radiokarbon adatok alsó, 1. század végi időpontjára – is feltételezhető. A bugaci lelőhely felszíni leletei között felbukkanó rheinzaberni kerámiatöredékek alapján a település élete a markomann háborúk utáni periódusban is folyamatos lehetett, felső időhatára a 3. századra, a Severus korra határozható meg. A leletanyag szempontjából hasonló sajátosságokkal bíró szegvári településen ugyan kevesebb volt a sigilláta és megtalálható volt a 2. század közepére datálható közép-galliai áru is, de azok mellett az anyagban jelen volt a rheinzaberni műhely termékei is. A

későbbi keltezését sem a radiokarbon adatok, sem a régészeti leletanyag összetétele nem támogatják.

Összefoglalva a kronológiai adatokat megállapítható, hogy a bugaci, illetve a hasonló anyagösszetételű lelőhelyeken a megtelepedés kezdete kis valószínűséggel az 1. század utolsó évtizedeire, nagyobb eséllyel a 2. század legelejére tehető. A vizsgált településrészleten – a markomann háborúk zavaros időszakait is átvészelve – az élet folyamatos lehetett a század végéig, illetve a 3. századba nyúlóan is.

Összefoglalás

A fentebbiekben bemutatott bugaci szarmata településrészlet használatának kezdete az előkerült helyi készítésű szarmata leletek, illetve a római kerámiák arányának és anyagösszetételének alapján minden bizonnyal a régészeti forrásokban legkorábbra keltezhető alföldi települések időszakára tehető.

Az időrendi besorolásához a radiokarbon kormeghatározási eljárás adatai is használható információkat adtak. Az alföldi szarmata települések esetében ez eddig egyedülálló volt, jelen tanulmányban bemutatott adatok egy több lelőhelyet magában foglaló vizsgálati sor egyik elemét képezik. A továbblépéshez újabb minták vizsgálata szükséges, lehetőleg olyan lelőhelyekről, ahonnan hasonló római leletanyag összetétel tapasztalható vagy éppen megtalálhatóak olyan ritka típusú szarmata edényformák, mint például az ívesen kihajló peremű tálak. A mintavételt szükséges távolabbi régiók lelőhelyeinek anyagán is elvégezni. A szisztematikus mintavétel alapján elvégzett mérések, továbbá a hagyományos keltezés együttes használata újabb eredményeket adhatnak a települések

jelenlegi ismereteinknél pontosabb időrendi besorolásához.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmányban szereplő illusztrációk Kovács Sándor, Kulcsár Kornél, Molnár Zsolt, Szakos Éva, Tihanyi Anikó, valamint a szerző munkái. A terra sigillaták meghatározásáért Dr. Gabler Dénes, a fém tárgyak értelmezésében nyújtott segítségért Dr. Gömöri János, Dr. Redő Ferenc és Schilling László fogadja köszönetem. A római érmek meghatározását Dr. Redő Ferenc végezte el. Szakmai segítségükért Dr. Gyucha Attila, Dr. Szeverényi Vajk, Dr. Vaday Andrea, illetve Dr. Vörös Gabriella fogadják köszönetemet.

Notes

- 1 A leletanyag a Katona József Múzeum gyűjteményében található a 6.69207.0.1–6.69207.128.3; 6.69211.6.1–6.69211.15.2. nyilvántartási számon.
- 2 A darabok pontos meghatározása és katalógusból történő azonosítása nem lehetséges a gyenge megtartásuk miatt.
- 3 A feltáráson előkerült darabok közöletlenek, a szentesi Koszta József Múzeum gyűjteményében találhatóak a 2007.8.1–35728. leltári számsor alatt.
- 4 A lelőhelyekre történő hivatkozások a 26. kép aláírásában találhatóak meg.
- 5 A darab közöletlen, a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található a 17.42503.000.1. nyilvántartási számon.
- 6 A darab a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található a 2002.1.10753. leltári számon.
- 7 A méréseket a poznani Poznań Radiocarbon Laboratory laboratóriumban végezték el. A minták száma: Poz–45249, Poz–45250, Poz–45251.
- 8 Cserkeszőlő-Kisasszony-szőlő III. lelőhely. A lelet előkerülésére a feltárásvezető, Szilágyi Márton hívta fel a figyelmemet. Az adat közléséért fogadja köszönetemet.
- 9 Szarvas-Kákai-fok lelőhely. A lelet előkerülésére a feltárásvezető, Szarka József hívta fel a figyelmemet. Az adat közléséért fogadja köszönetemet.
- 10 Kardos-Szebegyinszky-dűlő lelőhely. A lelet előkerülésére a feltárásvezető, Bácsmezi Gábor hívta fel a figyelmemet. Az adat közléséért fogadja köszönetemet.
- 11 A darab közöletlen, a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található a 17.42503.35.1. nyilvántartási számon.
- 12 Az adat közléséért a feltárásvezetője, Pópity Dániel fogadja köszönetemet. Az anyag leltározatlan és közöletlen, a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található.
- 13 A feltáráson előkerült darabok közöletlenek, a szentesi Koszta József Múzeum gyűjteményében találhatóak a 2007.8.1–35728. leltári számsor alatt.
- 14 A Kőhegyi Mihály feltárási anyagából származó darab közöletlen. A bajai Türr István Múzeumban található a feltárási „A” szelvényéből származó leletek között.
- 15 A darab az 1536. objektumból került elő.
- 16 Az adat közléséért Vörös Gabriella fogadja köszönetemet!

IRODALOM

- BACSKAI István
2009 *A műszeres leletfelderítés tapasztalatai az M43-as autópályán.* In: Balogh Cs. (szerk.), *Nyomvonalba zárva. Régészeti feltárások az M43-as autópályán és a Makót elkerülő út nyomvonalán.* Szeged, 4–5.
- BALOGH Csilla
2015 *Szarmata temető Makó-Igási járándóban. – Sarmatian cemetery at Makó-Igási járándó (County Csongrád, Hungary).* In: Türk A.–Balogh Cs.–Major B. (szerk.), *Hadak Útján. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája, Esztergom, 2014. november 4–6. 1. kötet.* Budapest–Esztergom, 257–320.
- BALOGH Csilla–GULYÁS Gyöngyi–SÓSKUTI Kornél
2009 *Bronzkori, vaskori és késő szarmata települések Óföldség-Ürmösön.* In: Balogh Cs. (szerk.), *Nyomvonalba zárva. Régészeti feltárások az M43-as autópályán és a Makót elkerülő út nyomvonalán.* Szeged, 20–21.
- BARTOSIEWICZ László
2001 *Vándorlás és letelepedettség jellegzetességei az újhartyáni lelőhely állatcsontleleteinek tükrében. – Migration and sedentism in light of the animal bones from Újhartyán (Central Hungary).* Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica 7, 299–317.
- BJELAJAC, Ljiljana
1996 *Amphorae gornjo Mezijskog Podunavlja.* Posebna Izdanja 30. Beograd.
- BÓNA István
1961 *Az újhartyáni germán lovassír. – Das germanische Reitergrab von Újhartyán.* Archaeologiai Értesítő 88, 192–209.
- BOZSIK Katalin
2005 *Szarmata sírok a Kiskundorozsma-subasai 26/78. számú lelőhelyen. – Sarmatian Graves at site 16/78. in Kiskundorozsma-Subasa.* In: Szalontai Cs. (szerk.), *Úton, útfélen. Múzeumi kutatások az M5 autópálya nyomvonalán. – On the Road. Museum research along the intended route of the M5 motorway.* Szeged, 97–106.
- BÖKÖNYI, Sándor
1984 *Animal husbandry and hunting in Tác-Gorsium: The Vertebrate Fauna of a Roman Town in Pannonia.* Studia Archaeologica 8. Budapest.
- BRONK RAMSEY, Christopher–DEE, Michael–LEE, Sharen–NAKAGAWA, Takeshi–STAFF, A. Richard
2010 *Developments in the Calibration and Modelling of Radiocarbon Dates.* Radiocarbon 52, 953–961.
- DINNYÉS István
1991 *A hévízgyörki szarmata sírok. – Sarmatian Graves from Hévízgyörk.* Studia Comitatensia 22, 145–185.
- DÖVÉNYI Zoltán
2010 *Magyarország kistájainak katasztere.* Budapest.
- GAZDAPUSZTAI Gyula
1960 *Dák-szarmatakorai temető és telep Hódmezővásárhely-Kakasszéken. – Могильник и стоянка эрони великово переселения народов в Какашсеке.* Archaeologiai Értesítő 87, 47–50.
- GULYÁS Gyöngyi
2006 *Cegléd, Beregházi-dűlő.* In: Kisfaludi J. (szerk.), *Régészeti Kutatások Magyarországon 2006. – Archaeological Investigations in Hungary 2006,*

- (2007), 186–187.
- 2015 *A balta alakú csüngők a szarmata leletanyagban. – Axe shaped pendants among Sarmatian finds.* In.: Türk A.–Balogh Cs.–Major B. (szerk.), Hadak Útján. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája, Esztergom, 2014. november 4–6. 1. kötet. Budapest–Esztergom, 129–163.
- HÁRSHEGYI, Piroska
2004 *Roman amphorae from the civil town of Brigetio/Szőny-Vásártér 1992–2001.* Communicationes Archaeologicae Hungariae 2004, 113–121.
- HEIPL Mónika
2017 *Késő szarmata teleprészlet Makó-Beke-tanya nevű lelőhelyen. – Late Sarmatian settlement part at the site Makó-Beke-tanya.* In.: T. Gábor Sz.–Czukur P. (szerk.), Út(on) a kultúrák földjén. Az M43 autópálya Szeged–országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és a hozzá kapcsolódó vizsgálatok. Szeged, 175–216.
- ISTVÁNOVITS, Eszter
1999 *Tiszavasvári-Városföldje-Jegyző-tag. A settlement of the 5th century. – Hunkori település maradványai Tiszavasváriban, a Városföldjén.* A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 41, 173–254.
- ISTVÁNOVITS Eszter–KULCSÁR Valéria
2014 *New Find of Hun Age Saddle Plates from North-East Hungary.* In.: Cociş S.–Ursuţiu, A. (ed.) Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Vol. 7, 269–278.
- s.a. *Once more about Sarmatian and Germanic connections – from a new point of view. Looped strike-a-lights.*
- ISTVÁNOVITS Eszter–LŐRINCZY Gábor–PINTYE Gábor
2005 *A Szegvár-oromdűlői császárkori telep. – Die frühkaiserzeitliche Siedlung von Szegvár-Oromdűlő.* Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica 11, 51–114.
- JANKOVICH B. Dénes–MEDGYESI Pál–NIKOLIN Edit–SZATMÁRI Imre–TORMA István
1998 *Békés. Békés megye régészeti topográfiája. IV/3 Békés és Békéscsaba környéke.* Magyarország régészeti topográfiája 10. Budapest, 37–147.
- KELEMEN, Márta
1993 *Roman Amphorae in Pannonia IV.* Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 45, 45–73.
- KOROM Anita
2015 *A pesti-síkság barbaricum-i lelőhelyeinek pecsételt kerámiatípusai. – Stamped pottery types from the Barbaricum sites of the Pest Plain.* In.: Türk A.–Balogh Cs.–Major B. (szerk.), Hadak Útján. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája, Esztergom, 2014. november 4–6. 1. kötet. Budapest–Esztergom, 165–203.
- KOVRIG Ilona
1939 *A császárkori fibulák főformái Pannoniában. – Die Haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien.* Dissertationes Pannonicae Ser. 2, 4. Budapest.
- KÓHEGYI Mihály–VÖRÖS Gabriella
2011 *Madaras-Halmok. Kr. u. 2–5. századi szarmata temető.* Monográfiák a Szege-di Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 1. Szeged.
- KULCSÁR Valéria
1986 *Szarmata sírok Kiskunfélegyháza, Külsőgalamboson. – Sarmatengräber in*

- 1998 *Kiskunfélegyháza, Külsőgalambos. Cumania* 9, 9–23.
A Kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai. – The burial rite of the Sarmatians of the Carpathian basin. Múzeumi Füzetek 49. Aszód.
- KULCSÁR Valéria–VÖRÖS István
 1989 *Szarmata telep Lajosmizse határában. Leletmentés az M5 útnál (Adalék a római kori utakhoz). – Sarmatische Siedlung in der Gemarkung von Lajosmizse (Fundrettung an der Autobahn M5). Cumania* 11, 67–94.
- MÉSZÁROS Patrícia–PALUCH Tibor–SÓSKUTI Kornél–WILHELM Gábor
 2007 *Régészeti kutatások Felgyő határában. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében* 2006, 121–134.
- M. NEPPER Ibolya
 1984 *Császárkori szarmata telep Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdombon. – Eine Sarmatische Siedlung aus der Kaiserzeit, gelegen auf dem Nagyfarkas-Hügel, Biharkeresztes-Ártánd. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1982, 101–249.
- PÁRDU CZ Mihály
 1931 *A Nagy Magyar Alföld római kori leletei. – Römerzeitliche Funde des grossen ungarischen Alföld. Dolgozatok* 7, 74–186.
- 1941a *A szarmatakor emlékei Magyarországon I. – Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns. I. Archaeologia Hungarica* 25. Budapest.
- 1941b *Az örvényi jazig lelet. Folia Archaeologia* 3–4, 159–161.
- 1944 *A szarmatakor emlékei Magyarországon II. – Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns. II. Archaeologia Hungarica* 28. Budapest.
- 1948 *Szarmata temető Hódmezővásárhely-Fehértón. – Nécropole sarmate á Hódmezővásárhely-Fehértó. Archaeologiai Értesítő* III. f. 7–9, 283–290.
- 1950 *A szarmatakor emlékei Magyarországon III. – Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III. Archaeologia Hungarica* 30. Budapest.
- 1959 *Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 11, 309–398.
- PEŠKAŘ, Ivan
 1972 *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha.*
- POPILIAN, Gheorghe
 1976 *Ceramica romana din Oltenia. Craiova* 1976.
- PÓPITY Dániel
 2009 *Apátfalva, Nagy út-dűlő. Régészeti Kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary* 2009, 131–132.
- REIMER, P. J.–BAILLIE, M. G. L.–BARD, E.–BAYLISS, A.–BECK J. W.–BLACKWELL, P. G.–BRONK-RAMSEY, C.–BUCK, C. E.–BURR, G. S.–EDWARDS, R. L.–FRIEDRICH, M.–GROOTES, P. M.–GUILDERTSON, T. P.–HAJDAS, I.–HEATON, T. J.–HOGG, A. G.–HUGHEN, K. A.–KAISER, K. F.–KROMER, B.–McCORMAC, F. G.–MANNING, S. W.–REIMER, R. W.–RICHARDS, D. A.–SOUTHON, J. R.–TALAMO, S.–TURNERY, C. S. M.–VAN DER PLICHT, J.–WEYHENMEYER, C. E.
 2009 *Intcal09 and Marine09 Radiocarbon Age Calibration Curves, 0–50,000 Years cal BP. Radiocarbon* 51/4, 1111–1150.
- SÓSKUTI Kornél
 2005 *Szarmata településrészlet Kiskunfélegyháza-Pap-dűlőben. – Sarmatische Siedlung in Kiskunfélegyháza, Pap-dűlő (453/3.). Az orosházi Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve* 7, 235–272.
- 2010 *Szarmata településleletek egy gázz szállító vezeték Csongrád megyei szakaszáról, Pusztaszertől Algyőig. – Sarmatische Siedlungsfunde auf der Trasse einer Gasfernleitung durch das Komitat Csongrád von Pusztaszert bis Algyő.*

- In.: Pusztaszertől Algyőig. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monumenta Archaeologica II, 171–191.
- 2013 *Szórvány fémleletek az Óföldsék-Ürmösön (M43, 9–10. lelőhely) feltárt késő szarmata településrészletről. – Metal stray finds from the Late Sarmatian settlement part investigated at Óföldsék-Ürmös (Motorway M43, Site 9–10). A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 55, 499–522.*
- 2017 *Miért nincs a szarmata telepeken fém? A műszeres leletfelderítés lehetőségei és eredményei néhány dél-alföldi római kori lelőhelyen. In.: Bálint M.–Szentpéteri J. (szerk.), Saulusból Paulus. Fémkeresővel a régészek oldalán. Budapest–Hajdúböszörmény, 203–221.*
- SÓSKUTI Kornél–SZ. WILHELM Gábor
- 2004 *Bor és olaj a szarmatáknál? Amphorák az alföldi Szarmata Barbaricumban. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében, 101–117.*
- 2010 *Nemesnádudvar, Hajósi úti dűlő II. Régészeti Kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2010, 301–302.*
- 2014 *Felgyő-Kettőshalmi-dűlőben (20/77, Nr. 85. lelőhely) feltárt szarmata településrészlet római eredetű leletanyaga. – Finds of Roman Origin from the Felgyő-Kettőshalom Excavation Site. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 2014, 61–99.*
- SZABÓ Kálmán
- 1939 *Jazyg–szarmata sírok Kecskemét környékén. – Jazygisce–sarmatische Gräber in der Umgebung von Kecskemét. Folia Archaeologica 1–2, 100–107.*
- SZEBENYI Tamás
- 2013 *Pecsételt kerámia Üllő 5. lelőhely szarmata telepéről. Acta Iuvenum Sectio Archaeologica, Tom. I. 9–22.*
- 2017 *Dressel 24/Zeast 90 típusú amphorák Makó-Igási járandó, M43 33. lelőhely szarmata településről. – Fragments of Dressel 24/Zeast 90 type amphorae from a Sarmatian settlement at site Makó-Igási járandó, M43 motorway 33. In.: T. Gábor Sz.–Czukur P. (szerk.), Út(on) a kultúrák földjén. Az M43 autópálya Szeged–országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és a hozzá kapcsolódó vizsgálatok. Szeged, 325–343.*
- VADAY, Andrea
- 1989 *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums. Antaeus – Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 17–18.*
- 1996 *Roman Period Barbarian settlement at the site of Gyoma 133. In.: Bökönyi, S. (ed.), Cultural and Landscape Changes in South East Hungary II. Prehistoric, Roman Period Barbarian and Late Avar Settlement at Gyoma 133 (Békés County Microregion). Budapest, 51–305.*
- 1998 *Kereskedelem és gazdasági kapcsolatok a szarmaták és a rómaiak között. In.: Havassy P. (szerk.), Jazygok, roxolánok, alánok. Szarmaták az Alföldön. Gyulai katalógusok 6, 119–143.*
- 1999 *Sarmatian settlements in the Great Hungarian Plain. Antaeus – Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften 24, 547–562.*
- 2003 *A Szarmata Barbarikum központjai a Kr. u. 2. században. – Centres of the Sarmatian Barbaricum in the 2nd century. Barbarikumi Szemle I. Szeged, 9–22.*
- 2005a *Adatok a szarmaták fémművességéhez (Tiszaföldvár–Téglagyár). – Angaben*

- 2005b *zur Metallurgie der Sarmaten (Tiszaföldvár-Téglagyár/Ziegelei)*. Az orosházi Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve 7, 151–197.
Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Ungarn, Komitat Szolnok. Band 1. Budapest.
- VADAY Andrea–HORVÁTH Friderika
1999 *A szarmata telep értékelése. A terra sigillata anyag értékelése*. In.: Petercsák T.–Szabó J. J. (szerk.), Kompolt-Kistér. Újkőkori, bronzkori, szarmata és avar lelőhely. Leletmentő ásatás az M3-as autópálya nyomvonalán. Heves Megyei Régészeti Közlemények. Eger, 179–231.
- VADAY, Andrea–MEDGYESI, Pál
1993 *Rectangular Vessels in the Sarmatian Barbaricum in the Carpathian Basin*. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1993, 63–89.
- VADAY Andrea–SZEKERES Ágnes
2001 *Megjegyzések az Alföld korai szarmata telepeinek kérdéséhez (A jazyg bevándorlás és a megtelepedés kérdésköre)*. – *Bemerkungen zur Frage der frühsarmatischen Siedlungen in der Tiefebene (Der Fragenkreis der jazygischen Einwanderung und Ansiedlung)*. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – *Studia Archaeologia* 7, 231–298.
- VADAY Andrea–SZÖKE Béla Miklós
1983 *Szarmata temető és gepida sír Endrőd-Szujókereszten*. – *Sarmatischen Gräberfeld und gepidisches Grab in Endrőd-Szujókereszt*. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1983, 79–132.
- VÖRÖS Gabriella
1981 *Adatok a szarmatakori női viselethez*. *Communicationes Archeologicae Hungariae* 1981, 121–134.
- 1985 *Hunkori szarmata temető Sándorfalva-Eperjesen*. – *Eine sarmatische Begräbnisstätte aus der Hunnenzeit in Sándorfalva-Eperjes*. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1982/83-1, 129–172.
- SZ. WILHELM Gábor
2017 *Késő szarmata kori településrészlet Makó-Mikócsa-dűlő (M43 31.) lelőhelyen*. – *Late Sarmatian settlement part at the site Makó-Mikócsa-dűlő (M43 31.)*. In.: T. Gábor Sz.–Czukur P. (szerk.), Út(on) a kultúrák földjén. Az M43 autópálya Szeged-országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és a hozzá kapcsolódó vizsgálatok. Szeged, 257–324.
- Kézirat *Szarmata településrészlet Makó-Sóstó határrészből*. In: Kvassay J. (szerk.), Évkönyv és jelentés a Kulturális Örökségvédelmi Szakszorgálat 2010. évi feltárásairól. – *Field Service for Cultural Heritage Yearbook and Review of Archaeological Investigations* 2010.
- ZALOTAY Lajos
1941 *Die Hügelgräber der römischen Kaiserzeit in Hortobágy*. *Dissertationes Pannonicae* II, 11, 269–308.
- ZEEST, I. B.
1960 *Керамическаяя тара Босфора*. – *Ceramic Containers from the Bosphorus*. *Materialy i Issledovanija po Arheologii SSSR*, 83.

CHRONOLOGICAL DATA CONCERNING THE 2ND–3RD CENTURY SETTLEMENT HISTORY OF
THE DANUBE–TISZA-INTERFLUVE.
DETAIL OF A SARMATIAN SETTLEMENT AT BUGAC-BIMBÓ

Summary

The research of the settlements situated in the Danube–Tisza-Interfluve region of the 2nd–3rd century Sarmatian Barbaricum in the Great Hungarian Plain holds great potentials due to a number of archaeological sites which came to light during the excavations preceding large-scale building projects.

Constructions in relation with the building of the natural gas transmission pipeline Városföld–Slobodnica DN800 (the Croatian transit natural gas transmission pipeline) in 2009 concerned several archaeological sites in the vicinity of Bugac. The ‘Juhász-tanya’ is located close to the administrative boundary between Bugac and Fülöpjakab, in an area segmented by NW–SE oriented sand dunes. In this paper we present the Sarmatian settlement features as well as the find material from this site.

In the excavated section of the future track of the gas pipeline settlement features characteristic of the Sarmatian settlements of the Great Hungarian Plain came to light. A majority of the 121 features were (storage) pits of various sizes. Beside these, a few remains of sunken featured buildings as well as trenches, wells and the remnants of a fireplace gave evidence of the everyday life of the community which once settled here. Unfortunately the excavated track section was too narrow to provide useful information on the structure of the one-time settlement.

Out of the 121 features excavated at the Bugac site, 66 features yielded archaeological material, mainly pottery. Handmade as well as wheel-thrown pottery comprise some 95% of the whole archaeological material. The remaining 5% – a relatively high ratio considering other contemporary sites – includes objects made of stone, bone, clay and metals.

The pottery find material includes both high standard wheel-thrown pottery as well as hand built pottery of lesser quality. Fragments of thrown pottery comprise 65% of the ceramics find material while the other 35% is hand built pottery. No vessels formed on the slow wheel were identifiable. Hand built vessels not only occur less often than wheel-thrown ones, but the variety of forms in this group also more modest. From the vessel types made of hand built pottery tempered with ground ceramics

and burnt at a relatively low temperature, fragments of pots, lids, a bowl and a backing bell came to light at the Bugac site.

The majority of the pottery fragments originates from wheel-thrown vessels. They can be divided into two groups: Sarmatian products and pottery of Roman origin, these latter being common in contemporary Sarmatian settlements.

Although in the case of some of the wheel-thrown fragments a typological definition of the original vessel form was impossible due to the lack of characteristic elements, the spectrum of vessel forms which were indeed identifiable is definitely richer than that of hand built pottery. Different versions of bowls, jugs, granaries and globular vessels occur the most frequently. Bowls and jugs appear both among Sarmatian and Roman ware. On the contrary, certain vessel types such as amphore are exclusively Roman products and granaries are all of Sarmatian origin. A common characteristic of Sarmatian wheel-thrown vessels is the use of fine grained, carefully prepared clay. The surface of the vessels was mostly smoothed during the drying process. They acquire their characteristic grey colour during their burning.

Among the vessel types of Roman origin, mainly terra sigillata, painted ware and amphorae are present at the Bugac site, which can be considered quite ordinary at Sarmatian settlements of the Great Hungarian Plain. Fragments of stamped ware, Pannonian grey ware and domestic pottery also occur in smaller numbers.

The exact origins of the Roman finds from the Bugac site show a complex picture. On the one hand there are the pottery products of the nearby provinces, the dominance of which is characteristic of the early period, that is the first phase of Roman-Sarmatian contacts (painted ware, Pannonian grey ware, stamped ware). Beside these, a few pieces of more distant origins (Rhineland and Black Sea region) also occur (terra sigillata and amphorae). The *en masse* appearance of these can be dated to the phase of imperial trade within in the time frame of Roman-Sarmatian relations.

As a result of continuous instrumental inspections, several metal objects came to light in the excavated area. Most of these belonged to the Roman Age settlement (for example a brooch, a pendant, a Roman coin and small lumps of molten metal), while some relics of other historical periods, otherwise not present at the excavation, were also found (for example a medieval ring, an arrowhead and coins). Based on their raw material and function the objects can be categorized into several groups. The find assemblage includes artefacts made of iron, bronze, silver as well as lead. Some of these once belonged to the personal attire while others were everyday utensils.

The chronology based on the typology of Sarmatian and Roman pottery finds and the radiocarbon C14 dates available from the site basically support as well as complement each other. The results of the radiocarbon dating define the age of the settlement within a relatively wide time period, however this is still narrower than the time frame suggested by the terra sigillata from the Severan Age, presenting a possible closing date at the middle/second half of

the 3rd century. With the help of some artefact types in the find material of the site (for example bowls with a bent-out rim, a strongly profiled brooch with a trapezoidal leg, stamped as well as Pannonian grey ware) the lifespan of the settlement can be narrowed down to the 2nd century. Based on the events known from historic sources, in the case of the settlements at Apátfalva, Biharkeresztes and Szegvár (all situated beyond the Tisza River), settling most probably began in the first decades of the 2nd century, that is, after the fall of the Dacian Kingdom. This date is also relevant for the settlements of the Duna–Tisza-Interfluve yielding a similar find material, however these could have been established even earlier, for example at the end of the 1st century as suggested by the lowest radiocarbon dates from the Bugac site. The fragments of pottery from Rheinzabern found on the surface at the Bugac site render it probable that the settlement has been continuously inhabited in the period following the Marcomannic Wars. However, an exact date of its abandonment remains unclear: this must have happened some time in the first decades of the 3rd century.

Sóskuti K.

Budavári Ingatlanfejlesztő

és Üzemeltető Nonprofit Kft.

H-6722, Szeged, Petőfi Sándor sugárút 9.

soskuti.kornel@gmail.com

APPENDIX

Kovács Zsófia Eszter

BUGAC-BIMBÓ LELŐHELY ÁLLATCSONTANYAGÁNAK
ARCHAEOZOOLÓGIAI ÉRTÉKELÉSE

A Bugac-Bimbó, Juhász-tanya lelőhely római kori szarmata teleprészletének feltárása során összesen 645 darab állatcsont minta került elő. Ezek jelentős része gödrökből (581), kisebb része épületekből (37), árkokból (18) és felszínekről (9) származott. A leletanyagban összesen 633 emlős (*Mammalia*), 3 puhatestű (*Mollusca*) és 9 madár (*Aves*) maradványait lehetett azonosítani. Az emlőscsontok közül 519 pontosan meghatározható volt, 114 pontos meghatározása nem volt kivitelezhető. A mintákban csak háziállatok maradványai voltak azonosíthatóak, vadászott fajok nem kerültek elő, kivéve egy ragadozómadár maradványait, amely azonban nem feltétlenül vadászat eredményeként kerülhetett a lelőhelyre (2. táblázat).

A leggyakoribb háziállatok a kiskérődzők (*Ovis/Capra*) voltak (268 darab, 29. kép 2, 2. táblázat). Faji pontosságú meghatározásra 9 töredék volt alkalmas: mindegyik juhnak (*Ovis aries*) bizonyult. Az állatok korára 25 darab csont esetében lehetett következtetni: 21 fiatal (többségük másfél éves), 4 kifejlett egyedhez tartozott. Az egyik gödör anyagából egy juh/kecske összefüggő gerincmaradványa került elő (59. SNR), míg egy másiktól (61. SNR) két juhkoponya látott napvilágot a hozzájuk tartozó állkapcsokkal. Ezek közül az egyik koponya szarvatlan juhhoz tartozott. A töredékek húsminőségi kategóriák közti megoszlása – Uerpmann módszerével (UERPMANN 1973) – a húsban közepesen gazdag részek magasabb arányát mutatta, de a húsban szegény régiók is nagy arányban voltak jelen (3. táblázat). Vágásnyom négy csonton volt megfigyelhető: két orsócsonton, egy mellső lábközépcsonton és egy állkapcsón (15., 16., 28., 33. SNR). A vágásnyomok egy része az ízületek szétválasztásával, más része az állatok nyúzásával lehet kapcsolatban. Egy gödör (17. SNR) anyagából előkerült juh áll-

kapcsón patológiás elváltozás volt megfigyelhető: abnormális kopású fogak, melyek kapcsolatban lehetnek foghiányból adódó elváltozással, és/vagy ínygyulladással.

Marmagasság számítására – Teichert (TEICHERT 1975) módszerének alkalmazásával – egy csont volt alkalmas: egy juh hátulsó lábközépcsontjából 62 cm marmagasságú egyedre következtethetünk.

A második leggyakoribb faj a szarvasmarha (*Bos taurus*) az anyagban (171 darab, 29. kép 2, 2. táblázat). Összesen 14 töredék esetében lehetett az állatok korára következtetni: 12 darab fiatal, 2 darab kifejlett egyedhez tartozott. Az egyik gödör anyagából (25. SNR) egy egyed bal lábszára – a sípcsont a lábtöcsontokkal – került elő egészben. A gazdasági hasznosságot kifejező Uerpmann-féle kategóriák szerint a húsban gazdag és szegényebb részek azonos arányban voltak jelen (3. táblázat). Kilenc csonton vágásnyom volt megfigyelhető: agy-, és arckoponyán, állkapcsokon, sípcsontokon és lapockán (24., 25., 29., 33., 36., 40., 51., 58. SNR). Ezek egy része a végtagok ízületének szétválasztásával, más része a hús csonttól történő eltávolításával hozható összefüggésbe.

Marmagasság számítására alkalmas csont nem volt az anyagban. Két patológiás elváltozást mutató darab került elő: egy ujjpercen erős, mindkét ízületi végre kiterjedő gyulladás nyomai voltak láthatók (22. SNR), egy állcsontban pedig abnormális kopású fog volt látható, mely foghiányból eredő abnormális rágással lehet összefüggésben (10. SNR).

Házisertés (*Sus domesticus*) kisebb mennyiségben fordul elő az anyagban (38 darab, 29. kép 2, 2. táblázat). Mindössze két töredék esetében lehetett következtetni az állatok korára, mindkettő fiatal egyedhez tartozott. A töredékek húsminőségi kategóriákba sorolása a húsban közepesen gazdag

részek dominanciáját mutatta (3. táblázat). Bárdolásnyomok voltak megfigyelhetők egy keresztcsonton, ami a leölt állat feldarabolásával lehet összefüggésben (25. SNR). Marmagasság számítására alkalmas csont nem volt az anyagban.

Háziló (*Equus caballus*) mindössze 22 darab csonttal szerepelt az anyagban (29. kép 2, 2. táblázat). Egyetlen esetben lehetett következtetni az állatok korára, egy kifejlett egyedhez tartozó, egészben megmaradt combcsont alapján. A töredékek megoszlása a húsminőségi kategóriák között a szegény részek dominanciáját mutatta (3. táblázat). Két esetben találtam bárdolásnyomot a csontokon: két lapockán, ami az állatok feldarabolásakor keletkezhetett (22. SNR).

Marmagasságot – Kiese-walter (KIESEWALTER 1888) módszerét használva – egy hátulsó lábközépcsontból lehetett számítani: 143,4 cm marmagasságú egyed értékét adta. Ez az érték a nagytermetű római katonai lovak mérettartományába esik (BÖKÖNYI 1984).

Előkerült az anyagból két háziszamárhoz (*Equus asinus*) tartozó csont is.

Egy pontosan nem meghatározható nagypatás bordatöredéken diszlokációval gyógyult törés volt látható (24. SNR). A gyógyult törés nyoma viszonylag gyakori a nagypatások bordáin, azonban az, hogy deformáltan, elmozdulva forrjon össze a csont, igen ritka jelenség. Sajnos mivel a bordatestnek csak egy kis töredéke maradt meg, nem lehet meghatározni, pontosan melyik fajhoz tartozott.

A házikutyának (*Canis familiaris*) kevés töredéke került elő az anyagból (5 darab, 29. kép 2, 2. táblázat). A fajhoz tartozó archaeozoológiai leleteken kívül kutyák egykori jelenlétére utalnak az állatcsontokon megfigyelhető rágásnyomok (14 darab rágott csont került elő az anyagból).

A háziszárnyasok közül házityúk (*Gallus domesticus*) csontját lehetett azonosítani egy jelen-

ség betöltéséből (33. SNR). Egy vadmadár maradványait is tartalmazta az anyag. Egy sólyomfélék családjába tartozó faj, valószínűleg vércse összetartozó vázrészei (szárnyak, lábak, keresztcsont- és állkapocs töredékek) kerültek elő egy gödör anyagából (48. SNR).

Kisemlős csontok is ismertek a lelőhelyről, hörcsög (*Cricetus cricetus*), ürge (*Spermophilus citellus*) és kőszapocok (*Arvicola terrestris*) maradványai. Mivel mindhárom fajra jellemző az ásó életmód, annak eldöntése, hogy utólagosan kerültek-e a gödrök betöltésébe, vagy esetleg emberi tevékenység hatására, nem lehetséges.

A bugaci leletanyag kevés megmunkált csontot tartalmazott (9 darab, 24. kép 1–7). Köztük volt egy ár (24. kép 7), illetve kopásnyomokat mutató különböző eszközök (24. kép 1–6). Egy megmunkálási hulladék is előkerült: egy juh szarvcsap levágott darabja.

A bugaci archaeozoológiai együttes fajösszetétele a szarmata településekre jellemző képet mutatja. A háziállatok dominálnak az anyagban, amely az állattartás fejlettségére utal. A háziállatok között – a sztyeppei eredetű pásztorkultúrákra jellemző módon – a kiskérődzők szerepelnek legnagyobb arányban, míg a szarvasmarha a második leggyakoribb faj. A szarmata településekre jellemző képek megfelelően a házisertés kis mennyiségben volt jelen. Vágásnyomok kiskérődző-, szarvasmarha-, sertés- és lócsontokon is megfigyelhetők, melyeknek egy része az állatok leölését követő darabolásból származó nyom, más részük a konyhakész darabok előállítására, illetve a konyhai feldolgozás során keletkezhetett. A kiskérődzők, sertés és marha esetében a testrészek között a húsban gazdagabb részek szerepeltek magasabb arányban, míg a ló esetében a húsban szegényebb részek. A településen meghatározott ló marmagassági értéke azt mutatta, hogy jelen volt a nagytermetű római típus is.

IRODALOM

KIESEWALTER, Ludwig
1888

Skelettmessungen am Pferde. Leipzig.

TEICHERT, Manfred
1975

Osteologische Untersuchungen zur Berechnung der Widerristhöhe bei Schafen. In.: Clason, A. T. (ed.), *Archeological Studies*. Amsterdam–New York, 51–69.

UERPmann, Hans–Peter
1973

Animal bone finds and economic archaeology: a critical study of ‘osteoaerhaeological’ method. World Archaeology 4/3, 307–332.

Kovács Zs. E.
H-8230, Balatonfüred, Liliom u. 4.
kovzsofi@yahoo.com